

Boris Divinský

Zahraničná migrácia v Slovenskej republike

Vývojové trendy od roku 2000

Bratislava, november 2007

Výskumné centrum
Slovenskej spoločnosti
pre zahraničnú politiku, n.o.

VÝSKUMNÉ CENTRUM SFPA, N.O.

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o. (Výskumné centrum SFPA, n.o.) predstavuje mimovládne odborné pracovisko, ktoré sa špecializuje na výskum v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky SR a zároveň poskytuje verejne prospešné služby v tejto oblasti.

Výskumné, organizačné a publikačné aktivity sa zameriavajú na tieto programy:

- Medzinárodná bezpečnosť
- Európske štúdiá
- Stredná a juhovýchodná Európa
- Východná Európa
- Hospodárska politika a rozvojová pomoc

O AUTOROVI

Boris Divinský, odborník na migráciu, pôsobí ako externý spolupracovník Výskumného centra SFPA, n.o.

RECENZENTI

doc. RNDr. Dagmar Popjaková, PhD.

PhDr. Alexander Duleba, PhD.

Táto štúdiá vychádza z knihy Divinský, Boris, *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava 2005, ktorá vyšla s podporou nadácie Friedrich Ebert Stiftung a Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku.

Štúdiá schválená v rámci grantovej schémy MZV SR pre rok 2007 (ev. č. 15/2007).

Neprešlo jazykovou korektúrou.

OBSAH

1	Úvod.....	4
1.1	Situácia v Slovenskej republike	4
1.2	Ciele a štruktúra publikácie	5
1.3	Teoreticko-metodologický rámec.....	6
2	Vývoj vo fundamentálnych komponentoch zahraničnej migrácie na Slovensku	8
2.1	Zahraničné sťahovanie.....	8
2.2	Legálna migrácia na Slovensko (cudzinci s povolením na pobyt)	12
2.3	Imigrácia a emigrácia za prácou.....	18
2.4	Nelegálna migrácia.....	29
2.5	Azylová migrácia	33
2.6	Naturalizácia	38
3	Dopady zahraničnej migrácie a jej vnímanie slovenskou spoločnosťou	42
3.1	Dopady imigrácie a emigrácie na slovenskú ekonomiku	42
3.2	Dopady migrácie na populačný vývoj krajiny s náčrtom trendov do r. 2050	46
3.3	Dopady migrácie na úroveň kriminality v SR.....	49
3.4	Verejná mienka a postoje obyvateľov Slovenska k zahraničným migrantom	51
4	Vývoj, súčasný charakter a kľúčové výzvy migračnej politiky v SR	54
4.1	Vývoj migračnej politiky Slovenskej republiky do roku 2004	54
4.2	Vývoj migračnej politiky Slovenskej republiky po vstupe krajiny do EÚ	55
4.3	Hlavné výzvy pre súčasný manažment migrácie v krajine	56
4.3.1	Ochrana hraníc, imigračná politika a pomoc krajinám pôvodu migrantov	56
4.3.2	Azylová politika.....	58
4.3.3	Integračná politika	59
5	Odporúčania a návrhy politík pre skvalitnenie migračného manažmentu na Slovensku	61
6	Použitá literatúra	65

1 ÚVOD

Zahraničná (medzinárodná) migrácia je v súčasnosti charakteristickým prejavom globalizačných procesov a signifikantným atribútom globálnych zmien v čoraz väčšom počte krajín. Považuje sa za jednu z *fundamentálnych civilizačných výziev 21. storočia* vďaka svojim ekonomickým, sociálnym, populačným, kultúrnym, politickým, bezpečnostným, environmentálnym a iným dopadom, hoci je vo všeobecnosti chápaná za prirodzený, zväčša pozitívny a z mnohých hľadísk užitočný fenomén. K rozvoju zahraničnej migrácie synergicky prispieva zvyšujúca sa ekonomická integrácia, expanzia informačných technológií, rozmach dopravnej infraštruktúry, postupné odbúravanie politicko-administratívnych bariér, formulácia nových geopolitických záujmov, rastúci transnacionalizmus, zmeny v demografických trendoch a postavení pohlaví v spoločnosti, väčšia aktivizácia pašerákov s ľuďmi atď.

Aj preto každoročne opúšťa svoje domovské krajiny milióny osôb. Hoci je prevažná väčšina migrantov motivovaná túžbou po lepších ekonomických príležitostiach a vyššej životnej úrovni pre seba a svoju rodinu, určitá časť z nich je nútená odchádzať v dôsledku ozbrojených konfliktov, prenasledovania, hladomorov, chudoby, prírodných pohrôm a environmentálnej degradácie prostredia. Takto je stále viac regiónov sveta zasiahnutých zahraničnou migráciou; z vyše 200 suverénnych štátov sveta tvoria takmer všetky zdrojové, tranzitné alebo cieľové územia pre migrantov.

Podľa aktuálnych štatistík Organizácie Spojených národov a Medzinárodnej organizácie pre migráciu sa nachádza na svete približne *191 miliónov osôb definovaných ako zahraniční migranti*¹ s kvalifikovanou prognózou ich stavu na štvrt miliardy v r. 2050. Každá 34. osoba planéty je medzinárodný migrant. Rozloženie migrujúcich osôb však nie je vo svete rovnomerné. Ich koncentrácia je z pochopiteľných príčin najväčšia v (post)industrializovaných krajinách, kde je migrantom každý jedenásty človek (UNO, 2006; IOM, 2005a; ILO, IOM et OHCHR, 2001).

Kvantitatívny rast však predstavuje len jeden aspekt vývoja zahraničnej migrácie. Simultánne s ním stúpa komplexita migračných tokov, významne sa mení povaha migračných procesov, modifikujú sa migračné smery a kanály, zväčšuje sa počet národných a nadnárodných inštitúcií zaoberajúcich sa medzinárodnou migráciou, zdokonaľujú sa prístupy, politiky a manažment migrácie, redefinujú sa imigračné a azylové systémy, ako aj integračné schémy, prijímajú sa príslušné právne normy a pod. Súbor otázok spojených so zahraničnou migráciou tak s väčšou či menšou intenzitou a väčšími či menšími regionálnymi špecifikami figuruje vo verejnej diskusii, úvahách, ako i v praktických krokoch aktérov domácej a zahraničnej politiky medzinárodného spoločenstva (UNFPA, 2006; OECD, 2006; GCIM, 2005; ILO, 2004 a i.).

Z naznačených dôvodov je dnes problematike zahraničnej migrácie na medzinárodnom poli venovaná rastúca pozornosť; napriek tomu hľadanie univerzálneho inštrumentária na zvládnutie výziev, ktoré so sebou neustále prináša, je evidentne neľahkou úlohou.

1.1 SITUÁCIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Pokiaľ ide o vývoj v zahraničnej migrácii, Slovensko nie je výnimkou, ale integrálnou súčasťou regionálnych a celosvetových geopolitických štruktúr. V uplynulých 10-15 rokoch prešlo v tejto oblasti fázou turbulentných premien. Z krajiny s irelevantným objemom migrácie ešte v polovici 90.

¹ T. j. 2,95 % svetovej populácie, z toho 56 miliónov žije v Európe.

rokov (kde zahraničné sťahovanie bolo veľmi mierne, počet cudzincov s povolením na pobyt minimálny, počty nelegálnych migrantov, žiadateľov o azyl či pracovných migrantov zanedbateľné, obchodovanie s ľuďmi či repatriácia imigrantov v podstate neznáma, potreba integrácie cudzincov neartikulovaná, migračná politika len symbolická) sa stal štát, v ktorom sa viaceré migračné komponenty pomerne rapídne dynamizovali (Divinský, 2004a; 2007a).

Akcelerácia problémov na tomto poli po r. 2000 zastihla principiálnych migračných aktérov v SR (štátne inštitúcie aj iné zainteresované subjekty) nie celkom pripravených, takže nereagovali promptne, efektívne, adekvátne a cielene. Krajina očividne vo sfére zahraničnej migrácie stagnovala, i v porovnaní so svojimi susedmi. Situácia sa síce v posledných rokoch pozvoľna čiastočne zlepšuje, avšak naďalej výrazne zaostáva za očakávaniami a najmä za reálnymi potrebami. Zdá sa, že vývoj na úseku prijímania a implementácie zákonov, v inštitucionálnej rovine alebo praxi bol dosiaľ stimulovaný hlavne prístupovým procesom SR do Európskej únie a následnou hlbšou inkorporáciou krajiny do európskych zoskupení.

Navzdory rastúcej závažnosti je tematika zahraničnej migrácie v Slovenskej republike viac-menej stále na periférii spoločenského dialógu, a to napriek tomu, že kvantitatívne zmeny v krajine indukujú už zmeny kvalitatívne (cf. Divinský, 2007b). Záujem autochtónnej spoločnosti – politických elít, štátnej správy, samosprávy, médií, mimovládnych organizácií či akademickej obce – o javy a procesy týkajúce sa zahraničnej migrácie je zväčša naďalej účelový, sporadický a povrchný, informovanosť a orientácia občanov SR slabá, a tak premeny o. i. v akceptácii migrantov slovenskou spoločnosťou či v znižovaní miery xenofóbie nastávajú len pomaly.

Pritom práve oblasť medzinárodnej migrácie je jednou z tých, kde vstup Slovenskej republiky do Únie priniesol nesporný rozvojový impulz a kde možno predpokladať pokračujúci intenzívny vývoj.² Z tohto dôvodu je nutné skúmať fenomén zahraničnej migrácie v krajine, analyzovať jeho spoločenské súvislosti, identifikovať problémové miesta, definovať nové prístupy a politiky k migrácii, kontinuálne zdokonaľovať právne normy, posilňovať kompetentné inštitúcie, pozitívne ovplyvňovať verejnú mienku atď. – t. j. venovať otázkam zahraničnej migrácie v Slovenskej republike oveľa väčšiu pozornosť než dosiaľ, k čomu môže tiež napomôcť predložená publikácia.

1.2 CIELE A ŠTRUKTÚRA PUBLIKÁCIE

Kardinálnym cieľom tejto publikácie je prezentovať čitateľovi aktuálny stav, dlhodobejšie trendy a pozíciu zahraničnej migrácie v Slovenskej republike a jej význam pre spoločnosť v období 2000-2006. Zároveň sme si predsavzali prediskutovať základné problémy, ktorými sa momentálny vývoj na poli zahraničnej migrácie v krajine vyznačuje a ktoré je potrebné podľa nášho názoru urýchlene riešiť. Tento rámcový zámer zahŕňa v sebe súbor parciálnych cieľov – zhmotnených v piatich relatívne autonómnych kapitolách (rozdelených na niekoľko častí nižšej hierarchickej úrovne) – a to konkrétne:

charakterizovať kvantitatívny vývin, formy, atribúty a trendy v hlavných komponentoch zahraničnej migrácie na teritóriu Slovenskej republiky (kapitola 2);

analyzovať dopady zahraničnej migrácie pre spoločnosť SR, najmä v kontexte jej ekonomického, demografického a bezpečnostného rozvoja, ako aj načrtnúť prevládajúce postoje majoritnej populácie k zahraničným migrantom (kapitola 3);

² K tomuto konštatovaniu nás vedú nielen črty doterajšieho priebehu zahraničnej migrácie v SR, ale predovšetkým historické paralely manifestujúce sa po predchádzajúcich vstupoch iných krajín do EÚ, ako aj anticipované trendy migrácie vo svete i na kontinente.

vyhodnotiť vývoj, úroveň, klady a nedostatky migračnej politiky a migračného manažmentu v krajine (kapitola 4);

navrhnuť komplex zásadných odporúčaní a politík za účelom skvalitnenia súčasnej situácie, resp. zvládnutia potenciálnych budúcich výziev v oblasti zahraničnej migrácie v Slovenskej republike (kapitola 5).

So zreteľom na limitovaný rozsah publikácie nie je možné zaoberať sa stanovenými témami príliš podrobne. Možno skôr predstaviť príslušné fundamentálne poznatky vo všeobecnej, vyváženej a dostatočne reprezentatívnej podobe, s dôrazom na niektoré vybrané aspekty migrácie.

S prihliadnutím na uvedené ciele sme sa v publikácii rozhodli prezentovať vývojovú trajektóriu kľúčových zložiek zahraničnej migrácie na Slovensku v strednodobom profile. Text tak skúma (v súlade s možnosťami a existenciou údajov) priebeh zahraničnej migrácie v krajine za obdobie od r. 2000 po koniec r. 2006 obsahujúc tak aj najnovšie dáta.

1.3 TEORETICKO-METODOLOGICKÝ RÁMEC

Medzinárodná migrácia per se je značne komplikovaný fenomén: terminologicky i metodologicky, štrukturálne i vývojovo, teritoriálne i chronologicky. Pokiaľ prijmeme jej zjednodušenú definíciu ako *pohyb osôb cez administratívne hranice štátov s úmyslom usadiť sa natrvalo alebo prechodne v druhej krajine* (IOM, 2003; 2004; Eurostat, 2000a; Castles, 2000; UNO, 1998a; cf. Jurčová, 2005; Divinský, 2005a), budeme konfrontovaní s mnohodimenzionálnou realitou zahraničnej migrácie reflektovanou v jej rozličných formách, mechanizmoch pôsobenia, príčinách a konzekvenciách. Z tohto dôvodu jej komponenty nie sú úplne exaktne definované (ako napokon máločo v tejto sfére) a pri ich používaní sa skôr vychádza z praktických a pragmatických hľadísk.

Medzinárodní migranti síce môžu byť klasifikovaní podľa genézy, motívov k mobilite, dobrovoľnosti migrácie, smeru pohybu, dĺžky pobytu, zákonnosti pobytu, právneho štatútu a mnohých iných kritérií (napr. na migrantov s oficiálnou zmenou trvalého bydliska, migrantov za prácou, za účelom zjednotenia rodiny, za štúdiom, cudzincov s povoleným pobytom všeobecne, nelegálnych migrantov, žiadateľov o azyl, azylantov, odídencov, presídlencov, etnických migrantov, repatriantov, environmentálnych migrantov, naturalizované osoby a i.), ale striktná aplikácia takto vymedzených konceptov je iluzórna už aj preto, že medzi individuálnymi kategóriami migrantov dochádza v čase a priestore k nemalému prekryvaniu.

Vzhľadom na tieto okolnosti, špecifiká zahraničnej migrácie na území Slovenskej republiky, ako i množstvo, charakter a dostupnosť existujúcich informácií a štatistických dát v krajine (v šírke aj detailnosti stále zaostávajúcej za štandardom EÚ) považujeme za metodologicky legitímne diferencovať zahraničnú migráciu v SR na tieto esenciálne a pre krajinu najdôležitejšie zložky: *zahraničné sťahovanie, legálna migrácia (s osobitným miestom pre pracovnú migráciu), nelegálna migrácia, azylová migrácia a naturalizácia*, ktorými sa budeme v publikácii podrobnejšie zaoberať. Sme si vedomí istej simplifikácie tejto typológie; odráža však nielen domácu, ale tiež medzinárodnú prax (cf. OECD, 2007; Salt, 2006; IOM, 2003; 2005a; UNO, 1998b; 2004; Eurostat, 2000b atď.) a poskytuje pomerne ľahko zrozumiteľný a interpretovateľný obraz súčasnej situácie, dlhodobějších trendov a predpokladov možného vývoja.

Hoci je ťažisko výskumu – podľa orientácie migračných tokov – položené na imigráciu do SR, ani inverzný smer nie je opomenutý, a to najmä v rámci zahraničného sťahovania (kde samotná imigrácia

nenapovedá veľa a je preto nutné analyzovať toto sťahovanie ako celok) a pracovnej migrácie (kde zase informácie o emigrácii za prácou zo Slovenska môžu byť pre čitateľa mimoriadne zaujímavé).

Pri zostavovaní publikácie boli aplikované klasické metódy zberu, spracovania, vyhodnocovania a prezentovania údajov pochádzajúcich z rôznych štatistických zdrojov a odbornej literatúry, doplnené špecifickými informáciami z relevantných inštitúcií. Najčastejšie boli použité dáta, resp. pramenné diela štatistických inštitúcií a centrálnych/specializovaných štátnych orgánov Slovenskej republiky; kvantitatívne i kvalitatívne verejné aj interné údaje štátnych, mimovládnych a medzinárodných organizácií pôsobiacich v krajine; príspevky, štúdie, rozbor a správy, ktorých autormi sú erudovaní experti z rozličných domén akademickje obce v SR a zahraničí; ako i príslušné právne predpisy, koncepcné materiály a iné dokumenty. Je potrebné uviesť, že predložená publikácia do značnej miery metodologicky aj obsahovo vychádza z knihy *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti*, vydanej nadáciou Friedrich Ebert Stiftung (zastúpenie v Slovenskej republike).

2 VÝVOJ VO FUNDAMENTÁLNYCH KOMPONENTOCH ZAHRANIČNEJ MIGRÁCIE NA SLOVENSKU

2.1 ZAHRANIČNÉ SŤAHOVANIE

Zahraničné sťahovanie je definované ako zmena krajiny trvalého (obvyklého) pobytu osôb, t. j. počet prisťahovaných na Slovensko, resp. vystáňovaných z neho do zahraničia bez ohľadu na ich štátne občianstvo v priebehu daného roka (ŠÚ SR, 2003). Zahraničné sťahovanie pravidelne vykazované Štatistickým úradom SR tak zachytáva pohyb slovenských štátnych občianov i cudzincov, ktorí sa prihlásili na trvalý pobyt, resp. sa z neho odhlásili – je to teda dynamická veličina (tok osôb). Rozdiel medzi počtom prisťahovaných a vystáňovaných tvorí migračné saldo, čiže čistú migráciu.

Z historického hľadiska bolo Slovensko emigračnou krajinou, nová spoločensko-ekonomická situácia v Európe aj krajine po r. 1989 však priniesla zásadný obrat. Slovenská republika sa po dlhých rokoch, kedy produkovala migračný úbytok, transformovala na krajinu oficiálne migračne ziskovú a vo sfére zahraničného sťahovania sa začali manifestovať nové trendy (cf. Divinský, 2006b).

Podľa údajov Štatistického úradu SR bolo migračné saldo zo zahraničného sťahovania od prvého roka existencie samostatného štátu vždy pozitívne (cf. ŠÚ SR, 1994-2007). Migračný prírastok mal však kolísavý ráz; najnižší bol v r. 2002 (kedy Slovensko týmto sťahovaním získalo menej než tisíc osôb), najvyšší zatiaľ v r. 2006 – takmer 4 tisíc osôb. Pokiaľ ide o celkový počet migrantov, po určitom útlme v období 1997-2003 vstup krajiny do Európskej únie v r. 2004 očividne znamenal akceleráciu zahraničného sťahovania, a to v oboch smeroch, ako dôsledok zjednodušenia podmienok pre pohyb občianov v rámci Únie. Objem zahraničného sťahovania (súčet prisťahovaných a vystáňovaných) predstavoval v r. 2006 7,3 tisíc osôb a stúpol v období 2000-2006 až 2,4-násobne (Tabuľka 1). Pre ďalšie roky sa očakáva identický trend.

Tabuľka 1. Zahraničné sťahovanie obyvateľstva SR v r. 2000-2006

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Pristáňovaní	2 274	2 023	2 312	2 603	4 460	5 276	5 589
Vystáňovaní	811	1 011	1 411	1 194	1 586	1 873	1 735
Migračné saldo	1 463	1 012	901	1 409	2 874	3 403	3 854
Objem sťahovania	3 085	3 034	3 723	3 797	6 046	7 149	7 324

Zdroj: ŠÚ SR, 2001-2007

Od vzniku Slovenskej republiky až 80-90 % **všetkých evidovaných prisťahovaných** do krajiny tvorili imigranti z Európy. V r. 2002-2003 sa tento podiel prechodne znížil na bežmála 70 % – primárne v prospech imigrantov z Ázie, avšak do r. 2006 opäť vzrástol na 85,8 %. Počas uvedeného obdobia dosiahol podiel prihlásených na trvalý pobyt z Ázie maximum v r. 2003 – 17,7 %; v r. 2000 (resp. 2006) však činil len 3,1 % (resp. 7,7 %). Podiel imigrantov z Ameriky kolísal stabilne okolo 10 %, ale od r. 2003 sa pozvoľna zmenšoval až na súčasných 4,8 %. Počty a podiely prisťahovaných z Afriky, Austrálie a Oceánie sú dlhodobo absolútne zanedbateľné (cf. ŠÚ SR, 1994-2007).

Pomer mužov a žien medzi imigrantmi v kontexte zahraničného sťahovania sa relatívne rýchlo modifikoval z temer vyrovnaných hodnôt v r. 2000 na momentálnych 63 % : 37 % (r. 2006). Čo sa týka vekovej štruktúry prisťahovaných na trvalý pobyt do SR, tu percentuálne vedú muži vo veku 30-34, resp. 25-29 rokov, kým u žien jasne osoby majúce 20-24 rokov. Viac než polovica prisťahovaných má stredoškolské vzdelanie. Ďalším charakteristickým trendom je vyrovnávanie počtu slobodných imigrantov so ženatými, zatiaľ čo ešte v r. 2000 ženatí/vydaté jednoznačne dominovali.

Pohnútkou pre prisťahovanie na Slovensko je predovšetkým nasledovanie rodinného príslušníka, uzavretie manželstva alebo explicitne udaná migrácia za prácou. Avšak až 71 % z prisťahovaných predstavuje kategória „iné dôvody“, kde možno tiež predpokladať vysoké zastúpenie pracovných migrantov. Medzi prisťahovanými boli pôvodne početnejší občania SR, ktorí sa navracali domov (alebo sa formálne hlásili na trvalý pobyt); napr. v r. 2000–2003 konštituovali 70-80 % všetkých imigrantov. Až od r. 2005 začali prevažovať občania Únie a aktuálne (r. 2006) tvoria viac než ½ prisťahovaných (vrátane občanov ČR), kým občania SR len ¼.

Slovenská republika získava tradične najviac prisťahovalcov z krajín strednej a juhovýchodnej Európy (Tabuľka 2). Ich podiel na imigrantoch v rámci zahraničného sťahovania je naďalej rozhodujúci, hoci v období 2000-2006 sa znížil zo 77 na 52 % a zdá sa, že tento trend bude pokračovať. Okrem stále dominujúcej Českej republiky (podiel prisťahovalcov z nej však dramaticky klesol z 56 % v r. 2000, cez 28 % v r. 2003, po 21 % v r. 2006) imigranti prichádzajú hlavne z Poľska, Maďarska, Ukrajiny, Srbska a Čiernej Hory či Ruskej federácie; podiel osôb z Rumunska, Bulharska či Macedónska sa však znižuje.

Naopak, v skúmanom časovom intervale sa pozoruhodne zvýšil počet prisťahovaných na trvalý pobyt zo „starých“ členských krajín EÚ, a to kvantitatívne desaťkrát (zo 170 na 1781 – resp. zo 7 na 32 %). Ide najmä o osoby pochádzajúce z Nemecka, Rakúska, Veľkej Británie, Francúzska a Talianska. Ich počet dosahoval donedávna len niekoľko desiatok jedincov, ale vstup Slovenska do Európskej únie v r. 2004 priniesol niekoľkonásobný nárast tohto počtu v spojitosti s príchodom veľkých zahraničných investorov a ekonomickými aktivitami vykonávanými občanmi Únie na území krajiny, ako i jednoduchšími právnymi predpismi upravujúcimi ich pobyt v SR.

Prisťahovaní z Ázie – obzvlášť z Vietnamu, Číny a Južnej Kórey – rozširujú v posledných rokoch pomerne intenzívne komunity krajanov na Slovensku. Podiel imigrantov z troch menovaných štátov z celkového počtu prisťahovalcov stúpol z 0,6 % v r. 2000 až na 6,1 % v r. 2006, resp. z 13 na 340 osôb. Zhruba 90 % evidovaných prihlásených na trvalý pobyt z Ameriky reprezentujú dlhodobo imigranti z USA a Kanady, ich podiel na súhrne prisťahovaných sa však v priebehu r. 2000-2006 znížil takmer dvojnásobne.

Z regionálneho hľadiska sa najviac imigrantov – ¼ – usadilo v období 2000-2006 v Bratislavskom kraji, hoci jeho význam mierne klesá. Kým v 90. rokoch bol pre imigrantov atraktívny aj Košický kraj s cca 15 % z ich celkového počtu, v novom tisícročí tu ich podiel neprekročil hranicu 10 %. Podiel ostatných krajov sa vyvíja nerovnomerne. Výrazne si polepšili kraje Trnavský, Trenčiansky, Žilinský a Nitriansky (s podielom 11 až 13 %), čo súvisí s rastúcimi zahraničnými investíciami v nich. Naopak, Banskobystrický a Prešovský kraj stagnujú, oba boli v danom období prítiažlivé rovnako len pre 9 % prisťahovaných zo zahraničia do SR. Momentálne trendy sú markantne determinované veľkými industriálnymi investíciami (napr. v automobilovom priemysle).

Tabuľka 2. Desať najdôležitejších krajín podľa počtu evidovaných prisťahovaných do SR v r. 2000-2006

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet prisťahovaných	Štát	Počet prisťahovaných	Štát	Počet prisťahovaných	Štát	Počet prisťahovaných
Česká rep.	1 268	Česká rep.	749	Česká rep.	987	Česká rep.	1 164
Ukrajina	161	Srbsko/Č.H.	217	Ukrajina	335	Nemecko	674
USA	108	Ukrajina	148	Nemecko	333	Poľsko	644
Nemecko	74	USA	123	Rumunsko	325	Maďarsko	342
Kanada	73	Vietnam	122	Srbsko/Č.H.	276	Rakúsko	317
Srbsko/Č.H.	66	Nemecko	86	Vietnam	260	Ukrajina	306
Rusko	56	Kanada	71	Poľsko	216	V. Británia	203
Rumunsko	49	Rakúsko	64	Rakúsko	193	Taliansko	173
Švajčiarsko	39	Rusko	63	USA	149	USA	162
Rakúsko	37	Macedónsko	63	Čína	123	Vietnam	155

Zdroj: ŠÚ SR, 2001-2007

Väčšina **oficiálne evidovaných vyst'ahovaných** zo Slovenskej republiky si volí za svoje nové bydlisko viac-menej nemenne obmedzený počet krajín Európy (85-88 % všetkých osôb), približne 10 % osôb Ameriku a len nepatrná časť zvyšné kontinenty (cf. ŠÚ SR, 1994-2007). Nie je preto prekvapením, že v prípade SR je počet emigračných krajín podstatne nižší než počet krajín imigračných.

V kontexte Európy absolútne i relatívne maximum emigrantov zo Slovenska smeruje do ČR (Tabuľka 3) dlhodobo oscilujúc okolo hodnoty 40 %. Analogicky 37-40 % osôb sa v r. 2000-2006 vysťahovalo do krajín „starej“ Európskej únie, pričom však v absolútnych číslach sa ich počet zdvojnásobil. Emigranti do Nemecka a Rakúska tvoria cca 70 % vysťahovaných do tohto regiónu, až potom nasleduje tiež obľúbená Veľká Británia, Taliansko, príp. Francúzsko. Na prvý dojem možno paradoxne, ale predsa logicky dosahuje emigrácia zo SR do všetkých juho-, stredo- a východoeurópskych krajín dovedna (mimo ČR) prakticky rovnakú intenzitu ako vysťahovalectvo do Švajčiarska. Spomedzi neeurópskych štátov sú dôležitými prijímajúcimi krajinami pre migrantov zo Slovenska permanentne Kanada, USA a Austrália. Emigrácia do nich je už dlhšie stabilizovaná na úrovni okolo 12 %.

V pohlavnej štruktúre vysťahovaných eklatantne prevažujú ženy, ich podiel predstavuje takmer 2/3 v celom období 2000-2006. Pokiaľ ide o vekovú štruktúru vysťahovalcov, tu dominujú muži a ženy vo veku 25-29 (resp. 30-34) rokov. Opäť viac než polovica vysťahovaných nad 15 rokov sa vyznačuje stredoškolským vzdelaním s ukončenou maturitou, vysokoškolské konštantne dosahuje približne 1/5 vysťahovaných osôb. Typickým trendom je vyrovnávanie podielu slobodných emigrantov so ženatými. Hoci v r. 2000 vydaté/ženatí emigranti spolu prevládali nad slobodnými v pomere 55 : 35, v r. 2006 bolo ich zastúpenie už proporčne totožné.

Každoročne publikované údaje Štatistického úradu SR o zahraničnom sťahovaní zahŕňajú tiež dôvody odhlásenia z trvalého pobytu v krajine. Tu je najčastejšie udávaným dôvodom nasledovanie rodinného príslušníka. Uzavretie manželstva bolo v r. 2006 4-krát frekventovanejším podnetom k sťahovaniu u

žien ako u mužov, zatiaľ čo v r. 2000 ešte 9-krát. Emigrujúci uvádzajú medzi príčinami sťahovania zo SR aj tie, ktoré sa týkajú práce. Za r. 2006 počet osôb, ktoré sa vysťahovali zo SR explicitne kvôli nej, činil 171, t. j. 9,9 % zo súhrnu 1 735 vysťahovaných. Je to vysoko nevierohodný počet i podiel, najmä ak pripustíme, že emigrácia za prácou momentálne jednoznačne dominuje v rámci komponentov zahraničnej migrácie (Divinský, v tlači). Medzi motívmi sťahovania sa vyskytuje aj kategória „iné dôvody“ obsahujúca 876 osôb, t. j. 50,5 % zo všetkých vysťahovaných, ktorých možno tiež považovať za migrantov za prácou (zväčša osoby hľadajúce prácu alebo s už zabezpečeným zamestnaním v zahraničí).

Na rozdiel od prisťahovaných medzi vysťahovanými zo Slovenska v súčasnosti (i v minulosti) prevažujú občania SR; v r. 2002-2006 malo len 5-10 % osôb iné občianstvo než slovenské. Kým zastúpenie občanov ČR medzi vysťahovanými pokleslo na minimum, začína sa pozvoľna zvyšovať podiel iných občanov Únie sťahujúcich sa zo SR, čo ale priamo súvisí s ich výraznou aktuálnou imigráciou do krajiny.

Z regionálneho aspektu sa vývojové trendy počtu/podielu vysťahovaných z jednotlivých krajov Slovenska do zahraničia líšia. Zatiaľ čo v r. 2000 na Bratislavský kraj pripadalo bežmála 40 % emigrantov zo SR a napr. na kraj Prešovský iba 5 %, v r. 2006 bola situácia kvalitatívne podstatne iná – Bratislavský kraj generoval už len 20 % vysťahovaných a konkrétne Prešovský až 14 %. Tento trend by mal pretrvávajúť vzhľadom k silným regionálnym disparitám v slovenskej ekonomike. V období 2000-2006 sa v Bratislavskom kraji odhlásilo z trvalého pobytu z dôvodu sťahovania do zahraničia 28 % z celkového počtu emigrantov zo SR, v kraji Trenčianskom, Nitrianskom a Banskobystrickom medzi 11 a 12 %, v kraji Prešovskom, Košickom a Žilinskom tesne pod 10 % a napokon v kraji Trnavskom len niečo nad 7 % zo súhrnu vysťahovaných z krajiny v uvedenom časovom úseku.

Tabuľka 3. Desat' najsignifikantnejších krajín podľa počtu evidovaných vysťahovaných zo SR v r. 2000-2006

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet vysťahovaných	Štát	Počet vysťahovaných	Štát	Počet vysťahovaných	Štát	Počet vysťahovaných
Česká rep.	310	Česká rep.	449	Česká rep.	662	Česká rep.	706
Nemecko	131	Nemecko	219	Nemecko	229	Nemecko	235
Rakúsko	97	Rakúsko	212	Rakúsko	175	Rakúsko	168
USA	44	Kanada	82	Švajčiarsko	85	USA	95
Švajčiarsko	35	USA	70	Kanada	84	Kanada	76
Kanada	26	Švajčiarsko	59	V. Británia	70	Švajčiarsko	63
V. Británia	25	V. Británia	55	USA	63	V. Británia	60
Taliansko	18	Taliansko	36	Francúzsko	32	Taliansko	59
Austrália	17	Austrália	30	Taliansko	31	Poľsko	32
Maďarsko	14	Maďarsko	24	Maďarsko	27	Austrália	30

Zdroj: ŠÚ SR, 2001-2007

Na tomto mieste je potrebné akcentovať jeden kardinálny problém v oblasti štatistiky zahraničného sťahovania – *extraordinárne podhodnotené oficiálne dáta o vysťahovaných zo Slovenskej republiky*. Rozdiely oproti realite sú dôsledkom – podobne ako v mnohých iných štátoch – nedostatočnej

evidencie týchto osôb. Len minimálna časť vyst'ahovaných zo SR (sotva 5-10 %) sa totiž odhlasuje z trvalého pobytu v krajine napriek tomu, že im to ukladá zákon.³

Hĺbku tohto problému možno demonštrovať porovnaním počtov registrovaných vyst'ahovaných osôb zo Slovenska s počtami prisťahovaných zo SR do iných krajín, pretože evidencia imigrantov je všeobecne oveľa spoľahlivejšia. Touto metódou sme porovnali napr. obe hodnoty vzťahujúce sa k Českej republike, Nemecku, Kanade, USA (Divinský, 2005a), ako i Veľkej Británii, Írsku a i., a to v sérii viacerých rokov. Podľa našich odhadov na báze zahraničných zdrojov sú reálne počty vyst'ahovaných osôb zo SR rádovo oveľa vyššie (aspoň 10-krát) než dáta oficiálne deklarované – z krajiny sa vyst'ahuje v súčasnosti najmenej 15 tisíc osôb ročne; skutočné migračné saldo je preto pochopiteľne vysoko negatívne. Straty generované zahraničným sťahovaním obyvateľov zo Slovenska sú tak citeľné nielen početne, ale implikujú aj závažnejšie demografické či sociálno-ekonomické následky do budúcnosti. Situáciu by mohla napomôcť riešiť implementácia prísnejších administratívno-právnych opatrení za účelom lepšej registrácie vyst'ahovaných osôb.

2.2 LEGÁLNA MIGRÁCIA NA SLOVENSKO (CUDZINCI S POVOLENÍM NA POBYT)

Na základe definície je *cudzincom v Slovenskej republike každá osoba, ktorá nie je jej štátnym občanom* (zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov). Cudzinci zdržiavajúci sa na teritóriu SR sú podriadení určitým podmienkam pobytu – tzv. cudzineckému (pobytovému) režimu, ktorý upravuje ich právne postavenie v krajine a úlohy príslušných štátnych inštitúcií. Povolenie na pobyt cudzím štátnym občanom udeľujú orgány Ministerstva vnútra SR (Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru). Tieto cudzincov v krajine tiež evidujú a poskytujú o nich rôzne štatistické dáta – najčastejšie stav a štruktúru koncom vybraného obdobia (mesiaca, roka).

Otázkam legálnej migrácie bola dosiaľ na Slovensku venovaná oveľa menšia pozornosť než napr. migrácii nelegálnej či problematike azylu – vid' relevantné uznesenia vlády SR, rezortné koncepcie, aktivity a projekty mimovládnych a medzinárodných organizácií, akademické štúdie, informácie z médií a pod. (Divinský, 2007b). Pritom práve legálni migranti (*cudzinci s povolením na trvalý, prechodný či tolerovaný pobyt; resp. imigranti v užšom význame slova*) sú v SR zo všetkých skupín zahraničných migrantov najpočetnejší a najdôležitejší – ich aktivity sa vyznačujú už postrehnuteľnými dopadmi na autochtónnu spoločnosť.

Vývojová trajektória počtu cudzincov s udeleným povolením na pobyt v Slovenskej republike má odlišný charakter oproti dynamike kvantitatívneho vývoja u zadržaných nelegálnych migrantov alebo žiadateľov o azyl. V prvom rade tu tieto osoby žili v menšej miere už aj v minulosti, takže nie sú po zmene politického režimu v krajine natoľko novým fenoménom ako ostatné kategórie migrantov. Po raste počtu cudzincov s povoleným pobytom po vzniku samostatného štátu ich stav v období 1999-2003 stagnoval na úrovni okolo 29 tisíc osôb a v r. 2004 dokonca frapantne poklesol (Tabuľka 5). Koncom toho roka boli totiž spomedzi cudzincov v SR nielen vyňaté osoby s priznaným štatútom tzv. zahraničného Slováka, ale predovšetkým register cudzincov bol „očistený“ a početné duplicitné

³ Tento fakt dokonca vedie niektorých bádateľov ku konštatovaniu, že údaje o vyst'ahovaných sú tak hrubo skreslené, že nie sú vhodné pre ďalšiu analýzu (Vaňo, 2000).

prípady boli eliminované (informácie Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ).⁴ V dôsledku týchto okolností ale hodnoty za jednotlivé roky, resp. mesiace sú a budú len málo komparabilné.

Vstup Slovenska do Európskej únie v r. 2004 znamenal mimoriadny rozvojový impulz. Prítok imigrantov najmä z EÚ sa pozoruhodne zintenzívnili. Ako ilustruje Tabuľka 4, počet udelených povolení na pobyt v danom roku evidentne v r. 2004-2006 stúpala a v r. 2006 bol takmer 3-násobný v porovnaní s r. 2000.

Tabuľka 4. Udelenie povolenia na pobyt pre cudzincov v SR počas roka (2000-2006)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Počet povolení	4 622	4 723	4 799	4 574	8 081	11 299	12 631

Zdroj: štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ

Vďaka prezentovanému trendu celkový počet legálnych imigrantov na Slovensku koncom r. 2006 dosiahol 32 153, tvoriac 0,60 % populácie v krajine (Tabuľka 5). Od r. 2004 tak cudzinci s povolením na pobyt v SR početne vzrástli o 10 tisíc, t. j. až o 45 %, čo je veľmi vysoké tempo rastu naznačujúce príťažlivosť krajiny pre cudzích štátnych príslušníkov. Avšak pre krátky časový interval by bolo zatiaľ nekorektné dedukovať z týchto čísel ďalekosiahle závery.

Napriek načrtnutému vývoju je v medzinárodnom kontexte *Slovenská republika charakteristická dlhodobou najnižším podielom cudzincov s povolením na pobyt medzi 25 členskými krajinami Únie* (Eurostat, 2006a) *a jedným z najnižších v Európe ako celok* (Salt, 2006). Tento fakt možno hodnotiť negatívne z populačného aj ekonomického hľadiska (vzhľadom na pokles a starnutie domácej pracovnej sily).

Tabuľka 5. Počet cudzincov podľa druhu povoleného pobytu v SR koncom r. 2000-2006

Druh pobytu	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Trvalý	17 410	17 287	17 108	17 008	17 003	20 925	26 028
Prechodný	–	–	6 716	7 577	4 517	4 282	5 894
Dlhodobý	11 391	12 131	4 617	2 928	–	–	–
Registrovaný	–	–	1 050	1 683	477	191	–
Tolerovaný	–	–	14	23	111	237	231
Spolu	28 801	29 418	29 505	29 219	22 108	25 635	32 153
Podiel na celkovej populácii v krajine (%)	0,53	0,55	0,55	0,54	0,41	0,48	0,60

Zdroj: štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ a vlastné výpočty

Pokiaľ ide o štruktúru cudzincov v SR podľa druhu povoleného pobytu (opäť Tabuľka 5), táto sa v uplynulom období signifikantne zmenila. Kategória dlhodobého pobytu – v minulých rokoch početná

⁴ Táto skutočnosť nutne evokuje principiálnu otázku kvality systému evidencie osôb-cudzincov s povolením na pobyt Ministerstvom vnútra SR.

– sa v novom zákone o pobyte cudzincov (č. 48/2002) už nenachádza a postupne zanikla. Analogický osud postihol registrovaný pobyt: zo zákona bol určený pre cudzincov-štátnych príslušníkov členských štátov Európskej únie ešte pred vstupom SR do nej, a tak sa počet osôb s týmto druhom pobytu od r. 2002 očividne zvyšoval. Avšak po vstupe Slovenska do Únie majú jej občania už právo na trvalý pobyt na teritóriu krajiny, preto sa po 1. máji 2004 registrované pobyty viac neudelovali a táto kategória taktiež prestala neskôr existovať.

Zároveň mal z toho istého dôvodu väčší prílev legálnych migrantov prichádzajúcich zo „starých“ členských krajín EÚ, resp. Únie ako takej za následok nárast nielen počtu, ale hlavne podielu povolení na trvalý pobyt. Kým napr. v r. 2003 činil podiel cudzincov s povoleným trvalým pobytom na Slovensku 58 %, v súčasnosti (r. 2006) je to už 81 %. Na druhej strane, inverzný trend sa manifestuje u prechodných pobytov – zatiaľ čo povolenia na prechodný/dlhodobý pobyt konštituovali v r. 2000 až 40 % všetkých povolení, v r. 2006 to bolo už len 18 %. Tu sa odráža implicitný prístup podporovania kvalifikovanej imigrácie zo štátov EÚ.

Napokon neustále a pomerne prudko sa zväčšuje počet osôb s tolerovaným pobytom v Slovenskej republike, čo je nový právny inštitút v rámci cudzineckého režimu od r. 2002. Tento druh pobytu sa udeľuje cudzincovi napr. vtedy, ak nie je možné jeho vycestovanie, ak existuje prekážka jeho vyhostenia, ak je obeťou trestného činu súvisiaceho s obchodovaním s ľuďmi, ak je vo výkone väzby/trestu odňatia slobody, alebo ak mu bolo poskytnuté dočasné útočisko. Predpokladá sa, že podiel osôb s tolerovaným pobytom bude v budúcnosti stúpať.

Pri analýze legálnej imigrácie sú rovnako zaujímavé i jej geografické aspekty – krajiny pôvodu legálnych migrantov. Štruktúra štátov, z ktorých sa regrutujú kvantitatívne najviac zastúpené komunity cudzincov s povoleným pobytom na Slovensku, je markantne odlišná oproti štruktúre zdrojových krajín nelegálnych migrantov a žiadateľov o azyl v SR; okrem toho sa práve v priebehu ostatných rokov podstatne modifikuje.

V nadväznosti už na vyššie uvedené, občania Európskej únie momentálne jasne nahrádzajú predtým na Slovensku výrazne zastúpených cudzincov z juhovýchodnej Európy, príp. Ázie, u ktorých sa paralelne prejavuje relatívny úbytok. Kým v r. 2002 imigranti zo „starých“ členských štátov EÚ predstavovali iba 9,4 % populácie cudzincov s povolením na pobyt v SR (2 766 osôb), v r. 2004 to bolo už 14,2 % (3 130 osôb) a v r. 2006 až 21,5 % (6 927 osôb). Tento trend možno očakávať aj v najbližšej budúcnosti.

Obdobne počet občanov rozšírenej Únie ako celok stúpol v Slovenskej republike z 10 803 koncom r. 2004 (49 %) na 17 971 ku koncu r. 2006 (56 %), čo možno považovať za veľmi intenzívny rastový trend v takom krátkom období.

Čo sa týka individuálnych krajín pôvodu cudzincov s udeleným povolením na pobyt na Slovensku, situáciu a vývoj pri 10 najdôležitejších z nich v r. 2000-2006 znázorňuje Tabuľka 6. Všeobecne je možné medzi najpočetnejšími komunitami legálnych imigrantov v Slovenskej republike identifikovať niekoľko skupín podľa ich genézy, dynamiky, motívu k migrácii a pobytu v SR, miery integrácie a vzťahov s domácou populáciou, plánovanej dĺžky pobytu v krajine, socio-ekonomických charakteristík a iných kritérií.

Do prvej skupiny možno v zásade logicky zaradiť občanov temer všetkých susedných krajín, ktorých viažu k SR hlbšie pracovné, rodinné a iné väzby. Tu prirodzene kvantitatívne dominujú legálni migranti z Českej republiky, pričom ich podiel na celkovom počte cudzincov v krajine dlhodobo vykazuje mierne klesajúcu tendenciu – 22 % v r. 2000 oproti 16 % v r. 2006. Primárne sú zamestnaní alebo podnikajú v rôznych ekonomických odvetviach, ale pre značnú časť z nich je významnou

príčinou pobytu v SR tiež zjednotenie rodiny (nasledovanie rodinného príslušníka, uzavretie manželstva a pod.). De facto rovnaké dôvody viedli k príchodu na Slovensko aj Poliakov a Maďarov, v prípade Ukrajincov (sporadicky početne Čechom konkurujúcim) vyslovene prevláda pracovná imigrácia. Občania Ukrajiny, Poľska a Maďarska obvykle pochádzajú z priľahlých regiónov k SR. Ich podiel na celkovom počte cudzincov je stabilizovaný zhruba na úrovni 30 % (Tabuľka 6). Z hľadiska integrácie do slovenskej spoločnosti sú tieto komunity bezproblémové.

Ďalšia skupina pre Slovensko migračne relevantných štátov je reprezentovaná juho- a východoeurópskymi krajinami s historicky sformovanými komunitami imigrantov na jeho teritóriu a/alebo početnejšou slovenskou minoritou s imigračnými tradíciami (Rusko, Bulharsko, Chorvátsko, Rumunsko, Srbsko). Ich občania v SR pracujú, študujú a vytvárajú si rodiny a postupne sa pripájajú k svojim národnostným menšinám v krajine. Práve u prisťahovalcov z týchto štátov je manifestovaný vyššie spomenutý trend poklesu – v r. 2001 predstavovali ešte 21 %, v súčasnosti (r. 2006) už len 12 % zo súhrnného počtu cudzincov v Slovenskej republike. Komunity cudzincov z daných štátov sú veľmi dobre integrované do slovenskej spoločnosti.

Rastúci prílev imigrantov z niektorých ázijských krajín je v rámci legálnej migrácie prakticky nový trend. Prisťahovalci z Vietnamu žijú na Slovensku už niekoľko desaťročí; ďalší prichádzajúci ich komunitu len rozširujú. Avšak spoločenstvo čínskych imigrantov na území SR je iba nedávno etablované a veľmi dynamické. Štátni príslušníci oboch krajín si na Slovensku zakladajú rodiny, ale predovšetkým rozvíjajú typické pracovné aktivity ako drobní podnikatelia. Opticky síce ich podiel na populácii cudzincov môže stagnovať, ale významný podiel z nich simultánne nadobúda štátne občianstvo SR a tak vypadáva z evidencie cudzincov.

Imigranti z Južnej Kórey tvoria v mnohých aspektoch kontrastujúcu podskupinu Ázijčanov. Pred pár rokmi boli občania tohto štátu na Slovensku takmer neznámi, avšak ich enormný, 140-násobný nárast (zo 6 osôb v r. 2002 až na 837 v r. 2006) totálne zmenil situáciu. Tento vývoj reflektuje investičné aktivity veľkého juhokórejského automobilového producenta v SR. Všetky ázijské komunity sú dosť izolované a ich kontakty s majoritnou spoločnosťou obmedzené.

Ako bolo dokumentované vyššie, na začiatku 21. storočia v krajine rapídne stúpa počet a podiel cudzincov zo „starých“ členských štátov Únie. Fakticky legálni migranti z týchto krajín sú dnes najdynamickejšie sa rozvíjajúcou skupinou cudzích štátnych príslušníkov na teritóriu Slovenska. Z dlhodobého hľadiska kvantitatívne medzi nimi vždy dominovali Nemci a Rakúšania. Zvyšuje sa nielen ich stav (Tabuľka 6), ale hlavne podiel – v r. 2002 činil 4,6 %, v r. 2006 už bezmála 11 % z celkového počtu cudzincov v SR. Najrýchlejšie však v Slovenskej republike expandujú občania Francúzska; v období 2002-2006 ich počet vzrástol zo 197 na 865 osôb, t. j. 4,4-krát. Aj tu je za týmto prudkým tempom ich rastu ďalšia významná automobilová továreň. Okrem uvedených štátov sú na Slovensku relatívne početní tiež prisťahovalci z Veľkej Británie, Talianska, Holandska, Španielska alebo Belgicka. Občania „starých“ členských štátov EÚ prišli na Slovensko najmä z pracovných dôvodov ako vysoko kvalifikovaní zamestnanci v súkromnom i verejnom sektore. Rodinné či iné dôvody pre pobyt v SR sú v tejto kategórii málo frekvencované – ich práca totiž má zväčša dočasný charakter a po jej skončení sa vracajú domov (ibidem).

Na záver je potrebné sa ešte zmieniť o legálnych imigrantoch-občanoch USA, ktorých podiel na súhrnnom počte cudzincov na Slovensku konštantne kolíše okolo 2,5 %. Ich motivácia k pobytu v krajine aj iné atribúty sú viac-menej totožné s prisťahovalcami z predchádzajúcej skupiny.

Tabuľka 6. Najdôležitejšie krajiny podľa počtu cudzincov s povoleným pobytom na Slovensku v r. 2000-2006

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb
Česká rep.	6 259	Česká rep.	5 355	Ukrajina	4 007	Česká rep.	5 113
Ukrajina	4 280	Ukrajina	4 744	Česká rep.	3 583	Ukrajina	3 927
Poľsko	2 420	Poľsko	2 354	Poľsko	2 468	Poľsko	3 646
Rumunsko	1 646	Rumunsko	1 922	Maďarsko	1 519	Nemecko	2 289
Srbsko/Č.H.	1 580	Vietnam	1 730	Rusko	1 213	Maďarsko	2 106
Maďarsko	1 521	Srbsko/Č.H.	1 590	Nemecko	988	Rusko	1 311
Vietnam	1 432	Maďarsko	1 533	Vietnam	832	Rakúsko	1 202
Rusko	1 309	Rusko	1 378	USA	643	Srbsko/Č.H.	1 073
Čína	895	Nemecko	892	Bulharsko	633	Vietnam	1 063
Bulharsko	894	Čína	877	Rakúsko	576	Čína	898

Zdroj: štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ

Pokiaľ ide o demografické a sociálne charakteristiky populácie legálnych migrantov v Slovenskej republike, ich počet je žiaľ maximálne limitovaný, hoci v poslednej dobe bol dosiahnutý v tejto sfére určitý progres. Podľa údajov z konca r. 2006 (štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ), deti (osoby vo veku 0-14 rokov) tvoria menej než 6 %, osoby v produktívnom veku (15-64 rokov) 88 % a seniori (osoby nad 64 rokov) viac než 6 % celkového počtu imigrantov na Slovensku. Najzastúpenejšou vekovou kategóriou sú cudzinci vo veku 30-39 rokov, ktorých je v krajine takmer ¼. Z dát o pohlavnej štruktúre – k dispozícii len od r. 2003 – plynie, že muži sú o niečo početnejší ako ženy: konštituuju 55-60 % súhrnného počtu legálnych imigrantov v SR.⁵

Ďalej sa tiež zaznamenávajú druhy pobytu, účely pobytu, krajiny pôvodu (príp. štáty narodenia) cudzincov s povolením na pobyt – a to sumárne za celé Slovensko, ako aj podľa jeho krajov. Nanešťastie, nijaké iné parametre týkajúce sa cudzincov s povolením na pobyt na území Slovenskej republiky nie sú zisťované, čo maximálne sťažuje až zabraňuje realizácii hlbších a komplexnejších analýz tejto najpočetnejšej a najvýznamnejšej skupiny migrantov v krajine. Obzvlášť postrádame mnohé elementárne údaje o prisťahovalcoch – napr. o ich rodinnom stave, materinskom jazyku, náboženstve, kvalifikácii a dosiahnutom vzdelaní, profesijnej orientácii atď. Táto situácia už nie je dlhšie udržateľná.

Príťažlivosť jednotlivých regiónov Slovenska pre legálnych migrantov ako výsledok koncentračných trendov je odzrkadlená v údajoch o teritoriálnom rozložení týchto osôb v ôsmich krajoch SR. Dáta dokazujú hypotézu, že veľký podiel cudzincov preferuje pre miesto svojho pobytu v Slovenskej republike Bratislavský kraj, a to predovšetkým jeho hlavné mesto – z celoeurópskeho hľadiska je v

⁵ Zo zahraničných zdrojov ešte vieme, že legálni migranti v krajine sú vzdelanejší než autochtónna populácia: 19 % z nich ukončilo vysokoškolské vzdelanie oproti 11 % domáceho obyvateľstva (OECD, 2005).

ňom spolu s regiónmi vnútorného Londýna a Bruselu jedna z najväčších kumulácií imigrantov v danej krajine (Salt, 2005).

Koncom r. 2006 žilo v Bratislavskom kraji temer 29 % zo súhrnného počtu cudzincov na Slovensku (štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ). Tento podiel bol v podstate v r. 2002-2006 stabilizovaný. Druhé najväčšie sústredenie cudzích štátnych príslušníkov sa prirodzene nachádza v druhom najdôležitejšom meste krajiny a jeho širokom okolí (Košický kraj) a dlhodobo fluktuuje medzi 14 až 18 %. V ostatných krajoch SR možno pokladať podiel bývajúcich cudzincov za navzájom pomerne vyrovnaný, varíruje od 7,7 do 11,2 % (r. 2006). Niektoré kraje však vykazujú istú vývojovú dynamiku. Kým pre Žilinský (primárne vďaka spomínanej rozsiahlej investícii automobilového výrobcu) a Trenčiansky kraj je od r. 2002 typický rastový trend, Banskobystrický (sčasti tiež Trnavský) kraj čelí intenzívnejšiemu úbytku legálnych migrantov – ich počet je v ňom v rámci celej SR absolútne aj relatívne najnižší.

Územná koncentrácia cudzincov s povoleným pobytom v Slovenskej republike evidentne reflektuje rozloženie pracovných a obchodných možností v krajine, rozvinutej (dopravnej a inej) infraštruktúry, ako i vybavenosť bytmi a výskyt vzdelávacích zariadení. Vzhľadom na ďalšie veľké investičné aktivity, aktuálne realizované/plánované v niektorých krajoch SR, sa vysoko pravdepodobne zastúpenie cudzincov v nich žijúcich v priebehu najbližších rokov disproporčne zmení.

Ako bolo už načrtnuté už vyššie, legálni migranti z krajín Európskej únie (resp. Európskeho hospodárskeho priestoru) sú na Slovensku veľmi vítaní a majú aj špecifický – zvýhodnený – právny štatút. Takmer v rovnakej miere to platí aj o cudzincoch pochádzajúcich z iných ekonomicky vyspelých regiónov/krajín sveta (Severná Amerika, Južná Kórea, Austrália a pod.). Avšak väčšina komúní imigrantov z ostatných, prevažne ekonomicky menej vyspelých krajín – najmä z juhovýchodnej Európy, južnej a východnej Ázie – momentálne v SR kvantitatívne stagnuje a potýka sa tiež s viacerými vážnymi výzvami prameniáciami z ich čiastočného prehliadania či menšieho záujmu o rôzne aspekty ich života (Divinský, 2006a).

Zväčša štátne inštitúcie deklarujú, že posledne zmienení prisťahovalci príliš nestoja o povolenie na pobyt v Slovenskej republike, a to z rozličných dôvodov (dotazníkové zisťovanie migračnej situácie v SR in Divinský, 2005a). Predsa len Slovensko ako teritoriálne najmenšia, napriek súčasnému rastu ekonomiky jej objemom najslabšia a zrejme aj najmenej známa krajina v stredo európskom regióne nepredstavuje pre jedinca napr. z niekoľko stotisíc kilometrov vzdialeného štátu osobitne atraktívnu destináciu. Ani spoločenstvá tu už historicky dlhšie etablovaných imigrantov (napr. Arabov, Vietnamcov, Ukrajincov, Afgancov, Afričanov) nie sú početne tak silné – a teda potenciálne nápomocné – ako v okolitých štátoch. Zároveň príslušné orgány úplne vylučujú akékoľvek formy inštitucionálneho zanedbávania, intolerancie či diskriminácie cudzincov z uvedených komúní.

Na druhej strane poniektorí členovia týchto komúní v Slovenskej republike naznačujú neochotu kompetentných orgánov štátu udeľovať vo väčšom počte víza či povolenia na pobyt a prácu imigrantom z menej rozvinutých krajín, spredmetnenú neraz v určitých reštriktívnych až údajne diskriminačných opatreniach a kladení umelých prekážok v procese získavania povolenia (ťažkosti s vízami, lekáarskymi potvrdeniami, pozvaniami pre rodinných príslušníkov a i.). Naviac dopady nedávno uskutočnených radikálnych sociálnych reforiem v SR (napr. sprísnenie poskytovania rôznych podpôr) a ekonomického vývoja (napr. rozmach obchodných reťazcov s dumpingovými cenami) nevytvárajú priaznivú klímu pre ekonomicky menej zdatných podnikateľov alebo zamestnancov z radov cudzincov s už udeleným povolením na pobyt, čo ich nezriedka vlastne podporuje v rozhodnutí odísť z krajiny. V tomto kontexte vstup Slovenska do Európskej únie zmenil v zásade len málo.

2.3 IMIGRÁCIA A EMIGRÁCIA ZA PRÁCOU

Z legálnej migrácie na tomto mieste vyčleňujeme separátne problematiku pracovnej migrácie – a to do aj zo Slovenskej republiky – pretože jednak je v rámci medzinárodnej migrácie považovaná za jej prakticky najdôležitejší článok, ale hlavne sa čoraz viac zvyšuje jej význam pre Slovensko. Metodologicky možno vychádzať z univerzálnej definície migranta za prácou (pracovného migranta, ekonomického migranta) ako „osoby, ktorá sa zaoberá platenou aktivitou v štáte, ktorého nie je občanom“ (IOM, 2004; 2006a; ILO, 2004).

V mnohých zahraničných krajinách konštituuje migrácia za prácou často kľúčový komponent medzinárodnej migrácie a mobilita pracovnej sily je vnímaná ako vysoko pozitívny prvok na trhu práce. Na Slovensku to tak stále nie je – migrácia z pracovných dôvodov do a z krajiny je len minimálne skúmaná, diskutovaná a riešená na expertnej úrovni. Týmto sa SR podstatne odlišuje od väčšiny ostatných členských krajín Európskej únie s dlhšími migračnými tradíciami a/alebo lepším chápaním závažnosti fenoménu pracovnej migrácie.

Zainteresované inštitúcie Slovenskej republiky nemajú k dispozícii nijaké komplexnejšie analýzy týkajúce sa presného rozsahu, štruktúr a atribútov migračných tokov, či posúdenia ich dopadov na pracovnú silu krajiny, jej ekonomiku, sociálnu sféru a pod. Je to spôsobené jednak doterajším marginálnym záujmom o súbor otázok spojených s pracovnou migráciou v SR, ale tiež objektívnymi faktormi: heterogenitou existujúcich migračných kanálov, nedostatkom spoľahlivých dát, inkompatibilnými metodológiami evidencie pracovných migrantov v jednotlivých krajinách, komplikovaným odhadovaním objemu nelegálnej migrácie a i. V každom prípade je najvyšší čas začať sa v krajine pracovnej migrácii – jej príčinám, dôsledkom, prejavom, trendom, prognózam a politikám – seriózne venovať na všetkých úrovniach.

Pokiaľ ide o **imigrantov za prácou a ich zamestnávanie**, Slovenská republika po vstupe do EÚ akceptuje na svojom teritóriu pre občanov všetkých členských štátov Európskej únie a Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP) princíp voľného pohybu za prácou. Slovensko nezaviedlo recipročne nijaké reštrikcie v prístupe na svoj trh práce ani pre štátnych príslušníkov tých krajín, ktoré voči nemu zaviedli prechodné obdobia viac či menej limitujúce pohyb pracovných síl zo SR. Od 1. mája 2005 sa slobodný pohyb za prácou v Slovenskej republike rozšíril tiež na občanov Švajčiarska. Podľa zákona majú občania členského štátu EÚ/EHP/Švajčiarska, ako aj ich rodinní príslušníci v zamestnanecko-právnych vzťahoch identickú pozíciu ako občania SR, teda *nepotrebujú pracovné povolenie*.

Kompetentné orgány v krajine však majú povinnosť zaznamenávať mobilitu tejto skupiny prisťahovalcov (resp. iných cudzincov, u ktorých sa povolenie na zamestnanie nevyžaduje) za prácou v SR. Zamestnávateľ so sídlom v Slovenskej republike, ktorý prijme do zamestnania občana EÚ/EHP/Švajčiarska, je preto povinný zo zákona písomne informovať o vzniku aj ukončení jeho pracovnoprávneho pomeru tzv. informačnou kartou, a to územne príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.

Pracovné povolenie nie je potrebné ani u niektorých prisťahovalcov, ktorí nepochádzajú z uvedeného regiónu. Jedná sa o cudzincov s povolením na trvalý pobyt v SR, cudzincov s povolením na prechodný pobyt kvôli zlúčeniu rodiny alebo štúdiu po splnení osobitných podmienok, zahraničných Slovákov, azylantov, žiadateľov o azyl po 1 roku nepretržitého pobytu v krajine, osoby, ktorým bolo poskytnuté dočasné útočisko (t. j. odíedencov), osoby zamestnané na základe medzinárodnej dohody, či o viaceré ďalšie, v zákone jasne definované (a inak málo početné) kategórie imigrantov – napr. rodinní príslušníci členov diplomatickej misie, príslušníci cudzích ozbrojených síl alebo ich civilných zložiek, akreditovaní zahraniční novinári a pod. (zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti).

Naopak, *povolenie na zamestnanie je v Slovenskej republike bezpodmienečne nutné* pre cudzincov s povolením na prechodný pobyt za účelom zamestnania, imigrantov s povolením na prechodný pobyt za účelom štúdia alebo zlúčenia rodiny za špecifických okolností, či pre niektoré kategórie imigrantov s tolerovaným pobytom na Slovensku. Na udelenie pracovného povolenia však – až na zopár výnimiek – nie je právny nárok; územne príslušné úrady práce rozhodujú podľa aktuálnej situácie na pracovnom trhu. Po udelení platného povolenia na zamestnanie má pracovný imigrant v zásade rovnaký právny status ako občan SR, len nesmie podnikat' (a vice versa). Pracovné povolenie sa vydáva na dobu maximálne 1 roka (u sezónnych prác najviac na 6 mesiacov), môže však byť predĺžené – dokonca aj opakovane – ak to momentálne pomery na trhu práce umožňujú.

Na povolenie na zamestnanie v SR nemajú zo zákona nárok a teda pracovať oficiálne nemôžu zadržaní nelegálni migranti, žiadatelia o azyl nespĺňajúci vyššie zmienený predpoklad (t. j. ich drvivá väčšina) a niektoré kategórie osôb s prechodným či tolerovaným pobytom.

V oblasti podnikania imigrantov nie je situácia v Slovenskej republike tak administratívne zložitá ako na úseku ich zamestnávania. Podnikať na teritóriu krajiny môže po splnení zákonom stanovených požiadaviek a po zapísaní do živnostenského alebo obchodného registra väčšina cudzincov, a to za tých istých podmienok a v tom istom rozsahu ako občania SR. Fyzické osoby z krajín EÚ a OECD majú menšie administratívne výhody v porovnaní s ostatnými podnikateľmi. Iba veľa kategórií imigrantov – napr. cudzinci s povolením na prechodný pobyt za účelom zamestnania, osoby s udeleným tolerovaným pobytom, žiadatelia o azyl, ako aj zadržaní nelegálni migranti – je zbavených na Slovensku práva podnikat' (ibidem).

Čo sa týka štatistického sledovania vývoja počtu a štruktúry pracovných imigrantov v krajine, tu fundamentálny problém spočíva v ich komplikovanom, veľmi nepresnom a často nelogickom evidovaní. Čiastočne je tento stav spôsobený faktom, že na Slovensku simultánne existuje viacero separátnych systémov/inštitúcií – zbierajúcich údaje o tejto skupine migrantov – ktoré sú navyše minimálne konzistentné a komparabilné. Je to Ministerstvo vnútra SR (schvaľujúce povolenia na pobyt o. i. z dôvodu zamestnania a podnikania), Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR, resp. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (vydávajúce pracovné povolenia a registrujúce informačné karty zamestnaných cudzincov), ale i ďalšie subjekty.

Určitý parciálny obraz o trendoch vo vývoji počtu oficiálne zamestnaných cudzích štátnych príslušníkov v Slovenskej republike v priebehu r. 2004-2006 podľa krajiny pôvodu poskytuje Tabuľka 7 – dáta generované Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny. Z tabuľky eklatantne vidno jednak nárast počtu pracovných síl zo zahraničia v danom období, hlavných „exportérov“ (krajiny pôvodu) migrantov za prácou do SR, ale tiež kvantitatívny pomer medzi zamestnanými cudzincami zo štátov EHP a iných krajín, či medzi osobami zamestnanými na báze pracovných povolení a informačných kariet.

Tabuľka 7. Dynamika vývoja počtu evidovaných cudzincov zamestnaných na Slovensku v r. 2004-2006 (koncoročné údaje)

Krajina	Osoby zamestnané na báze						Dovedna		
	pracovných povolení			informačných kariet					
krajiny EHP									
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006

Belgicko	-	-	-	28	57	68	28	57	68
Cyprus	-	-	-	1	1	1	1	1	1
Česká republika	-	-	-	512	943	1 150	512	943	1 150
Dánsko	-	-	-	40	39	36	40	39	36
Estónsko	-	-	-	1	1	1	1	1	1
Fínsko	-	-	-	1	2	7	1	2	7
Francúzsko	-	-	-	166	936	745	166	936	745
Grécko	-	-	-	4	13	20	4	13	20
Holandsko	-	-	-	17	45	47	17	45	47
Írsko	-	-	-	16	23	38	16	23	38
Litva	-	-	-	1	2	8	1	2	8
Lotyšsko	-	-	-	0	3	3	0	3	3
Luxembursko	-	-	-	0	0	0	0	0	0
Maďarsko	-	-	-	87	218	343	87	218	343
Malta	-	-	-	0	1	1	0	1	1
Nemecko	-	-	-	232	413	449	232	413	449
Poľsko	-	-	-	224	560	1 025	224	560	1 025
Portugalsko	-	-	-	1	9	10	1	9	10
Rakúsko	-	-	-	110	169	241	110	169	241
Slovinsko	-	-	-	16	21	20	16	21	20
Španielsko	-	-	-	26	161	126	26	161	126
Švédsko	-	-	-	21	31	26	21	31	26
Taliansko	-	-	-	60	99	173	60	99	173
Veľká Británia	-	-	-	127	178	225	127	178	225
Island	-	-	-	0	0	0	0	0	0
Lichtenštajnsko	-	-	-	0	0	0	0	0	0
Nórsko	-	-	-	6	6	5	6	6	5

Švajčiarsko	–	–	–	0	5	4	0	5	4
Spolu	–	–	–	1 697	3 936	4 772	1 697	3 936	4 772
krajiny mimo EHP									
Austrália	7	65	33	0	1	2	7	66	35
Bulharsko	18	58	63	8	10	14	26	68	77
Čína	22	109	32	0	2	8	22	111	40
Chorvátsko	24	27	17	3	12	17	27	39	34
Japonsko	28	30	17	6	6	7	34	36	24
Južná Kórea	49	79	237	37	71	137	86	150	374
Rumunsko	29	102	99	17	58	89	46	160	188
Rusko	43	32	37	7	20	39	50	52	76
Srbsko/Č. Hora	12	16	12	0	8	28	12	24	40
Ukrajina	295	374	290	30	74	119	325	448	409
USA	152	148	77	5	17	59	157	165	136
Vietnam	0	1	46	0	4	5	0	5	51
ostatné	168	184	196	22	53	94	190	237	290
Spolu	847	1 225	1 156	135	336	618	982	1 561	1 774
Dovedna	847	1 225	1 156	1 832	4 272	5 390	2 679	5 497	6 546

Zdroj: štatistiky Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny

Podľa týchto štatistík koncom r. 2006 bolo zamestnaných (nie podnikajúcich) na území Slovenskej republiky dovedna 6 546 osôb zo zahraničia – a to buď s pracovným povolením (1 156 jedincov, t. j. takmer 18 % z celkového počtu), alebo len zaregistrovaných pomocou informačných kariet (5 390 osôb, t. j. vyše 82 % súhrnu). Očividne stúpajúci trend počtu zamestnaných prisťahovalcov v krajine v r. 2004-2006 len potvrdzuje silnú akceleráciu pracovnej imigrácie na Slovensko od jeho vstupu do EÚ. Veľkú väčšinu z nich tvoria (r. 2006) občania EÚ/EHP/Švajčiarska (bezmála 73 %), z ktorých prirodzene dominujú Česi (17,6 %), potom Poliaci (15,6 %), Francúzi (11,4 %), Nemci (6,8 %), Maďari (5,2 %), Rakúšania (3,7 %) a Briti (3,2 %). Spomedzi občanov krajín mimo EHP (ktorých je 27 % zo súhrnu zamestnaných cudzincov v SR) prevládajú nie prekvapujúco Ukrajinci (6,2 %), nasledovaní imigrantmi z Južnej Kórey (5,7 %), Rumunska (2,9 %) a USA (2,1 %).

Počet oficiálne vykazovaných cudzincov zamestnaných v Slovenskej republike ku koncu r. 2006 sotva presahoval 6,5 tisíc (0,25 % ekonomicky aktívnej populácie SR). Zdá sa to byť extrémne málo v porovnaní s celkovým počtom legálnych imigrantov v krajine v tom istom čase (t. j. 32 153) – cca 1/5, hoci sa možno legitímne domnievať, že veľká (ak nie prevažujúca) časť cudzincov s povolením na pobyt sa zdržiava na Slovensku z pracovných dôvodov. Niet preto pochyb, že prezentované čísla sú

signifikantne podhodnotené. Jednou z príčin môže byť ignorovanie registrácie zahraničných zamestnancov ich zamestnávateľmi – keďže postihy sú zatiaľ len symbolické – ale i nevedomosť o tejto povinnosti, najmä v menších firmách. V každom prípade uvedená alarmujúca disproporcía poukazuje na slabé miesta v systéme evidencie zamestnaných cudzích štátnych príslušníkov v Slovenskej republike.

Ani štatistiky Ministerstva vnútra SR nedovoľujú určiť počet ekonomicky aktívnych imigrantov v krajine korektnejšie a skôr len akcentujú predošlé tvrdenie. Cudzinecká polícia síce rozlišuje účel pobytu (o. i. zamestnanie a podnikanie), ale len u cudzincov s povolením na prechodný pobyt – nie trvalý, ktorých je oveľa viac (Tabuľka 5). V dôsledku toho možno kvantifikovať len spodnú hranicu intervalu potenciálneho počtu pracovných imigrantov na Slovensku a táto činí 3 363 osôb, čo je ešte menej ako hodnota z predchádzajúceho systému.

Napokon u podnikajúcich cudzincov ako takých je problém exaktného stanovenia ich počtu v SR ešte vypuklejší. Národný živnostenský či obchodný register totiž nediferencujú domácich a zahraničných podnikateľov, takže údaje o posledných nie sú vedené separátne a musia sa robiť komplikované kalkulácie. Na základe výpočtov Štatistického úradu SR (ŠÚ SR, 2006) predstavoval v r. 2005 počet cudzincov podnikajúcich na teritóriu Slovenska 2 960. Z krajín Európskej únie pochádzalo 37,5 % z nich (t. j. 1 111 osôb). Podľa jednotlivých krajín pôvodu očakávane dominovali podnikatelia z Českej republiky (20,0 % z celkového počtu), potom z Vietnamu (18,4 %), Ukrajiny (18,3 %), Poľska (6,0 %), Srbska (5,4 %) a Maďarska (3,8 %).

Opierajúc sa o viaceré parametre, charakteristiky a podľa nás realistické predpoklady odhadujeme, že skutočný súhrnný počet cudzích štátnych príslušníkov – zamestnaných aj podnikajúcich – na trhu práce Slovenskej republiky dosahuje 15 až 20 tisíc osôb (cf. Divinský, v tlači). Toto číslo odporúčame používať pre ďalšie expertné analýzy a porovnávaní. Odhadovaný podiel pracujúcich imigrantov zo zahraničia k celkovej ekonomicky aktívnej populácii v krajine je stále mimoriadne nízky – 0,56 až 0,75 % (koniec r. 2006). Tento podiel je minimálny dokonca aj v konfrontácii s ostatnými transformujúcimi sa krajinami – Slovensko tak patrí jeho hodnotou medzi tri najslabšie krajiny spomedzi členských štátov EÚ (Salt, 2006) a je druhé od konca v rámci krajín OECD (OECD, 2006).

Štatistiky Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny poskytujú okrem vyššie demonštrovaných údajov i ďalšie, a to predovšetkým štruktúrne. U pracovných imigrantov (okrem podnikajúcich) v SR je sledovaná pohlavná, veková, vzdelanostná a zamestnanecká štruktúra, ekonomické odvetvie zamestnávateľa a pravdepodobná dĺžka trvania zamestnania (pobytu). V r. 2006 boli najpočetnejšou vekovou kategóriou osoby vo veku 25-39 rokov, ktoré konštituovali viac než ½ všetkých legálne pracujúcich cudzincov v Slovenskej republike. Vzájomný pomer mužov a žien bol 80 : 20; stupeň maskulinizácie je teda značný, ale v období 2004-2006 stabilizovaný.

Všeobecne sa prisťahovalci za prácou vyznačujú na Slovensku vyššou úrovňou dosiahnutého vzdelania: osoby so stredoškolským vzdelaním tvorili 48 %, osoby s vysokoškolským vzdelaním 46 % z celkového počtu pracovných imigrantov. Univerzitne vzdelaní a vysoko kvalifikovaní však evidentne prevládali medzi občanmi EÚ/EHP/Švajčiarska, čo sa nevyhnutne odráža na ich zamestnaneckej štruktúre, ako aj odvetví, v ktorom sú v SR ekonomicky aktívni. Stredoškolské vzdelanie je typické skôr pre menej kvalifikované osoby z krajín mimo EHP.

Podľa predpokladanej dĺžky pracovného pomeru, resp. dĺžky trvania udelených povolení na prácu je zrejmé, že väčšina pracujúcich cudzincov v Slovenskej republike plánuje pracovať v krajine 7 až 12 mesiacov (43,5 %), príp. viac než 12 mesiacov (42,6 %); kratšia doba pracovného pomeru je

zriedkavá. Medzi občanmi z EÚ/EHP/Švajčiarska a iných krajín nie sú v tomto ukazovateli väčšie odlišnosti (štatistiky Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny).

Čo sa týka cudzincov podnikajúcich na Slovensku, množstvo sledovaných charakteristík je žiaľ dosť obmedzené. V tejto skupine migrantov v r. 2005 tiež prevažovali muži nad ženami – v pomere 72 : 28. Na rozdiel od cudzincov-zamestnancov tu boli najviac zastúpenou vekovou kategóriou o niečo staršie osoby: vo veku 40-54 rokov (ŠÚ SR, 2006).

Zo starších údajov vyplýva, že z regionálneho hľadiska je dlhodobo pre pracujúcich imigrantov v SR najpríťažlivejším Bratislavský kraj, obzvlášť samotná Bratislava. V hlavnom meste Slovenska pracovala v r. 2003 viac ako 1/2 cudzincov zamestnaných v krajine; 3/4 všetkých českých občanov a 40 % cudzincov z ostatných krajín. Atraktívnymi pre pracujúcich imigrantov však boli/sú aj Nitriansky a Košický kraj (resp. ich krajské mestá), novšie tiež kraje Žilinský a Trnavský, t. j. tie regióny, kde sa v priebehu posledných rokov realizujú rozhodujúce investície. Najnižší počet cudzincov bol zamestnaný v Banskobystrickom kraji (Jurčová, 2004). V súvislosti s prebiehajúcimi i pripravovanými zahraničnými investíciami sa vysoko pravdepodobne v najbližšom období zvýšia nielen počty imigrantov pracujúcich v SR, ale sa môže ďalej modifikovať aj ich priestorová distribúcia.

Analogicky cudzí štátni príslušníci-podnikatelia sa tiež najviac koncentrujú v Bratislavskom kraji; z ich súhrnného počtu v Slovenskej republike ich tu žije 31 % (ŠÚ SR, 2006).

Ako možno vidieť jednak z Tabuľky 7, ako aj iných zdrojov pri všetkej neúplnosti dát, štruktúra zamestnaných cudzincov na Slovensku podľa ich domovských krajín reflektuje súčasné imigračné trendy na pracovnom trhu krajiny a vývoj v Európskej únii. Zreteľne stúpa počet a podiel občanov ekonomicky vyspelých krajín Európy (EÚ/EHP/Švajčiarska), Severnej Ameriky (USA, Kanada) a Ázie (Južná Kórea). Títo sa čoraz viac uplatňujú v krajine predovšetkým ako vysoko kvalifikovaná pracovná sila, a to ako reprezentanti firiem, poradcovia, experti, učitelia a lektori, výskumní a vedeckí pracovníci či podnikatelia v terciárnom a kvartérnom sektore slovenskej ekonomiky.

Určitá časť cudzincov z daných krajín pracuje v SR aj ako top manažéri, príp. vysoko kvalifikovaní robotníci veľkých industriálnych zahraničných firiem. V tomto kontexte je potrebné osobitne spomenúť prudký rast počtu zamestnancov z Francúzska a Južnej Kórey na Slovensku. Táto dynamika odzrkadľuje aspirácie Slovenskej republiky hrať v Európe kľúčovú úlohu v automobilovom priemysle, keďže práve Kórejčania na severnom Slovensku a Francúzi na juhozápade krajiny postavili a prevádzkujú veľké továrne na produkciu osobných áut.

Občania Ukrajiny a ostatných štátov juhovýchodnej Európy (ale i Poľska) sú na Slovensku zväčša zamestnaní ako nízko kvalifikovaní stavební, poľnohospodárski, lesní a pomocní robotníci alebo robotníčky v textilnom, odevnom a obuvníckom priemysle. Ich podiel na celkovom počte legálnych pracovných imigrantov v SR stagnuje až klesá (s výnimkou opäť Poľska ako členskej krajiny EÚ) v prospech predchádzajúcej skupiny a možno sa odôvodnene nazdávať, že tento trend zostane v najbližších pár rokoch zachovaný. Je preto možné, že niektorí noví imigranti z juhovýchodnej Európy sa zapoja do sektora neformálnej ekonomiky medzi nelegálne pracujúce osoby (v priemysle, poľnohospodárstve, obchode a službách) na území Slovenskej republiky.⁶

⁶ Približne 1/3 z celkového počtu cudzincov zdržiavajúcich sa v SR bez povolenia na pobyt predstavovali v r. 2006 občania Ukrajiny, ktorí pricestovali do krajiny legálne na platné vízum, ale úmyselne prekročili dĺžku vízom povoleného pobytu. U tejto kategórie migrantov možno predpokladať, že sú počas pobytu na území SR nelegálne zamestnaní (informácie Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ).

Legálni pracovní imigranti z menej rozvinutých neeurópskych krajín uprednostňujú na Slovensku podnikanie nad zamestnaneckým pomerom. Tradične sa ekonomicky angažujú ako maloobchodníci, stánkoví a trhoví predavači, drobní živnostníci, veľkoobchodníci s lacným tovarom, majitelia a prevádzkari typických (hlavne ázijských) reštaurácií a pod. Súhrnne sa podiel nízko kvalifikovaných pracovných síl zo zahraničia v SR momentálne prechodne znížil v dôsledku expanzie vysoko kvalifikovaných pracovníkov z EÚ a zníženého udeľovania povolení na pobyt tejto skupine imigrantov, avšak v budúcich desaťročiach možno očakávať ich výraznejší absolútny aj relatívny nárast.

Problematika **emigrácie za prácou zo Slovenskej republiky** sa stala v poslednom období – a špeciálne po vstupe krajiny do Európskej únie – vysoko aktuálna a rezonuje najmä na politickej scéne, v médiách, ale i verejnosti. Napriek tomu je o tento fenomén paradoxne inštitucionálne a expertne ešte menší záujem ako o pracovnú imigráciu do SR.⁷ Nie je preto prekvapujúce, že krajina má k dispozícii len minimálne informácie o objeme a trendoch emigračných tokov, štruktúre emigrantov za prácou, ich konkrétnej motivácii k emigrácii, vykonávanej práci a spôsobe života v zahraničí, dopadoch na ekonomiky hostiteľských krajín, ale tiež vplyve na trh práce, ekonomiku a spoločnosť Slovenskej republiky atď.

Už esenciálny ukazovateľ – počet občanov SR pracujúcich v súčasnosti v zahraničí – je predmetom málo korektných odhadov, resp. až subjektívnych dohadov a účelových dezinformácií. Voľné odhady počtu Slovákov pracujúcich koncom r. 2006 v zahraničí značne varujú: od 170 do 400 tisíc osôb (Divinský, v tlači). Medzi spoľahlivejšie metodiky v tejto súvislosti patrí Výberové zisťovanie pracovných síl (VZPS) uskutočňované kvartálne Štatistickým úradom SR a poskytujúce pomerne slušné, hoci limitované údaje. Podľa nich pracovná emigrácia zo Slovenska počas uplynulých rokov kvantitatívne dosť dramaticky akcelerovala. Len od r. 2000 sa počet slovenských občanov zamestnaných v zahraničí zvýšil z 57 tisíc na takmer 170 tisíc. To znamená 3-násobný rast, resp. prírastok 198 % v priebehu iba 6 rokov. Ako naznačuje Tabuľka 8, tento trend sa po vstupe krajiny do Európskej únie zintenzívnil.

Tabuľka 8. Vývoj počtu občanov SR zamestnaných v zahraničí v období 2000-2006 (v tis. osôb; koncoročné hodnoty)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Muži	39,1	48,7	61,1	56,3	81,8	91,7	110,1
Ženy	17,6	23,5	23,8	27,6	37,2	44,6	58,7
Spolu	56,7	72,2	84,9	83,9	119,0	136,3	168,8
Podiel na celkovom počte zamestnaných občanov krajiny (v %)	2,67	3,37	3,95	3,86	5,41	6,04	7,24
Index rastu	100	127	150	148	210	240	298

Zdroj: Výberové zisťovanie pracovných síl Štatistického úradu SR a vlastné výpočty

⁷ Príčiny tohto stavu sú uvedené na začiatku pasáže o pracovnej migrácii.

VZPS obsahuje aj niekoľko elementárnych štrukturálnych parametrov o pracovných emigrantoch zo Slovenskej republiky (Tabuľka 9). Napr. v r. 2006 medzi nimi prevládali muži nad ženami v pomere 65 : 35; od r. 2000 podiel mužov poklesol, nie však významne. Dáta o vekovej štruktúre potvrdzujú známy fakt, že väčšina emigrantov za prácou zo SR je relatívne mladá – vyše ½ z nich bola vo veku 25-44 rokov, hoci ani zastúpenie tých najmladších (15-24 rokov) nie je zanedbateľné – 26 %. Čo sa týka úrovne dosiahnutého vzdelania, jasne dominuje stredoškolské s maturitou či bez nej (viac než 85 %); podiel vysokoškolsky vzdelaných len mierne presiahol 10 %. Najobľúbenejšie cieľové krajiny Slovákov migrujúcich za prácou sú taktiež špecifikované v Tabuľke 9.

Na základe údajov VZPS v tabuľke neprezentovaných je možné doplniť, že občania Slovenska pracujúci koncom r. 2006 v zahraničí sú len zriedka zamestnaní na pozíciách vyžadujúcich si vysokú kvalifikáciu. Z ich súhrnného počtu až 30,5 % našlo uplatnenie v priemysle, 28,4 % v stavebníctve, 10,8 % v gastronómii a ubytovacích službách, v odvetviach dopravy a skladovania, resp. obchodu po 6,3 %, 4,2 % v zdravotníctve a sociálnych službách, v domácnostiach 3,5 %; sezónne je záujem aj o poľnohospodárske práce. Pokiaľ ide o individuálne kraje SR, najviac emigrantov odchádza za prácou suverénne z Prešovského kraja (27,7 % z ich celkového počtu), potom z Nitrianskeho a Žilinského (16,9 a 16,8 %), menej z Banskobystrického, Košického, Trenčianskeho a Trnavského kraja (10,5; 10,4; 7,6; resp. 6,7 %) a najmenej podľa predpokladov z kraja Bratislavského (3,3 %).

Tabuľka 9. Štruktúra Slovákov pracujúcich v zahraničí podľa veku, dosiahnutého vzdelania a cieľovej krajiny koncom r. 2006 (prvé číslo v stĺpci označuje počet v tis.; druhé podiel z celkovej sumy v percentách)

Veková skupina	15-24		25-44		45-59		60+		Spolu	
		43,6	25,8	94,4	55,9	30,2	17,9	0,7	0,4	168,8
Druh vzdelania	základné		učňovské		SŠ s maturitou		VŠ		Spolu	
	7,5	4,4	63,3	37,5	80,8	47,9	17,2	10,2	168,8	100
Cieľová krajina	ČR		V. Británia		Maďarsko		Rakúsko			
	70,7	41,9	25,5	15,1	19,6	11,6	12,3	7,3		
	Nemecko		Írsko		Taliansko		ostatné*		Spolu	
	9,1	5,4	8,8	5,2	6,9	4,1	15,9	9,4	168,8	100

* = zväčša USA, Holandsko, Slovinsko, Grécko, Francúzsko

Zdroj: Výberové zisťovanie pracovných síl Štatistického úradu SR

Výberové zisťovanie pracovných síl má však jednu principiálnu slabinu. Viacerí experti (cf. Košta, 2006; Hajnovičová, 2003; Divinský, v tlači) sa zhodujú v názore, že absolútne hodnoty uvádzané v tomto zisťovaní by mali byť navýšené minimálne o 25-30 %. Práve taký podiel totiž očividne nie je vo VZPS zachytený (jedná sa prevažne o emigrantov, ktorí pracujú v zahraničí nelegálne, alebo poberajú na Slovensku dávky, ktoré by poberať nemali – napr. podporu v nezamestnanosti). Z tohto dôvodu je azda vhodnejšie použiť údaje z iného zdroja presnejšie evidujúceho pracovných emigrantov (nielen) zo SR. Týmto je EURES: systém pre sprostredkovanie práce a uľahčenie voľného pohybu pracovných síl v rámci Európskeho hospodárskeho priestoru a Švajčiarska, spoluformovaný národnými verejnými službami zamestnanosti. EURES poskytuje predovšetkým kvantitatívne dáta – pomerne detailný

prehľad počtu zamestnaných cudzincov vo väčšine krajín EHP na báze pravidelnej výmeny informácií medzi partnerskými orgánmi.

Je nutné zdôrazniť, že kvalita údajov nie je ani tu dokonalá. Úplne exaktnému a aktuálnemu stanoveniu počtu pracovných migrantov bráni značná heterogenita vstupných dát a často nekompatibilné metódy na evidenciu pracovných imigrantov aplikované v jednotlivých štátoch. Ako dokumentuje Tabuľka 10, prezentované počty sa vzťahujú k rôznym referenčným obdobiam. Charakter dát tiež nie je vždy homogénny; môžu byť prierezové i kumulatívne. A odhady nelegálne zamestnaných imigrantov systém EURES prakticky neobsahuje.⁸ Napriek týmto faktom údaje o počte pracujúcich v zahraničí z EURESu sú relatívne spoľahlivé, a to najmä vďaka širokému záberu krajín.

Tabuľka 10. Počty pracovných migrantov zo Slovenska v krajinách EHP koncom r. 2006

Krajina	Počet	Referenčné obdobie	Poznámka
Česká republika	91 355	31.12.2006	
Veľká Británia	56 425	december 2006	10 % zahraničnej pracovnej sily krajiny v rámci WRS; kumulatívny počet
Maďarsko	cca 20 000	jún 2005	vyše 10 tisíc registrovaných, cca 30 tisíc odhadovaných maďarskými zamestnávateľmi; 13 tisíc dochádza denne
Írsko	24 307	december 2006	8 % zahraničnej pracovnej sily krajiny v rámci PPS; kumulatívny počet
Nemecko	17 584	2005	z toho 93 % povolenia na sezónnu prácu
Rakúsko	8 011	december 2006	cca 2,2 tisíc dochádzajúcich denne a 5 tisíc týždenne
Taliansko	6 479	máj 2004	jediný dostupný údaj
Slovinsko	1 100	31.8.2006	
Švédsko	88	marec 2005	
Fínsko	22	december 2004	jediný dostupný údaj
Malta	50	október 2006	
Grécko	146	2006	
Cyprus	877	15.4.2005	
Poľsko	120	31.7.2005	veľký počet cezhraničných pracovníkov nie je zahrnutý, pretože títo nie sú

⁸ Navyiac niektoré členské krajiny EÚ neuverejňujú vôbec žiadne dáta.

			registrovaní
Holandsko	999	2005	
Švajčiarsko	50	august 2005	reálny počet pracovníkov zo SR je oveľa vyšší, väčšina z nich sa však neregistruje
Nórsko	821	I.2005–I.2006	
Island	178	2005	
Francúzsko	69	2005	jediný dostupný údaj
Spolu	cca 230 tisíc		

Zdroj: časť dát poskytnutých B. Katuščákom, manažérom EURES Slovensko; doplnené a prepočítané autorom, 2007

Tabuľka 10 ukazuje počty pracovných migrantov zo Slovenskej republiky – podľa možností ku koncu r. 2006 – vo všetkých krajinách, za ktoré sú momentálne k dispozícii. Z nich sa evidentne vyčleňuje skupina najvýznamnejších cieľových krajín, pozostávajúca podobne ako u VZPS z ČR, Veľkej Británie, Maďarska, Rakúska, Nemecka, Írska a Talianska. Ak sa zameriame na selektované krajiny podrobnejšie, možno konštatovať, že:

Česká republika zostáva stále kľúčovou destináciou pre migrantov za prácou zo Slovenska. Ich počet k 31.12.2006 činil 91 355, s tretinovým podielom žien (štatistiky Ministerstva práce a sociálnych vecí ČR). Občania SR sú tradične najviac zastúpení medzi ekonomicky aktívnymi cudzincami na českom trhu práce tvoriac okolo 50-60 % z nich. Slováci pracujú v ČR vo všetkých ekonomických sektoroch a odvetviach; v ostatnom čase rastie podiel vysoko kvalifikovaných zamestnancov (lekári, IT špecialisti, učitelia, výskumníci, manažéri a pod.). Približne 90 % pracovných emigrantov zo Slovenska v Čechách sú zamestnanci a 10 % podniká.

Veľká Británia sa stala po vstupe Slovenskej republiky do Únie primárnym cieľom Slovákov zamýšľajúcich pracovať v zahraničí. Medzi májom 2004 a decembrom 2006 až 56 425 občanov SR získalo zamestnanie na britskom trhu práce v rámci tzv. *Worker Registration Scheme*, čo je 10,2 % úhrnu migrantov za prácou z nových členských krajín EÚ v danom období – tretia najpočetnejšia štátna príslušnosť po Poliakoch a Litovčanoch (HO, 2007). To je však kumulatívny počet, skutočný odhadujeme na nie viac než 40 tisíc. Väčšina Slovákov vo Veľkej Británii pracuje na kvalifikáciu menej náročných postoch v administratíve a obchode (39,0 %), ubytovacích a stravovacích službách (23,2 %), priemysle (6,5 %), poľnohospodárstve (6,3 %), zdravotníctve a sociálnych službách (5,6 %), či ako au-pair (Tamas – Münz, 2006).

Maďarská republika predstavuje v kontexte pracovnej emigrácie zo SR špecifickú krajinu. Migračné toky do Maďarska sú realizované dominantne vo forme dochádzania za prácou, čo je umožnené blízkosťou maďarských poskytovateľov práce, predovšetkým veľkých priemyselných závodov v pohraničí (Nokia v Komárome, Suzuki v Ostrihome, Philips v Gyóri, SCI v Tatabányi, Samsung v Göde a i.). V r. 1996-2004 stúpol počet slovenských pracovníkov v Maďarsku z 0,4 na 18,7 tisíc (OECD, 2006) a ich súčasný stav dosahuje zhruba 20 tisíc (Katuščák, 2006 – odhad maďarskej strany je až 30 tisíc). Predpokladá sa, že z toho cca 13 tisíc osôb dochádza do Maďarska denne z prihraničných slovenských regiónov.

Oblíbenou destináciou emigrantov za prácou zo Slovenskej republiky je dnes aj *Írsko*. Od vstupu Slovenska do EÚ do konca r. 2006 bolo v tejto krajine zaregistrovaných 24,3 tisíc občanov SR s tzv. číslom *Personal Public Service* (štatistiky Ministerstva pracovných vecí a rodiny Írskej republiky). Tým sa Slovensko v tomto období zaradilo na 3. miesto s podielom 8 % z celkového počtu pracovníkov z nových členských krajín Únie (po Poľsku a Lotyšsku). Analogicky i tu však ide o kumulatívny počet – reálny podľa nás nepresahuje 15 tisíc osôb. Až 26 % imigrantov z novopristúpených štátov EÚ vrátane Slovenska pracuje v Írsku v stavebníctve, 22 % v priemysle a doprave, 16 % v hoteloch a reštauráciách, 12 % v obchode (IOM, 2006b).

V *Nemecku* bolo v r. 2005 vydaných 17 584 pracovných povolení pre občanov Slovenskej republiky. Povolenia na sezónne práce markantne prevažovali nad povoleniami na trvalý úväzok, a to v pomere 93 : 7 (Tamas – Münz, 2006). Dĺžka sezónnych prác nemôže v Nemecku prekročiť 3 mesiace, počas ktorých imigranti z nových členských štátov Únie nepotrebujú povolenie na pobyt. Zamestnávanie Slovákov v krajine upravujú tiež bilaterálne dohody, avšak nemecká strana poskytuje čoraz menší počet pozícií, hoci záujem občanov SR o prácu v Nemecku je enormný. Slováci sú v tejto krajine zamestnaní najmä v nízko sofistikovaných odvetviach – v pohostinstve, zdravotných službách, stavebníctve, potravinárstve a poľnohospodárstve (cf. Divinský, 2004a).

Rakúsko je už dlhodobo jednou z najdôležitejších hostiteľských krajín pre pracovných migrantov zo Slovenska. Počet Slovákov pracujúcich v krajine sa od r. 2000 výrazne zvýšil a zaznamenáva najväčší relatívny prírastok spomedzi migrantov za prácou zo všetkých novopristúpených krajín EÚ (Tamas – Münz, 2006). Podľa informácií Austrian Arbeitsmarktservice bolo koncom r. 2006 registrovaných v tomto systéme 8 tisíc pracovných migrantov-občanov Slovenskej republiky; niektoré iné zdroje však uvádzajú ešte vyššie počty. Slováci sú v Rakúsku zamestnaní poväčšine v ubytovacích a stravovacích službách, ako vyslaní pracovníci firiem, v stavebníctve a ženy hlavne ako oceňované ošetrovatelky seniorov v domácnosti.

Taliansko sa stalo v uplynulých rokoch populárnym u pracovných emigrantov zo Slovenska predovšetkým pre bohatú ponuku letných sezónnych prác v poľnohospodárstve. Časť Slovákov ju využívalo berúc si na leto vo svojom riadnom zamestnaní dovolenku či neplatené voľno. Týmto spôsobom pracovalo v Taliansku ročne okolo 6,5 až 7 tisíc občanov SR (cf. Katuščák, 2006); k dispozícii sú žiaľ len staršie dáta. Taliansko zrušilo od 27.7.2006 obmedzenia pohybu pracovných síl z nových členských krajín EÚ.

Záverom je možné zhrnúť, že oba druhy údajov – z Výberového zisťovania pracovných síl, ako i systému EURES – môžu byť veľmi nápomocné pri formulácii vlastného expertného odhadu počtu občanov Slovenskej republiky ekonomicky aktívnych v zahraničí. V ňom je nutné metodologicky zohľadniť pravdepodobné aktuálne dáta, redukovať kumulatívne počty, zahrnúť všetky relevantné cieľové krajiny, pokúsiť sa zarátať aj Slovákov zamestnaných nelegálne v zahraničí a pod. Prostredníctvom takéhoto modelu možno potom odhadovať, že celkový počet občanov Slovenska pracujúcich koncom r. 2006 legálne i nelegálne v cudzine činil 220-230 tisíc.⁹ Emigrácia za prácou zo SR sa tiež vyznačuje – obzvlášť po vstupe krajiny do Európskej únie – zreteľne akcelerujúcim trendom.

⁹ Tento údaj odporúčame aplikovať aj pri nadväzujúcich analýzách.

2.4 NELEGÁLNA MIGRÁCIA

Hoci sa definície nelegálnej migrácie často mierne líšia, ich jadrom je nekontrolovateľný a neoprávnený pohyb migrantov cez hranice cudzieho štátu, resp. takýto ich pobyt na jeho území (cf. IOM, 2004; Jandl, 2004). Nelegálna migrácia tvorí v súčasnosti významný komponent medzinárodnej migrácie vo svete a osobitne v rámci Európskej únie je pre ňu charakteristický očividný rozmach. Aká je situácia a trendy v tejto súvislosti v Slovenskej republike?

Slovenské právne normy i prax príslušných orgánov rozumejú pod nelegálnou migráciou (obojsmerné) prekročenie hraníc Slovenskej republiky nezákonným spôsobom, resp. neoprávnený pobyt na jej území (zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov). Štatisticky sa vykazuje niekoľko parametrov – prítok zadržaných tranzitujúcich nelegálnych imigrantov v konkrétnom roku podľa jednotlivých štátnych hraníc SR a smeru ich prekročenia (do, alebo z krajiny) či krajín pôvodu, ako aj počet odhalených neoprávnených pobytov v danom roku v SR podľa jej makroregiónov.

Kvantitatívny vývoj v oblasti nelegálnej imigrácie bol od vzniku samostatnej Slovenskej republiky pomerne turbulentný; krajina prešla do r. 2006 viacerými značne rozdielnymi fázami (Divinský, 2005c). Prvá z nich je vymedzená rokmi 1993 až 1997, kedy bola miera nelegálnej migrácie minimálna – nelegálni migranti v tom čase využívali Slovensko len limitovane. Zásadný zlom nastal v r. 1998-2000; SR sa začala stávať obľúbenou trasou pre presun migrantov z východu na západ kontinentu. Avšak alarmujúci rozsah nadobudla nelegálna migrácia na Slovensku v r. 2001-2002/2003. V tej dobe sa zvýšil počet zadržaných nelegálnych migrantov v SR oproti r. 1993 viac než 7-násobne až na 15,5 tisíc – Tabuľka 11 (štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ). Táto dynamika bola determinovaná niekoľkými činiteľmi: jednak expanziou imigračných tokov do Európy hlavne z viacerých husto obývaných krajín Ázie, ďalej existenciou dobre fungujúcej siete prevádzáčov na teritóriu Slovenska, ale aj komplikovanou ochranou hornatej východnej (ukrajinskej) hranice krajiny. SR sa tak etablovala na európskej scéne nelegálnej migrácie ako významný tranzitný koridor.¹⁰

V dôsledku opísanej vývojovej trajektórie patrila v r. 2001-2002 hodnota ukazovateľa počtu zadržaných nelegálnych migrantov v Slovenskej republike absolútne, ale najmä relatívne – v pomere k celkovej populácii krajiny – k takmer najvyšším v regióne strednej a východnej Európy (dokonca spomedzi krajín V-4 bola táto hodnota v období 2001-2004 maximálna, ako uvádzajú Futo – Jandl, 2006). Pritom sa odhadovalo, že policajné orgány zachytia sotva 1/4 až 1/3 všetkých nelegálnych migrantov prechádzajúcich územím SR (Divinský, 2004b). Zodpovedné authority štátu boli nečakaným vývojom sčasti zaskočené a ich reakcia bola v tomto období napriek vysokým počtom zadržaných osôb málo systematická a účinná. Oficiálny postoj štátu voči nelegálnej migrácii bol síce negatívny, avšak vysoká priepustnosť Slovenskej republiky pre tranzitujúcich migrantov (resp. aktivity početných prevádzáčskych skupín) evokovala otázku, či išlo naozaj o tak ťažko zvládnuteľný fenomén, alebo skôr o čiastočne úmyselnú inerciu kompetentných orgánov. V prípade rigoróznejšieho prístupu by totiž väčšina zaistených nelegálnych migrantov s vysokou pravdepodobnosťou požiadala v krajine o azyl, a tak neúmerne zaťažila jej azylový systém.

V posledných 3-4 rokoch sa situácia vo sfére nelegálnej migrácie na Slovensku fundamentálne zmenila a vďaka viacerým interným i externým faktorom sa počty nelegálnych migrantov (z ktorých je okolo 80 % mužov) v krajine markantne znižujú. Manifestujú sa nasledovné trendy – modifikácia

¹⁰ A to až do takej miery, že UNHCR tvrdilo, že z krajiny sa stala križovatka dvoch kľúčových regionálnych prevádzáčskych trás: z Ukrajiny/Ruska a Balkánu (Divinský, 2005a).

trás prieniku nelegálnych migrantov do Európskej únie s oslabovaním trás vedúcich z východnej do strednej Európy, záväzky Slovenskej republiky na úseku vnútorných záležitostí a bezpečnosti akcentované po vstupe krajiny do EÚ (napr. prijímanie Schengenského acquis), schvaľovanie nových právnych noriem, aktívnejšia eliminácia prevádzočských skupín, implementácia Dublinského dohovoru a i. Následkom uvedených trendov poklesol na Slovensku počet zachytených nelegálnych migrantov v r. 2006 v porovnaní s r. 2002 dvojnásobne (Tabuľka 11), čo je citeľný pozitívny obrat. Ako vidieť, obzvlášť počet zadržaných tranzitujúcich migrantov sa darí znižovať.¹¹

Do popredia sa však pomaly dostáva druhý element nelegálnej migrácie – neoprávnené pobyty cudzincov na teritóriu Slovenska – s eklatantnou rastovou tendenciou (2 612 osôb v r. 2004, nábeh na 4 tisíc v r. 2007 – štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ). To znamená, že Slovenská republika sa pozvoľna, ale predsa stáva atraktívnou pre nelegálnych migrantov aj ako cieľová krajina. Práve tento problém sa v budúcnosti môže stať dosť akútnym, keďže sa predpokladajú výraznejšie imigračné toky nízko kvalifikovaných pracovných síl do SR z krajín na východ a juhovýchod od nej.

Z tohto dôvodu je podľa nášho názoru potrebné na túto výzvu včas reagovať a skvalitňovať opatrenia na detekciu migrantov zdržujúcich sa a pracujúcich na Slovensku bez povolenia, ďalej v zhode s prioritami Európskej únie a v koordinácii s jej ostatnými členskými štátmi zefektívňovať procedúry dobrovoľného i núteného (readmisia, vyhostovanie) návratu týchto osôb do vlastí, ako i rozširovať spoluprácu a ekonomickú pomoc krajinám pôvodu nelegálnych migrantov.

Tabuľka 11. Dynamika počtu zadržaných nelegálnych migrantov v SR v období 2000-2006

Migranti / Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Tranzitujúci	–	–	–	–	8 334	5 178	4 129
„Pobytoví“	–	–	–	–	2 612	2 871	3 491
Spolu	6 062	15 548	15 235	12 493	10 946	8 049	7 620

Zdroj: štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ

Primárnym cieľom nelegálnych migrantov tranzitujúcich cez Slovensko sú krajiny západnej Európy – zväčša Rakúsko, Nemecko, Veľká Británia, Francúzsko, krajiny Beneluxu; príp. nordické štáty. Slovenská republika sa takto evidentne stala „nárazníkovým“ štátom medzi zmienenými krajinami Európskej únie a regiónmi sveta, ktoré masovo produkujú migrantov do Európy. Nelegálni migranti využívajúci priestor SR na presun sú zadržívaní ako na vstupe do krajiny, tak aj výstupe z nej. Ich prechod sa realizuje v smere východ–západ, čo dosvedčuje fakt, že drvivá väčšina migrantov bola zachytená pri/po vstupe (a nie výstupe) z Ukrajiny do SR a, naopak, pri výstupe (a nie vstupe) z krajiny do Rakúska (Českej republiky). Táto skutočnosť podmieňuje vzájomný pomer medzi vstupujúcimi nelegálnymi migrantmi do SR a vystupujúcimi z nej na hraniciach s individuálnymi susednými štátmi.

Údaje z Tabuľky 12 tiež potvrdzujú, že nelegálni migranti boli až do r. 2004 (vrátane) zadržívaní skôr pri výstupe zo SR než pri vstupe do krajiny. Podstatný vplyv na dané čísla však v tom čase mala tzv. opakovaná nelegálna migrácia žiadateľov o azyl, ktorí boli po vykonaní nevyhnutných

¹¹ Metodológia evidencie nelegálnych migrantov sa radikálne zmenila v r. 2004; dovtedy sa počet osôb, ktoré nedovolené prekročili štátne hranice, a počet nezákonných pobytov cudzích štátnych príslušníkov v SR separátne nevykazovali. Pre účely komparácie údajov v dlhodobom chronologickom rade preto odporúčame používať agregované hodnoty.

administratívnych úkonov umiestňovaní v utečeneckých táboroch, nachádzajúcich sa väčšinou na území západného Slovenska v blízkosti hraníc. Tieto osoby boli potom neraz v priebehu niekoľkých dní znovu zaistené pri pokuse o nezákonné prekročenie štátnej hranice Slovenskej republiky smerom do Rakúska alebo Českej republiky. Napr. podiel opakovaných pokusov – zahrnutých v celkovom údaji o rozsahu nelegálnej migrácie – o prechod štátnych hraníc do oboch uvedených krajín činil v r. 2002 40 % a v r. 2003 až 47 % (informácie Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ). Z toho vyplýva, že nepriaznivá situácia na slovensko-rakúskej a slovensko-českej hranici v rokoch, kedy nelegálna migrácia v krajine kulminovala (t. j. 2001-2002/2003), bola do veľkej miery dôsledkom zneužívania inštitútu azylu. Až v ostatných dvoch rokoch sa tento stav podarilo zvrátiť o. i. vďaka novelám zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle či striktnejším kontrolám na východnej hranici SR.

V tomto kontexte môže byť zaujímavý podrobnejší pohľad na pohyb nelegálnych migrantov cez jednotlivé úseky štátnej hranice SR, ktorý ilustruje nápor migrantov zo a do susedných krajín (opäť Tabuľka 12). Tu jestvujú isté časové a geografické špecifiká. Hoci v poslednom období klesá absolútny počet tranzitujúcich nelegálnych migrantov, podiel tých, ktorí prenikajú na Slovensko z Ukrajiny, postupne narastá (v r. 2000 dosahoval 24 %, v r. 2003 44 % a v r. 2006 až 56 % zo súhrnného počtu). Je to odrazom stále veľkého tlaku nelegálnych migrantov z tohto smeru, poklesu relatívneho počtu migrantov zachytených na hraniciach s inými štátmi, ako aj razantného boja proti prevládzačstvu na slovensko-ukrajinskej hranici.

Na druhej strane sa substanciálne znížil podiel osôb zadržaných na slovensko-českej hranici – v r. 2000 tvoril ešte 36 %, kým v r. 2005-2006 už len 2 % z celkového počtu tranzitujúcich nelegálnych migrantov. Migranti tu donedávna zneužívali nadštandardný hraničný režim, ale zavedené prísne opatrenia minimalizovali ich prechod na tomto úseku. V r. 2000-2006 tiež poklesol – cca dvojnásobne – podiel osôb nelegálne migrujúcich cez hranice Slovenskej republiky s Maďarskom a Poľskom (štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ).

Podiel migrantov nezákonne prechádzajúcich cez slovensko-rakúske hranice osciloval v hodnotenom období v rozmedzí 30-40 % z totálneho počtu zadržaných osôb a nedarí sa ho redukovať. Rakúsko zjavne predstavuje pre tieto osoby stále veľmi prítiažlivú destináciu pre podávanie žiadostí o azyl, príp. ako východisko pre presun do krajín ležiacich ešte západnejšie.

A napokon vzhľadom na fakt, že na Slovensku nie je veľa medzinárodných letísk, počet nelegálnych migrantov zaistených na nich je nepatrný.

Tabuľka 12. Nelegálni migranti v SR podľa príslušných štátnych hraníc v r. 2000-2006

Hranica / Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ukrajina	1 473	1 945	2 399	5 483	3 367	2 586	2 319
Maďarsko	428	1 703	1 799	373	131	90	144
Poľsko	737	748	761	599	269	352	237
Česká republika	2 190	4 098	3 983	2 130	1 671	128	85
Rakúsko	1 234	6 083	6 293	3 908	2 893	2 012	1 310
letiská*	–	971	–	–	3	10	34

Spolu	6 062	15 548	15 235	12 493	8 334	5 178	4 129
zo SR spolu	3 823	10 773	10 252	6 104	4 578	2 239	1 583
do SR spolu	2 239	4 775	4 983	6 389	3 756	2 939	2 546

* = v r. 2001 migranti zadržaní vo vnútrozemí

Zdroj: štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ

Pokiaľ ide o štruktúru najdôležitejších krajín pôvodu zadržaných nelegálnych migrantov v Slovenskej republike (Tabuľka 13 znázorňuje pre každý prezentovaný rok súhrn nedovolených prípadov prekročenia štátnej hranice i nezákonného pobytu), táto sa v posledných rokoch logicky mení v súlade s globálnymi trendmi. Kým do r. 1998-1999 medzi zachytenými nelegálnymi migrantmi na Slovensku hrali významnú úlohu občania balkánskych krajín (najmä bývalej Juhoslávie a Rumunska), po tomto časovom bode sa do popredia dostali utečenci pochádzajúci z Afganistanu a Iraku. Afganistan generoval nepretržite počas r. 1999-2002 najviac nelegálnych migrantov v SR, v r. 2001 dokonca až 40 % z ich celkového počtu (štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ).

Od r. 1999 sa medzi zadržanými nelegálnymi migrantmi v krajine čoraz viac objavujú aj ekonomickí migranti, a to z najľudnatejších krajín Ázie: Indie, Číny, Srí Lanky, Vietnamu, neskôr i Pakistanu a Bangladéša.¹² Od r. 2003 sa začal na Slovensku manifestovať nový trend – pomerne náhly vzostup masovej nelegálnej migrácie z niekdajších republík Sovietskeho zväzu: Ruskej federácie (de facto Čechenska), Moldavska, Ukrajiny, Gruzínska a Arménska. Táto v krátkom období nadobudla taký rozsah, že v r. 2005 a 2006 občania uvedených krajín jasne početne prevládali medzi osobami z prvej desiatky najvýznamnejších štátov pôvodu zadržaných nelegálnych migrantov v SR (až 60 % v r. 2006).

Možno konštatovať, že v priebehu 7-8 rokov prešla oblasť nelegálnej migrácie v Slovenskej republike dynamickým vývojom. Zatiaľ čo koncom 90. rokov 20. storočia boli migranti nezákonne prenikajúci na teritórium Slovenska motivovaní k odchodu z domovských krajín do veľkej miery politickými príčinami (vojnovými udalosťami, konfliktmi, politickou nestabilitou, perzekúciou a pod.), na počiatku 21. storočia sa začínajú v krajine intenzívne presadzovať predovšetkým dobrovoľní ekonomickí nelegálni migranti smerujúci za prácou a rodinami do štátov západnej a severnej Európy. Medzi nimi prevažovali najprv občania krajín južnej a juhovýchodnej Ázie, v súčasnosti však dominujú osoby pochádzajúce z regiónu východnej Európy, z krajín s nižšou životnou úrovňou a väčšími ekonomickými problémami.

Tabuľka 13. Nelegálni migranti v SR podľa najdôležitejších krajín pôvodu v r. 2000-2006

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb
Afganistan	1 199	Afganistan	2 788	India	2 179	Moldavsko	1 855
India	1 090	Čína	2 436	Rusko	2 151	Ukrajina	1 326

¹² Občania Indie dokonca v r. 2004 dominovali v poradí krajín konštituujuúc 1/5 všetkých nelegálnych migrantov v danom roku.

Rumunsko	939	India	2 432	Čína	1 459	India	1 185
Srí Lanka	490	Irak	1 654	Moldavsko	1 076	Rusko	732
Čína	413	Bangladéš	1 305	Gruzínsko	950	Čína	396
Vietnam	312	Rusko	905	Pakistan	614	Pakistan	387
Poľsko	291	Moldavsko	522	Bangladéš	360	Bangladéš	354
Slovensko	260	Poľsko	347	Afganistan	350	Irak	321
Moldavsko	190	Somálsko	273	Ukrajina	288	Gruzínsko	296
Česká rep.	167	Vietnam	264	Slovensko	185	Palestína	158

Zdroj: štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ

2.5 AZYLOVÁ MIGRÁCIA

Žiadatelia o azyl a azylanti formálne reprezentujú ďalší fundamentálny komponent zahraničnej migrácie na Slovensku. Ich pozíciu z medzinárodného hľadiska definujú viaceré univerzálne zmluvy, napr. Ženevská konvencia z r. 1951 (Dohovor o právnom postavení utečencov) s Newyorským protokolom z r. 1967 a i. Status, práva a povinnosti týchto migrantov v Slovenskej republike upravuje zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle v zmysle ďalších zmien a doplnkov, meritórne porovnateľný s azylovým právom v imigračne rozvinutých krajinách EÚ. Podľa tejto právnej normy sa *žadateľom o azyl rozumie cudzí štátny príslušník, ktorý na útvare policajného zboru vyhlási, že žiada o udelenie azylu na území SR, a azylantom (utečencom) cudzinec, ktorému bol azyl priznaný.*

Azyl udeľujú orgány Ministerstva vnútra SR (konkrétne jeho Migračný úrad) v azylovej procedúre a cudzinci majú možnosť ň požiadať ihneď pri vstupe na teritórium Slovenskej republiky, kedykoľvek neskôr, či dokonca aj po zadržaní políciou ako napr. nelegálni migranti. Žiadatelia o azyl/azylanti zdržiavajúci sa v krajine sú pochopiteľne povinní zachovávať určité podmienky – tzv. azylový režim – detailne špecifikované v zákone, inak môže byť konanie o azyle zastavené.

Migračný úrad Ministerstva vnútra SR tiež eviduje žiadateľov o azyl a azylantov na Slovensku a poskytuje o nich rôzne štatistické údaje. Tieto sú relatívne bohaté oproti dátam vzťahujúcim sa k predchádzajúcim kategóriám migrantov v krajine. Jednak obsahujú dáta za vybrané obdobie (prítok za daný mesiac/rok), ale i kumulatívne dáta k jeho koncu (od počiatku sledovania, t. j. od r. 1992) – napr. počet žiadateľov o azyl, počty priznaných aj nepriznaných azylov, prípady zastavenej azylovej procedúry, počty konaní v riešení, zamietnutých i opakovaných žiadostí, počty azylantov aj tých osôb, ktorým bolo spomedzi nich udelené štátne občianstvo SR, počty maloletých bez sprievodu v azylovej procedúre atď. Nemenej prínosné sú takisto štrukturálne údaje – veková a pohlavná štruktúra záujemcov o azyl a maloletých bez sprievodu, štátna príslušnosť a národnosť žiadateľov o azyl, krajina pôvodu azylantov a naturalizovaných azylantov a pod.

Ako vidieť z čísel demonštrovaných v Tabuľke 14, žiadatelia o azyl tvoria najdynamickejšiu zložku zahraničnej migrácie v Slovenskej republike. Ich počet stúpol v období 1992-2004 až 131-krát; z 87 na približne 11 400 osôb ako historické maximum. Kvantitatívny vývoj u žiadateľov o azyl v SR možno diferencovať na niekoľko fáz. Prvá zahŕňa r. 1993-1998, kedy bol ich počet v podstate zanedbateľný;

druhá obdobia 1999-2000 s ich zreteľným, ale málo relevantným nárastom. Tretiu fázu konštituuju r. 2001- 2004, kedy sa počet žiadateľov o azyl na Slovensku prudko a šokujúco zvýšil (napr. v r. 2001 vzrástol medziročne oproti r. 2000 až 5,2-krát; v r. 2003 po prvýkrát prekonal desaťtisícový limit, hoci hranicu tisíc osôb prekročil len v r. 1999).

V r. 2004 počet žiadateľov o azyl po prvý raz prevýšil počet zadržaných nelegálnych migrantov v krajine (štatistiky Migračného úradu Ministerstva vnútra SR; štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ). Zároveň v dôsledku naznačenej vývojovej trajektórie patril v r. 2004 pomer počtu záujemcov o azyl v SR a veľkosti populácie krajiny v kontexte celej Európy do skupiny štátov s najväčšími hodnotami (spolu s Rakúskom, Švédskom, Švajčiarskom, Nórskom, Luxemburskom, Írskom a Cyprom – UNHCR, 2005); v rámci krajín OECD bol dokonca 4. najvyšší (OECD, 2006).

Vývoj počtu žiadateľov o azyl na Slovensku na začiatku 21. storočia do veľkej miery kopíroval vývin na poli nelegálnej migrácie (porovnaj Tabuľku 11 a Tabuľku 14) a taktiež reflektoval liberalizáciu zákona o azyle. Zavedenie možnosti požiadať o azyl po zadržaní políciou viedlo u nelegálnych migrantov k jej čoraz väčšiemu využívaniu (resp. zneužívaniu), hoci prvotným úmyslom týchto osôb nebolo zostať na území Slovenska. Avšak pobyt v krajine počas azylovej procedúry im dával jednak istotu, že z nej nebudú vrátení alebo vyhostení, jednak im umožňoval pripraviť a znovu realizovať nelegálny prechod slovenskej hranice smerom do pôvodne plánovanej destinácie. Napriek tomuto faktu je nutné pripustiť, že určitá – hoci nepočítaná – časť migrantov žiadala/žiada o azyl v Slovenskej republike s cieľom usadiť sa v nej a integrovať sa do jej spoločnosti (Divinský, 2004b).

Ako dokazujú údaje od r. 2005, dovtedajší intenzívny rastový trend sa radikálne zvrátil, a to zrejme z viacerých dôvodov. Počet žiadateľov o azyl v Európskej únii či na celom kontinente sa významne znižuje už od r. 2002 (UNHCR, 2007; Salt, 2006). Simultánne na Slovensku rapídne klesá počet najmä tranzitujúcich nelegálnych migrantov, z ktorých sa žiadatelia z drvivej väčšiny regrutujú, aj vďaka prísnejším kontrolám a zvýšenému tlaku na prevádzачov. Ďalším faktorom prispievajúcim pravdepodobne k poklesu žiadateľov o azyl v SR je aplikácia Dublinského dohovoru v praxi. Totiž osoba, ktorá bola zaregistrovaná v Slovenskej republike ako žiadateľ o azyl, má v zmysle ustanovení dohovoru len minimálnu šancu získať azyl v inej krajine EÚ, čoho sú si potenciálni žiadatelia evidentne vedomí a radšej o azyl v krajine nežiadajú. Následkom všetkých týchto okolností sa zmenšil počet žiadateľov o azyl v SR v r. 2006 oproti r. 2004 – t. j. v priebehu len dvoch rokov – až 4-násobne (Tabuľka 14); tento trend pokračuje podľa predbežných dát za r. 2007 aj naďalej (štatistiky Migračného úradu Ministerstva vnútra SR).

Tabuľka 14. Elementárne charakteristiky azylovej procedúry v SR v r. 2000-2006

Rok	Žiadatelia o azyl	Udelený azyl	Neudelený azyl	Zastavené konanie	V riešení
2000	1 556	11	123	1 366	400
2001	8 151	18	130	6 154	2 248
2002	9 743	20	309	8 053	3 609
2003	10 358	11	531	10 656	2 769
2004	11 395	15	1 592	11 782	775
2005	3 549	25	827	2 930	542

2006	2 849	8	861	1 940	604
------	-------	---	-----	-------	-----

Zdroj: štatistiky Migračného úradu Ministerstva vnútra SR

V štruktúre žiadateľov o azyl v Slovenskej republike podľa kontinentu ešte nedávno suverénne viedla Ázia, hoci podiel osôb z nej na celkovom počte žiadateľov o azyl v krajine postupne klesá – z takmer 94 % (r. 2000) cez 83 % (r. 2002) na 50-60 % v r. 2003-2006. Záujemcovia o azyl v SR z tohto kontinentu však stále tvoria majoritu. V tom istom období sa markantne zvýšilo zastúpenie žiadateľov o azyl z Európy – z ľahko prehliadateľných 5 % v r. 2000 až na 40-50 % v r. 2003-2006. Pomaly sa tak významom doťahujú na predošlú skupinu. Tu je však potrebné rozlišovať medzi žiadateľmi o azyl z bývalých republík Sovietskeho zväzu a ostatných európskych, predovšetkým balkánskych krajín. Podiel žiadateľov o azyl z európskych následníckych štátov ZSSR vykazuje enormný rastový trend a vlastne sami konštituuju skoro všetkých žiadateľov z Európy; podiel záujemcov o azyl v SR z ostatných európskych krajín je nepatrný (dlhodobo 1 % zo súhrnného počtu žiadateľov). Zastúpenie žiadateľov o azyl z Afriky – spočiatku väčšie (napr. v r. 2001-2 dosahovalo hodnoty 4-6 %) – sa v r. 2003 znížilo a stabilizovalo na aktuálnej úrovni 1-2 % (0,9 % v r. 2006). Rádovo len niekoľko jedincov žiada ročne na Slovensku o azyl z Ameriky (hlavne z Kuby), alebo spomedzi osôb bez štátnej príslušnosti (informácie Migračného úradu Ministerstva vnútra SR).

Krajiny, z ktorých v uplynulom období pochádzal najväčší počet žiadateľov o azyl v Slovenskej republike, ukazuje Tabuľka 15. Všeobecne štruktúra krajín žiadateľov – podobne ako u nelegálnych migrantov – prechádza v SR už dlhší čas prirodzenou modifikáciou v reflexii na zmeny politickej a ekonomickej situácie vo svete. Na začiatku nami analyzovaného obdobia žiadali o azyl na Slovensku do značnej miery osoby z regiónov postihnutých vojnou, násilnými konfliktmi, nestabilitou, prenasledovaním jedincov kvôli národnosti, náboženstvu, rase, politickému presvedčeniu a pod. Typickými krajinami s týmito atribútmi boli v 90. rokoch viaceré balkánske štáty (primárne bývalé súčasť Juhoslávie). Žiadatelia o azyl z týchto krajín však boli rýchlo a v ďaleko masovejšom rozsahu nahradení žiadateľmi z uvedených dôvodov najmä z Blízkeho a Stredného Východu či niektorých krajín Afriky (Afganistan, Irak, Srí Lanka, Palestína, Irán, príp. Somálsko, Sudán, Sierra Leone). V r. 2000 a 2001 tak v Slovenskej republike žiadatelia o azyl z Afganistanu početne i percentuálne jasne dominovali vytvárajúc 40, resp. až 53 % populácie všetkých žiadateľov v danom roku.

Od r. 2002-2003 počet žiadateľov o azyl na Slovensku z krajín s prebiehajúcimi vojnovými konfliktmi či výskytom individuálnej perzekúcie z politických i nepolitických príčin začal citeľne klesať. Naopak, prudko vzrastal prílev skôr účelových žiadateľov o azyl v SR z radov zadržaných nelegálnych ekonomických imigrantov (cf. Divinský, 2006a), ktorí – až na výnimky – nie sú v domovských krajinách perzekvovaní. Tieto osoby geograficky pochádzajú najčastejšie z južnej a juhovýchodnej Ázie (Čína, India, Pakistan, Bangladéš, Vietnam), ako aj z východnej Európy a kaukazského regiónu (Rusko – vrátane Čečenska, Ukrajina, Moldavsko, Gruzínsko, Arménsko). Je zaujímavé, že na čelnej pozícii sa od r. 2003-2006 konštantne obmieňajú len Rusko a India. Historické absolútne maximum v SR dosiahli žiadatelia o azyl z Indie v r. 2004 (2 969 jedincov), kým relatívne dominovali žiadatelia z Ruskej federácie v r. 2005 (29,2 % súhrnného počtu žiadateľov o azyl v krajine).

Tabuľka 15. Desať najvýznamnejších krajín podľa počtu žiadateľov o azyl v SR v r. 2000-2006

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb
Afganistan	624	Čína	1 764	India	2 969	India	727

India	380	Afganistan	1 669	Rusko	2 413	Rusko	463
Pakistan	161	India	1 611	Čína	1 271	Moldavsko	385
Irak	115	Irak	1 245	Gruzínsko	989	Gruzínsko	209
Srí Lanka	87	Bangladéš	1 032	Moldavsko	826	Irak	206
Bangladéš	46	Rusko	618	Pakistan	799	Bangladéš	183
Kosovo	38	Moldavsko	266	Bangladéš	544	Pakistan	182
Arménsko	15	Vietnam	220	Afganistan	393	Čína	164
Nepál	14	Somálsko	199	Vietnam	155	Vietnam	63
Turecko	12	Pakistan	168	Arménsko	144	Palestína	56

Zdroj: štatistiky Migračného úradu Ministerstva vnútra SR

Počas celého skúmaného obdobia okolo 80-85 % žiadateľov o azyl v Slovenskej republike predstavovali – bez zásadných fluktuácií – muži a len cca 15-20 % ženy (cf. Divinský, 2005a). Pokiaľ ide o vekovú štruktúru záujemcov o azyl v SR, najpočetnejšími sú žiadatelia vo veku 18-25 rokov: ich podiel v r. 2004-2006 varíroval v rozmedzí 40 až 45 %. Medzi pohlaviami však existujú signifikantné rozdiely – u mužov táto veková kategória jednoznačne vedie (niekedy zahrňuje až temer ½ žiadateľov o azyl), kým u žien je konštantným rysom zreteľná prevaha osôb vo veku 26-39 rokov (prepočty autora na báze informácií Migračného úradu Ministerstva vnútra SR).¹³

Ešte pred niekoľkými rokmi bol nepriaznivým trendom alarmujúci rast počtu maloletých osôb zadržaných na území Slovenskej republiky bez sprievodu blízkej dospeléj osoby, zaradených medzi žiadateľov o azyl. Len v období 2002-2004 sa ich v krajine objavilo viac než 2 tisíc; našťastie v nasledujúcich rokoch sa ich počet výrazne znížil (v r. 2006 už iba 147). Väčšina maloletých bez sprievodu v SR pochádza z Bangladéšu, Indie, Afganistanu, Pakistanu, Číny, Vietnamu, ďalej Moldavska, Ruska, Gruzínska, príp. Somálska. Špecifikom tejto podskupiny migrantov je logicky ich zvýšená zraniteľnosť, preto si vyžadujú mimoriadnu pozornosť a starostlivosť zo strany kompetentných orgánov v praxi, podloženú zároveň ich nadštandardným právnym postavením. Aj z týchto dôvodov bol na Slovensku nedávno prijatý nový právny predpis riešiaci o. i. ochranu maloletých bez sprievodu (zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele).

Ako ilustruje Tabuľka 14, napriek vysokému počtu žiadateľov o azyl v Slovenskej republike v uplynulom období bol iba nepatrnému podielu z nich azyl priznaný. Takže kým pomer počtu žiadateľov o azyl k veľkosti populácie krajiny – ako bolo vyššie spomenuté – patril v istých rokoch k najvyšším v Európe, pri pomere počtu udelených azylov k počtu obyvateľov krajiny je presne opačná situácia. Podiel osôb s priznaným azylom zo všetkých žiadateľov o azyl činil v SR v r. 1992-2006 len 1,16 %, v období 2000-2006 dokonca len 0,23 %. Používať tento parameter na Slovensku však nie je metodologicky korektné, obsahuje totiž aj všetky tie osoby, ktoré z azylovej procedúry dobrovoľne odišli v jej priebehu (t. j. konanie bolo zastavené) a ktorých je v prípade SR – ako vidno z Tabuľky 14 – každoročne veľká väčšina.

¹³ Údaje zo Slovenska tak potvrdzujú skúsenosti získané z iných imigračných krajín, a to, že typický profil žiadateľa o azyl je – muž, mladý a slobodný (cf. Divinský, 2006b).

Oveľa zmyslupnejším ukazovateľom, aplikovaným tiež v medzinárodných porovnaníach, je úspešnosť azylového konania, čiže miera priznaných azylov. Tá indikuje podiel osôb s udeleným azylom z celkového počtu rozhodnutí, t. j. zo sumáru udelených i neudelených azylov. Tento ukazovateľ dosahuje v SR za obdobie 1992-2006 úroveň 11,0 %, ale v r. 2000-2006 oveľa menej – 2,4 %. Dôležitou informáciou pre žiadateľov o azyl na Slovensku je však skôr fakt, že trend počtu udeľovaných azylov javí dlhodobu značne negatívny vývoj – miera priznaných azylov postupne klesla zo 67,5 % v r. 1996, cez 8,2 % v r. 2000, 2,0 % v r. 2003, na takmer zanedbateľných 0,9 % v r. 2006 (Tabuľka 16). Medzi členskými štátmi EÚ predstavovala táto hodnota absolútne minimum (UNHCR, 2007).

Podľa viacerých vyjadrení Zastupiteľského úradu UNHCR na Slovensku však krajina poskytuje percentuálne najmenej azylov nielen v Európskej únii, ale prakticky v celej Európe či na svete. Je to v podstate pravda: nižšiu mieru priznaných azylov než Slovensko vykazovala v r. 2006 v Európe jedine Čierna Hora a na svete 14 iných štátov, z nich však mnoho exotických (ibidem). Príčiny tohto stavu budú analyzované detailne v kapitole

Tabuľka 16. Počet a miera priznaných azylov na Slovensku v období 2000-2006

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet	Štát	Počet	Štát	Počet	Štát	Počet
Afganistan	6	Srbsko/Č.Hora	4	Rusko	5	Irán	4
Tanzánia	2	Afganistan	3	Irán	4	Kongo	1
Angola	1	Uzbekistan	3	Kongo	2	Kuba	1
Palestína	1	Kongo	2	Angola	1	Čína	1
Rusko	1	Rusko	2	Egypt	1	Srbsko/Č.Hora	1
		Čína	1	Kuvajt	1		
		Egypt	1	bez štát. prísluš.	1		
		Irán	1				
		Pakistan	1				
		Somálsko	1				
		bez štát. prísl.	1				
Spolu v roku	11	Spolu v roku	20	Spolu v roku	15	Spolu v roku	8
Kumulatívny počet od 1992	498	Kumulatívny počet od 1992	537	Kumulatívny počet od 1992	563	Kumulatívny počet od 1992	596
Miera priznaných azylov (%)	8,2	Miera priznaných azylov (%)	6,1	Miera priznaných azylov (%)	0,9	Miera priznaných azylov (%)	0,9

Zdroj: štatistiky Migračného úradu Ministerstva vnútra SR

Celkový počet priznaných azylov na Slovensku je tak malý. Od r. 1992 do konca r. 2006 ich bolo cudzím štátnym príslušníkom v SR udelených iba necelých 600 (resp. 596). Obzvlášť v r. 2000-2006 bol počet udelených azylov extrémne nízky – 108, hoci práve v tomto období počet žiadostí o azyl kulminoval (Tabuľka 14). Zo súhrnného počtu azylantov až 37 % tvorili osoby pochádzajúce z Afganistanu. Desať najvýznamnejších krajín pôvodu azylantov na Slovensku pokrýva až 85 % priznaných azylov (Tabuľka 17) a dosiaľ bol azyl v SR poskytnutý žiadateľom len z 33 krajín sveta, čo je neobyčajne úzka teritoriálna orientácia.

Ako vyplýva z evidencie cudzincov, väčšina azylantov sa už v krajine nezdržuje. Koncom r. 2006 registrovala cudzinecká polícia na území SR iba 88 prítomných osôb so štatútom azylanta (štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ), t. j. približne len 1/5 z celkového počtu osôb s udeleným azylom od r. 1992 (po odrátaní tých azylantov, ktorí získali štátne občianstvo).

Tabuľka 17. Počet udelených azylov v SR podľa najdôležitejších krajín pôvodu v r. 1992-2006

Štát	Počet priznaných azylov	Z toho neskôr udelené štátne občianstva
Afganistan	220	67
Srbsko a Čierna Hora	46	14
Irak	42	2
Rumunsko	37	4
Rusko	36	7
Bosna a Hercegovina	36	15
Arménsko	34	27
Angola	23	8
Ukrajina	17	5
Vietnam	15	9
spolu	506	158
Celkový počet	596	181

Zdroj: štatistiky Migračného úradu Ministerstva vnútra SR

2.6 NATURALIZÁCIA

Udeľovanie štátneho občianstva cudzincom má v rámci medzinárodnej migrácie dôležitú úlohu. Jednak je obvykle úspešným zavŕšením integračného procesu imigranta v hostiteľskej krajine a súčasne jedným z mechanizmov administratívneho zvyšovania jej populácie, resp. formálneho znižovania počtu cudzích štátnych príslušníkov žijúcich v tejto krajine. Právne upravuje procedúru nadobúdania a straty štátneho občianstva Slovenskej republiky zákon č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve v znení neskorších zmien a doplnkov. O udelení štátneho občianstva SR na základe

písomnej žiadosti cudzinca rozhoduje a štatistické údaje produkuje Ministerstvo vnútra SR (jej Sekcia verejnej správy).

Možno ide o prekvapujúci fakt, ale inštitút naturalizácie je používaný na Slovensku relatívne frekventovane. Od vzniku samostatného štátu do konca r. 2006 dostalo slovenské občianstvo takmer 116 tisíc cudzincov (štatistiky Sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR). Počet naturalizovaných osôb bol výnimočne vysoký hneď po rozdelení Česko-Slovenska; bývalým občanom federácie – v tom čase už občanom novej Českej republiky – bolo totiž zákonom č. 40/1993 Z. z. umožnené získať na Slovensku tiež jeho štátne občianstvo, a to len na báze vyhlásenia. To bolo pre nich mimoriadne výhodné napr. z dôvodu nadobúdania nehnuteľností, majetkových reštitúcií a pod. (vtedy pre cudzích štátnych príslušníkov v SR v zásade vylúčených).

Po niekoľkoročnom kvantitatívnom útlme koncom 90. rokov 20. storočia sa počet osôb naturalizovaných v SR zvýšil a v r. 2000-2004 stabilizoval na úrovni okolo 4 tisíc ročne (Tabuľka 18). Ako ukázala prax, občianstvo bolo v tomto období udeľované aj osobám, ktoré nie vždy spĺňali patričné požiadavky. Novými občanmi Slovenska sa tak často stávali i tí, ktorí sotva ovládali slovenský jazyk. Kvôli tejto skutočnosti boli nedávno prijaté dve novely zákona o štátnom občianstve, ktoré výrazne sprísňujú procedúru a podmienky pre naturalizáciu – napr. preverovanie žiadateľov o občianstvo, testovanie ovládania slovenského jazyka, dĺžku nepretržitého trvalého pobytu na teritóriu krajiny (zvýšenie z 5 na 8 rokov v hlavnej kategórii žiadateľov) atď. V dôsledku zavedených opatrení sa nadobudnutie štátneho občianstva značne sťažilo a od r. 2005 počet naturalizovaných osôb na Slovensku dramaticky klesá. Tento trend je predmetom kritiky niektorých mimovládnych organizácií zameraných na ochranu ľudských práv imigrantov.

Tabuľka 18. Vývoj počtu naturalizovaných osôb na Slovensku v období 2000-2006

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Počet osôb	4 241	2 122	3 484	4 047	4 016	1 537	1 050

Zdroj: štatistiky Sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR

Poradie najvýznamnejších krajín pôvodu podľa počtu osôb, ktorým bolo udelené slovenské štátne občianstvo v r. 2000-2006, očividne pozitívne koreluje s najviac zastúpenými krajinami u cudzincov s povolením na pobyt na území SR (a sčasti tiež u evidovaných prisťahovaných zo zahraničia). Táto spojitosť je pochopiteľná, odráža zákonný predpoklad určitej dĺžky pobytu v krajine pre nadobudnutie štátneho občianstva. Individuálne štáty, resp. skupiny štátov však vykazujú zjavne rozdielnu dynamiku vývoja v hodnotenom období.

Od r. 2000 enormne klesli počty a podiel naturalizovaných osôb z Českej republiky (Tabuľka 19). Kým ešte v r. 2000 Česi reprezentovali 86 % nových občanov Slovenska, v r. 2003 už len 23 % a napokon v r. 2006 púhych 11 %. Hoci do r. 2004 permanentne tvorili najpočetnejšiu štátnu príslušnosť, v r. 2005-2006 sa dostali po prvýkrát v histórii až na 3. miesto po Ukrajincoch a Rumunoch. So vzájomným vstupom do EÚ dôvody, pre ktoré Česi najčastejšie žiadali v SR o občianstvo, totiž pomínuli. Faktom však naďalej zostáva, že 85 % (cca 98,5 tisíc) z celkového počtu naturalizovaných v Slovenskej republike od r. 1993 predstavujú osoby z Českej republiky, hoci len minimum z nich sa v krajine trvalejšie usadilo.

Naopak, exponenciálne sa zvýšil podiel naturalizovaných osôb pochádzajúcich z niektorých susedných štátov (Ukrajina, Poľsko, príp. Maďarsko), z krajín s tradíciami migrácie do SR (Bulharsko, Rusko, Chorvátsko) či z krajín vyznačujúcich sa početnejšou slovenskou minoritou (Rumunsko, Srbsko).

Rozhodujúcou príčinou rastu žiadostí o slovenské občianstvo v tejto kategórii je nesporne momentálny ekonomický rozvoj v krajine, ako aj lepší prístup na jej pracovný trh.

Ale z teritoriálneho hľadiska najpozoruhodnejšie stúpol v r. 1999-2004 počet nových štátnych občianstiev u osôb pôvodom z Ázie (Vietnam, Čína) dlhodobejšie podnikajúcich na Slovensku – viac než stonásobne. V r. 2004 Vietnamci konštituovali až 15 % a Číňania 5 % naturalizovaných v krajine; v r. 2006 to boli už len 4 %, resp. 0,5 %. Špeciálne túto skupinu tak najviac postihlo zmienené sprísnenie podmienok pre udeľovanie štátneho občianstva SR v r. 2005-2006.

Reemigranti (predovšetkým z USA, ale i Nemecka, Kanady) a osoby s priznaným štatútom azylanta (najmä z Arménska, Afganistanu, Macedónska – azylanti vo všeobecnosti môžu požiadať o slovenské občianstvo už po 4 rokoch pobytu v krajine), sa tiež nezanedbateľne podieľajú na súhrnnom počte naturalizovaných osôb v Slovenskej republike, i keď v menšom rozsahu (s výnimkou USA, ktorých podiel v r. 2000-2006 osciloval medzi 3 a takmer 9 %).

Tabuľka 19. Naturalizované osoby v SR podľa najdôležitejších krajín pôvodu v r. 2000-2006

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb	Štát	Počet osôb
Česká rep.	3 650	Česká rep.	2 106	Česká rep.	775	Ukrajina	374
USA	259	Srbsko/Č.H.	256	Vietnam	619	Rumunsko	145
Ukrajina	81	USA	187	Ukrajina	549	Česká rep.	120
Srbsko/Č.H.	49	Ukrajina	120	Srbsko/Č.H.	506	Srbsko/Č.H.	71
Rumunsko	42	Vietnam	113	Rumunsko	442	USA	70
Nemecko	31	Rumunsko	99	Čína	200	Vietnam	40
Bulharsko	23	Macedónsko	98	Macedónsko	143	Bulharsko	33
Rusko	19	Rusko	43	USA	136	Rusko	32
Kanada	10	Bulharsko	38	Rusko	96	Poľsko	20
Macedónsko	8	Arménsko	38	Chorvátsko	50	Kazachstan	19

Zdroj: štatistiky Sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR

Žiaľ, kompetentnými orgánmi na Slovensku je sledovaných málo charakteristík o naturalizovaných osobách; de facto len ich veková a pohlavná štruktúra. Podľa informácií Sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR muži príliš početne neprevládajú nad ženami – v r. 2006 v pomere 52 : 48. Najpočetnejšou vekovou kategóriou boli v r. 2003-2006 osoby majúce 35-39 rokov (približne 14 % zo sumáru), potom nasledujú osoby vo veku 30-34, resp. 25-29 rokov. Žiadne iné dáta nie sú zatiaľ k dispozícii, čo možno považovať za jednu zo slabín v oblasti udeľovania štátneho občianstva cudzincom v Slovenskej republike.

Principiálnym nedostatkom na celom tomto úseku je ale absencia osobitnej – tzv. naturalizačnej – politiky štátu (Divinský, 2005b; 2007a). Táto by zahŕňala komplexnú a jasnú stratégiu udeľovania štátnych občianstiev do budúcnosti, súbor priorít či prípadnú preferenciu konkrétnych skupín žiadateľov o slovenské občianstvo na základe vybraných atribútov (napr. krajina pôvodu, úroveň vzdelania, vek, pracovná špecializácia a i.).

3 DOPADY ZAHRANIČNEJ MIGRÁCIE A JEJ VNÍMANIE SLOVENSKOU SPOLOČNOSŤOU

Nasledujúca kapitola má za cieľ posúdiť a v krátkosti prezentovať vplyvy súčasnej situácie, vývojových trendov a atribútov imigračných, resp. emigračných tokov na slovenskú spoločnosť. So zreteľom na heterogenitu problematiky a v dôsledku limitovaného množstva relevantných údajov je však možné zaoberať sa len najdôležitejšími alebo najdiskutovanejšími sférami spoločenského života, kde sa efekty migrácie na teritóriu Slovenskej republiky už manifestujú alebo môžu v blízkej budúcnosti očakávať a kde existujú aspoň čiastočne spoľahlivé dáta. Týmto sú napr. *účinky imigrácie a emigrácie na ekonomiku SR, vplyv migrácie na populačný vývoj krajiny, participácia cudzincov na miere kriminality, ako aj formovanie postojov autochtónnej populácie a verejnej mienky voči zahraničným migrantom*. Všeobecne je však potrebné si uvedomiť, že databáza disponibilných informácií pre túto pasáž textu je na Slovensku – na rozdiel od migračne rozvinutých krajín Európy – pomerne skromná.

3.1 DOPADY IMIGRÁCIE A EMIGRÁCIE NA SLOVENSKÚ EKONOMIKU

Vplyv migrácie na trh práce

Ako sme uviedli v predchádzajúcej kapitole v texte o imigrácii za prácou do SR, súhrnný počet cudzích štátnych príslušníkov – zamestnaných aj podnikajúcich – na slovenskom trhu práce možno odhadovať na *15 až 20 tisíc osôb* (koncom r. 2006). Segment pracovných síl zo zahraničia tak aktuálne predstavuje *menej než 0,9 % všetkých zamestnaných osôb v krajine*, čo je jedna z najnižších hodnôt v Európskej únii. Cudzinci pracujúci na Slovensku tak zatiaľ nemajú na rozsah, zloženie a kvalitu ponuky pracovných síl v krajine väčší dosah.

Naopak, situácia na úseku emigrácie za prácou zo SR je diametrálne odlišná. Po porovnaní údajov zo Štatistického úradu (Výberové zisťovanie pracovných síl) a systému EURES, ako aj po zohľadnení názorov expertov (podrobnejšie Divinský, v tlači) možno stanoviť relatívne presne celkový počet občanov SR pracujúcich *koncom r. 2006 v cudzine na 220-230 tisíc*. Podiel pracovných emigrantov tak ku koncu tohto roka tvoril *9,4 až 9,9 % zo súhrnného počtu zamestnaných osôb krajiny* (doma i v zahraničí), t. j. z 2 332,7 tisíc osôb v decembri 2006. To je pozoruhodný podiel aj v medzinárodnom rámci.

Navyše komparáciou dát o dynamike celkovej zamestnanosti Slovenskej republiky a vývoji počtu občanov SR zamestnaných v zahraničí v období 2000-2006 (Tabuľka 20) možno dospieť k záveru, že *približne 53 % prírastku zamestnanosti krajiny v danom období bolo konštituovaných osobami, ktoré získali prácu v zahraničí*, čo je dosť signifikantné zistenie. Inými slovami, domáci pracovný trh generoval v r. 2000-2006 menej než polovicu (47 %) nových pracovných príležitostí.

Tabuľka 20. Porovnanie vývoja počtu občanov SR zamestnaných v zahraničí a celkového počtu zamestnaných občanov krajiny v období 2000-2006 (koncoročné hodnoty)

Ukazovateľ / Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006

Počet občanov SR zamestnaných v zahraničí (v tis.)	56,7	72,2	84,9	83,9	119,0	136,3	168,8
Celkový počet zamestnaných občanov SR (v tis.)	2 122,3	2 139,0	2 150,6	2 170,6	2 199,8	2 254,7	2 332,7

Zdroj: Výberové zisťovanie pracovných síl Štatistického úradu SR

Emigrácia časti občanov SR za prácou do zahraničia je významným ekonomickým aj sociálnym fenoménom majúcim pozitívne i negatívne efekty na ekonomiku krajiny ako celok i na situáciu na jej pracovnom trhu. Predovšetkým sa zmierňuje pomerne napätý vzťah a disproporcie medzi dopytom a ponukou pracovnej sily – miera nezamestnanosti na Slovensku je totiž stále vysoká (dokonca najvyššia v Európskej únii: 11,1 % koncom 2. kvartálu 2007 – štatistiky Štatistického úradu Slovenskej republiky on-line) a pracovné príležitosti, obzvlášť v marginálnych regiónoch krajiny, výrazne obmedzené. Osoby, ktoré sa zapájajú do pracovného procesu v cudzine, tak zvyšujú mieru ekonomickej participácie populácie, ako aj znižujú mieru nezamestnanosti v SR. Emigrácia za prácou sa tiež spolupodieľa na zlepšovaní sociálnych podmienok v krajine. Prínosy rezultujúce zo zamestnania v cudzine, hlavne remitencie (detailne charakterizované nižšie), zvyšujú životnú úroveň migrantov a ich rodín. Nezanedbateľný je takisto ďalší – neekonomický – úžitok z emigrácie, napr.: zdokonaľovanie v jazykoch, skúsenosti z iných kultúr a prostredí, nové vedomosti, profesijné a priateľské kontakty atď. obohacujúce osobnostný potenciál emigrantov.

Na druhej strane rozsiahlejšia emigrácia za prácou zo Slovenskej republiky môže spôsobovať deformácie populačnej štruktúry domácej populácie a mať negatívne dopady na ekonomiku (príp. sociálny systém) krajiny. Čiastočný nedostatok pracovných síl kvôli intenzívnejšej emigrácii je už v poslednej dobe na Slovensku evidentný. Podľa výstupov z médií, resp. nedávno realizovaného dotazníkového zisťovania o problémoch na pracovnom trhu krajiny (Divinský, v tlači) najdôležitejšie slovenské zamestnávateľské združenia a zväzy, profesijné priemyselné i nepriemyselné asociácie, obchodné komory a zmiešané privátno-štátne inštitúcie na podporu podnikania v SR pokladajú vzniknutú situáciu za vážnu výzvu. V niektorých regiónoch, odvetviach a profesiách sa prejavuje už citeľný deficit zamestnancov – najmä kvalifikovaných, ale aj menej kvalifikovaných. Týka sa to najviac automobilového, strojárkeho, elektrotechnického, chemického a farmaceutického priemyslu, stavebníctva, IT sektora, obchodu a služieb či sezónnych poľnohospodárskych prác, ale tiež medicínskych služieb (všeobecní lekári, dentisti, zdravotné sestry) alebo vedy a výskumu. Očakáva sa, že nedostatok pracovných síl na pracovnom trhu Slovenskej republiky sa ešte prehĺbi, čo môže značne spomaliť tempo doterajšieho rastu ekonomiky (ibidem).

Remitencie migrantov a ich význam pre hospodárstvo Slovenska

Vplyv remitencií (peňažné prostriedky zarobené cudzími štátnymi príslušníkmi v hostiteľskej krajine a prevedené do krajiny ich pôvodu – cf. IOM, 2004; 2005b; 2006a) emigrantov za prácou pochádzajúcich zo SR – resp. aj imigrantov pracujúcich v SR – na ekonomiku krajiny nebol dosiaľ hlbšie analyzovaný. V dôsledku tejto skutočnosti je téma remitencií v kontexte migračných štúdií (ale i ekonómie) na Slovensku jednou z nezmapovaných oblastí. Napriek tomu je možné na tomto mieste poskytnúť určité esenciálne informácie.

Národná banka Slovenska vykazuje svoje kalkulácie toku remitencií do SR v prehľadoch platobnej bilancie štátu pomocou ukazovateľa konvenčne nazývaného “Kompenzácie pracovníkov“. V r. 2006 ich objem dosiahol 32,2 miliárd SKK, t. j. takmer 1,1 miliardy USD (Tabuľka 21). Prezentovaná

dynamika vývoja remitencií potvrdzuje ich enormný nárast od r. 2002, sčasti zapríčinený akceleráciou počtu migrantov za prácou zo Slovenska, čiastočne principiálnymi metodologickými zmenami (presnejšie odhady počtu pracovných migrantov zo SR v zahraničí, zvýšenie počtu hostiteľských krajín zahrnutých do bilancii, započítanie aj odhadovaných neoficiálnych finančných prevodov).¹⁴

Tabuľka 21. Objem remitencií do SR v r. 2000-2006 (v miliónoch jednotiek príslušnej meny)

Rok / Kompenzácie pracovníkov	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
v USD	17,9	22,5	24,2	425,7	526,7	942,9	1 083,3
v SKK	825	1 089	1 095	15 655	16 987	29 250	32 200

Zdroj: štatistiky Národnej banky Slovenska

Pozícia remitencií smerujúcich do SR sa v rámci ekonomiky krajiny v poslednom období markantne mení.¹⁵ Pred cca desaťročím bol ich rozsah viac-menej zanedbateľný (0,2-0,5 % hrubého národného produktu), obzvlášť v porovnaní s niektorými stredo- a východoeurópskymi krajinami, do ktorých prúdia remitenzie už dlhšiu dobu. Avšak rapídne stúpajúci počet občanov SR pracujúcich v cudzine v priebehu uplynulých 5-6 rokov sa odzrkadľuje na raste významu remitencií pre slovenskú ekonomiku. Zvyšuje sa nielen ich kvantita (Tabuľka 21), ale logicky najmä *ich podiel na tvorbe HDP krajiny – v r. 2006 dosahoval minimálne 2 %*. To už je z ekonomického aspektu signifikantný prínos. Zároveň v tabuľke predstavený súhrnný objem remitencií znamená približne 200 USD na 1 obyvateľa Slovenska a *zhromažďuje 5 000 USD vyprodukovaných 1 pracovným emigrantom zo SR v zahraničí*.

Z geopolitického hľadiska, pokiaľ ide o prílev remitencií, je pre Slovensko najrelevantnejšou krajinou Česká republika. Podľa údajov Svetovej banky celkové množstvo peňazí transferovaných migrantmi slovenského pôvodu do krajiny v r. 2006 činilo 424 miliónov USD (WB, 2007). Najdôležitejšie krajiny, z ktorých emigranti za prácou zo SR prinášali v tomto roku domov peniaze, boli: Česká republika (222 miliónov USD), USA (36), Nemecko (32), Maďarsko (31), Rakúsko (18), Kanada (11), Izrael (7), Veľká Británia (6), Taliansko (5) a Francúzsko (5 miliónov USD).

Podľa tých istých údajov Svetovej banky remitenzie zo Slovenskej republiky expandovali za krátke obdobie až na takmer neuveriteľných 223 miliónov USD (r. 2006). Tento trend je zas dôsledkom výrazného rastu počtu pracovných imigrantov v SR z krajín Európskej únie od r. 2004, zamestnaných prevažne na vysoko kvalifikovaných (a teda dobre platených) miestach na pracovnom trhu krajiny. Hlavnými štátmi, kam sú peniaze zo SR zahraničnými migrantmi prevádzané, sú: Česká republika (170 miliónov USD), Maďarsko (10), Francúzsko (10), Rumunsko (9), Poľsko (5), Rakúsko (4), Belgicko (3) a Srbsko (2 milióny USD); iný zdroj však vcelku prirodzene uvádza medzi kľúčovými krajinami prijímajúcimi remitenzie zo Slovenska tiež Ukrajinu, Vietnam, Rusko a Nemecko (cf. Harrison, 2004). V každom prípade jednotlivé sumy, ako aj obe poradia krajín je nutné verifikovať viacerými zdrojmi a v dlhšom časovom rade, preto komplexný výskum na tomto poli je viac než žiaduci.

¹⁴ Možno sa však oprávnene domnievať, že uvedené sumy nepokrývajú úplne všetky transfery slovenských emigrantov a reálny rozsah remitencií prevádzaných do krajiny je tak väčší.

¹⁵ Tento fakt je v súlade s medzinárodným trendom; väčšina z novopristúpených krajín zaregistrovala po vstupe do EÚ prírastok v remitenciách migrantov (WB, 2006).

Vo svetle vyššie uvedených čísel ale vidieť, že Slovenská republika je v súčasnosti jasným vývozcom pracovnej sily do zahraničia s vysoko pozitívnym saldóm remitencií a teda ich jednoznačným ekonomickým prínosom pre krajinu.

Únik mozgov (brain drain) a jeho závažnosť pre SR

Je extrémne ťažké objektívne zhodnotiť rozsah, charakter a dopady fenoménu brain drain v Slovenskej republike na spoločnosť, ak sa dosiaľ neurobila jeho serióznejšia analýza, absentujú čo len bazálne informácie či štatistiky, názory expertov sa líšia a tejto otázke nie je v krajine venovaná zo strany kompetentných inštitúcií adekvátne pozornosť.

Predsa však sa možno na základe určitých fragmentárnych údajov nazdávať, že *intenzita úniku mozgov zo Slovenska je v ostatných rokoch citeľná*. Vysokoškolsky vzdelaní (resp. iní vysoko kvalifikovaní) migranti za prácou zo SR konštituujú síce problematcky kvantifikovateľnú, ale rozhodne nemalú časť zo súhrnného počtu emigrantov z krajiny. Jedným z mála príspevkov na danú tému je štúdia autorov Baláž – Williams – Kollár (2004), v ktorej sa pokúsili prediskutovať rozsah emigrácie predovšetkým mladých kvalifikovaných osôb zo Slovenska. Hoci vychádzali skôr z konzervatívnych predpokladov, dospeli k záveru, že 1/5 až 1/3 celkového počtu emigrantov z krajiny je tvorená vysoko kvalifikovanými jedincami. V cudzine sa tak momentálne zdržiava 30 až 70 tisíc migrantov tejto kategórie zo SR a ročne ich z krajiny odchádza v priemere okolo 7 tisíc.

Podľa iných odhadov až približne *10 tisíc absolventov vysokých škôl (t. j. 1/3 zo všetkých) opúšťa v poslednom období ročne Slovenskú republiku uprednostňujúc prácu v zahraničí*, čo je v podstate alarmujúca skutočnosť (cf. Divinský, v tlači).¹⁶ To sa musí nevyhnutne prejavovať na vzdelanostnej úrovni a perspektívne aj v celkovom socio-ekonomickom vývoji krajiny. Už dnes je odlev mozgov zo SR proporčne väčší ako v susedných štátoch, pričom k emigrácii za prácou pochopiteľne verbálne inklinuje ešte vyšší počet osôb, ako ju napokon realizuje. Kardinálny problém v tomto kontexte spočíva v nízkom finančnom ohodnotení, ako i v nedostatočnej všestrannej podpore (inštitucionálne zabezpečenie, kariérne možnosti, rozvoj vedecko-výskumnej infraštruktúry, bývanie, spoločenský status atď.) vysoko kvalifikovaných/vzdelaných osôb na Slovensku.

Brain drain zo SR je už dlhotrvajúci proces a je smerovaný najmä do Českej republiky, USA, Veľkej Británie, Nemecka a Rakúska; menej do ostatných členských štátov EÚ. Ďalší negatívny jav, ktorý je s ním úzko spätý a pre populáciu slovenských pracovných emigrantov typický, je tzv. brain waste (stav, keď vysoko kvalifikovaný alebo vzdelaný jedinec vykonáva/je nútený vykonávať nekvalifikovanú prácu za oveľa nižšiu mzdu, ako si jeho kvalifikácia zasluhuje – cf. IOM, 2003; Özden – Schiff, 2006). Ako bolo dokumentované v kapitole 2, väčšina kvalifikovaných migrantov zo SR len slabo využíva svoj vedomostný potenciál a radšej akceptuje menej kvalifikované pozície na pracovných trhoch v zahraničí.

Určitú nepriamu formu úniku mozgov predstavuje tiež emigrácia občanov Slovenska za účelom štúdia na vysokej škole v zahraničí. Týmto spôsobom krajina stráca významnú časť budúcich vysoko kvalifikovaných osôb, pretože množstvo slovenských študentov nachádza po absolvovaní VŠ relatívne ľahko zodpovedajúce zamestnanie na miestnom trhu práce a nevracia sa domov na Slovensko. Najpreferovanejšou cieľovou krajinou študentov zo SR je už dlhodobo Česká republika (kde ich pobýva takmer 1/2 celkového počtu), Maďarsko (so 17 %), Nemecko a Rakúsko (po 10 %). Obzvlášť dynamika vývoja počtu VŠ študentov v Českej republike v r. 2000-2006 je impozantná: ich počet v

¹⁶ Docquier – Rapoport (2004) dokonca tvrdia, že Slovensko sa postupne dostalo do skupiny 30 krajín s najvyššou mierou emigrácie univerzitne vzdelaných osôb na celom svete, čo sa nám však zdá nadsadené.

školskom r. 2000/2001 dosahoval 3,5 tisíc, ale odvtedy rástol priemerným ročným tempom vyše 2 tisíc až na aktuálnych (školský r. 2006/2007) 16,5 tisíc.¹⁷ O niečo staršie dáta Eurostatu špecifikujú podiel slovenských VŠ študentov vzdelávajúcich sa v krajinách EÚ zo súhrnného počtu slovenských študentov v r. 2004 na 8,2 % (v r. 2001 iba 5,5 %), čo bol 4. najväčší podiel v celej Únii po Cypre, Írsku a Malte (Eurostat on-line údaje).¹⁸

V každom prípade si fenomén brain drain vyžaduje špeciálnu a mimoriadnu pozornosť expertov a príslušných štátnych inštitúcií v SR s cieľom jeho dôkladného výskumu a vypracovania komplexnej a efektívnej stratégie na redukovanie jeho účinkov na slovenskú spoločnosť.

3.2 DOPADY MIGRÁCIE NA POPULAČNÝ VÝVOJ KRAJINY S NÁČRTOM TRENDOV DO R. 2050

Žiaľ, prakticky neexistujú žiadne hlbšie rozborov vplyvu emigrantov-občanov SR na demografickú situáciu v krajinách, v ktorých sa momentálne zdržujú vo väčšom počte; s výnimkou Českej republiky v nich totiž nepredstavujú kvantitatívne významnú skupinu. Aká je situácia v tejto súvislosti v Slovenskej republike – majú imigranti zo zahraničia výraznejší vplyv na reprodukčné procesy v krajine v súčasnosti a do akej miery je predpokladaný v budúcnosti?

Ako sme uviedli v kapitole 2, ku koncu r. 2006 činil počet legálnych migrantov (vrátane azylantov, nie však žiadateľov o azyl či nelegálnych migrantov) na Slovensku 32 153. Hoci vstup SR do Európskej únie znamenal pozoruhodný rozvojový impulz a zintenzívnenie prítoku imigrantov do krajiny, ich podiel na celkovej populácii Slovenskej republiky je naďalej najnižší spomedzi všetkých členských štátov EÚ (Eurostat, 2006a; Eurostat on-line údaje, 2007) – sotva 0,60 %. Táto hodnota patrí medzi minimálne i v kontexte celej Európy (Salt, 2006).

Vzhľadom na netransparentnosť evidencie cudzích štátnych príslušníkov s povoleným pobytom v SR je problematické stanoviť exaktný počet tých, ktorí sa prisťahovali do krajiny za účelom zlúčenia rodiny. Podľa nášho voľného odhadu (na báze informácií Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ) títo imigranti dosahovali koncom r. 2006 takmer ½ sumárneho počtu. Navyše ak pripustíme, že istá časť cudzincov s povolením na pobyt za účelom zamestnania, podnikania, štúdia či z iného dôvodu žije v partnerskom alebo manželskom zväzku, potenciálne by mohli tiež prispievať k pôrodnosti na Slovensku.

Hoci presnejší odhad počtu detí narodených v takýchto zväzkoch nebol zatiaľ vyslovený, v rámci reprodukčných procesov v Slovenskej republike nemôže znamenať relevantné číslo. Pre ilustráciu: podiel žien-imigrantiek, ktorým sa na Slovensku narodilo v r. 2001, resp. 2004 dieťa, tvoril iba 0,09, resp. 0,07 % zo všetkých rodičiek v krajine. Počet živo narodených detí cudzinkám varíroval v danom období len medzi 35-45 ročne (informácie Ústavu zdravotníckych informácií a štatistiky/Národného centra zdravotníckych informácií). Obdobne u azylantov bolo v priebehu uplynulých rokov zaregistrovaných len niekoľko desiatok demografických udalostí – uzavretie manželstva azylanta so Slovenkou a narodenie dieťaťa (Divinský, 2005a). Deti rodičiek-občianok SR, ktorých otcom je cudzinec a ktorých je viac, sa však žiaľ v štatistikách extra nesledujú.

¹⁷ Tento počet o. i. tvorí 67 % všetkých zapísaných zahraničných VŠ študentov v Českej republike (štatistiky Českého štatistického úradu).

¹⁸ Naopak, podiel študentov zo zahraničia vzdelávajúcich sa na vysokých školách v Slovenskej republike bol v r. 2004 tretí najnižší v EÚ po Litve a Poľsku (Eurostat on-line údaje), čo nasvedčuje tomu, že krajina nie je medzi zahraničnými migrantmi za účelom štúdia veľmi atraktívna.

Z uvedených príčin sa imigranti len absolútne zanedbateľne podieľajú na prirodzenom pohybe populácie Slovenskej republiky. Na druhej strane – ako demonštruje Tabuľka 22 – prírastok obyvateľstva v dôsledku migračného pohybu je oveľa citeľnejší; *imigrácia od r. 2001 predstavuje kľúčový komponent celkového prírastku populácie SR*. Inými slovami, rast populácie Slovenska je od r. 2001 zabezpečovaný do rozhodujúcej miery prisťahovalectvom – po prvýkrát v histórii. Dokonca nebyť migračného prírastku v r. 2001-2003, obyvateľstvo SR by vykázalo bezprecedentný pokles. Slovenská republika sa týmito trendmi v populačnom vývoji čoraz viac približuje vzorcom reprodukčného správania sa obyvateľov väčšiny rozvinutých západoeurópskych krajín, kde je už dlhodobo stabilizácia či rast populácie krajiny závislý prevažne na príleve imigrantov zo zahraničia (cf. Council of Europe, 2005; Eurostat, 2007).

Tabuľka 22. Elementárne charakteristiky populačného vývoja v SR vrátane migračného pohybu v období 2001-2006

Ukazovateľ / Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Stredný stav obyvateľstva	5 379 780	5 378 809	5 378 950	5 382 574	5 387 285	5 390 404
Živonarodení	51 136	50 841	51 713	53 747	54 430	53 904
Zomretí	51 980	51 532	52 230	51 852	53 475	53 301
Prirodzený prírastok/úbytok	-844	-691	-517	1 895	955	603
na 1000 obyvateľov (‰)	-0,16	-0,13	-0,10	0,35	0,18	0,11
Prisťahovaní	2 023	2 312	2 603	4 460	5 276	5 589
Vysťahovaní	1 011	1 411	1 194	1 586	1 873	1 735
Migračný prírastok	1 012	901	1 409	2 874	3 403	3 854
na 1000 obyvateľov (‰)	0,19	0,17	0,26	0,53	0,63	0,71
Celkový prírastok	168	210	892	4 769	4 358	4 457
na 1000 obyvateľov (‰)	0,03	0,04	0,17	0,89	0,81	0,83
Úhrnná plodnosť*	1,20	1,19	1,20	1,24	1,25	1,24
Index starnutia**	60,8	63,2	65,7	68,1	70,7	73,5

* = priemerný počet živonarodených detí na 1 jednu ženu počas jej reprodukčného obdobia; ** = počet osôb vo veku 65 a viac na 100 detí vo veku 0-14

Zdroj: štatistiky Štatistického úradu Slovenskej republiky on-line

Ako vidieť z Tabuľky 22, fundamentálnymi demografickými trendmi manifestujúcimi sa v Slovenskej republike na počiatku 3. tisícročia sú stagnácia obyvateľstva, minimálne hodnoty prirodzeného a celkového prírastku, relatívne slabý migračný prírastok, ale predovšetkým dramatický pokles plodnosti (natality). Zatiaľ čo jej úroveň činila 2,1 ešte v r. 1990, v súčasnosti (r. 2006) Slovensko spolu s Poľskom vykazuje najnižšiu mieru úhrnnej plodnosti v Európskej únii (Eurostat on-line údaje, 2007). Ďalším nepriaznivým fenoménom je očividné starnutie populácie SR, ktoré sa prejavuje rapídny poklesom detskej zložky obyvateľstva (jej podiel bol v r. 2006 na historicky najnižšej úrovni

– 16,1 %) a pozvoľným zvyšovaním podielu dôchodcov (takmer 12 % v tom istom roku), čo sa pochopiteľne negatívne odráža v raste indexu starnutia.

Predpokladaný vývoj populácie krajiny nie je optimistický (Tabuľka 23). Podľa vysoko hodnoverných prognóz klesne súhrnný počet obyvateľov SR do r. 2050 až na cca 4,7 milióna, čo je úbytok oproti r. 2006 o 13 % a 17. najintenzívnejší pokles v celosvetovom meradle. Simultánne bude akcelerovať starnutie slovenskej populácie – v r. 2010-2050 sa zvýši podiel obyvateľov nad 65 rokov takmer 2,5-násobne a viac než polovica obyvateľov SR bude mať vyše 50 rokov (11. najstaršia populácia na svete). Ako dokumentuje Tabuľka 23, s touto situáciou je spojený výrazný prirodzený, resp. celkový úbytok dosahujúci okolo r. 2050 až 30 tisíc osôb ročne. *Pokles populácie krajiny bude sčasti zmiernovať len migračný prírastok* ako rozdiel medzi prisťahovanými a vystáňovanými: 2-4,7 tisíc osôb (UNO, 2007; Eurostat, 2006b), príp. až 5 tisíc osôb (Vaňo, 2002) ročne koncom študovaného obdobia. Vďaka tomu sa očakáva, že Slovenská republika získa kumulatívne do r. 2050 približne 110 až 200 tisíc osôb zahraničným sťahovaním (vývin na úseku azylovej, resp. nelegálnej migrácie nemožno anticipovať).

Pokiaľ ide o časový priebeh a charakter imigračných tokov, nazdávame sa, že podmienky na masovejší príchod legálnych migrantov na Slovensko budú vhodnejšie až okolo r. 2015. Dovtedy sa totiž politická, ekonomická a sociálna situácia v krajine úplne stabilizuje a, naopak, zrýchlenie procesu starnutia, pokles populácie či nedostatok pracovných síl sa stanú ešte markantnejšími, v dôsledku čoho bude imigrácia viac podporovaná (cf. IVO, 2002). Do tej doby sa zároveň aj utlmí momentálne dominujúci prílev vyššie kvalifikovaných migrantov pochádzajúcich z EHP. Ďalšia fáza imigrácie do SR bude z veľkej miery tvorená nižšie kvalifikovanými osobami z ekonomicky menej vyspelých regiónov juhovýchodnej a východnej Európy (Balkán, Moldavsko, Ukrajina, Bielorusko), resp. strednej a juhovýchodnej Ázie. Tento fakt bude čiastočne pôsobiť nielen proti poklesu populácie SR, ale aj proti jej starnutiu.

Zdá sa teda, že imigrácia do SR bude z populačného hľadiska v budúcnosti viac než významným pozitívnym činiteľom. Je potrebné však zdôrazniť, že všeobecné negatívne tendencie demografického vývoja v krajine prisťahovalci nezvrátia, pretože takáto zmena by si vyžadovala kontinuálny prítok abnormálne vysokých počtov imigrantov. Zo strategického aspektu by Slovensku skôr mohla napomôcť jasne artikulovaná koncepcia populačnej politiky a efektívna implementácia súboru sociálnych, ekonomických a iných politík do praxe, ktoré by stimulovali vnútorné populačné zdroje.

Tabuľka 23. Prognóza vývoja populácie SR vrátane migračného pohybu do r. 2050 podľa Eurostatu a OSN

Rok / Ukazovateľ	2010		2025		2050	
	Eurostat	UNO	Eurostat	UNO	Eurostat	UNO
Počet obyvateľov	5 347 000	5 396 000	5 237 000	5 308 000	4 738 000	4 664 000
Živonarodení	50 722	52 000	44 883	45 000	38 947	39 000
Zomretí	54 998	55 000	57 586	59 000	72 617	72 000
Prirodzený prírastok	-4 276	-3 000	-12 703	-14 000	-33 670	-33 000
Migračný prírastok	-2 430	2 000	4 617	2 000	4 700	2 000

Celkový prírastok	-6 706	-1 000	-8 086	-12 000	-28 970	-31 000
Úhrnná plodnosť	1,18	1,28	1,43	1,38	1,60	1,63
Populácia 0-14 (%)	15,0	15,1	14,0	13,8	12,8	12,6
Populácia 65+ (%)	12,3	12,3	18,8	18,7	29,3	29,6
Index starnutia		81,7		135,6		234,9
Vekový medián		37		44		51

Zdroj: Eurostat, 2006b; UNO, 2007

3.3 DOPADY MIGRÁCIE NA ÚROVEŇ KRIMINALITY V SR

Otázky týkajúce sa vplyvu imigrantov na úroveň kriminality v krajine sú neustále citlivou spoločenskou témou a vo verejnej mienke je rozšírený názor, že prisťahovalci či žiadatelia o azyl značne participujú na celkovej kriminalite (Divinský, 2005a; UNHCR et FOCUS, 1998, 2001, 2005), čo priamo rezultuje v ich negatívnej percepcii až odmietaní majoritným obyvateľstvom. Ako je to v skutočnosti – je kriminalita migrantov na Slovensku naozaj tak závažný problém, alebo je viac odrazom predsudkov a slabej informovanosti?

Ako znázorňuje Tabuľka 24, podiel objasnených trestných činov spáchaných v SR cudzincami na súhrnnom počte objasnených trestných deliktov v r. 2000-2006 neprekročil 4 % (dokonca nikdy od vzniku samostatného štátu), skôr zaznamenáva podstatne nižšie hodnoty. V skúmanom období tento podiel varíroval medzi 1,6 a 3,3 %; od r. 2004 má mierne stúpajúcu tendenciu v súlade s rastom počtu imigrantov v krajine. Podiel prokuratúrou stíhaných cudzích štátnych príslušníkov na Slovensku je v zásade o niečo nižší, ale kopíruje predošlú vývojovú trajektóriu. Napokon na doplnenie štatistík možno uviesť ešte ďalší relevantný ukazovateľ – podiel odsúdených cudzincov na celkovom počte odsúdených osôb súdmi v SR – ktorý sa v období 2000-2005 pohyboval okolo 1 % a zvýšil sa až v r. 2006 (štatistiky Ministerstva vnútra SR, Generálnej prokuratúry SR a Ministerstva spravodlivosti SR). Prezentované absolútne i relatívne hodnoty sú rozhodne oveľa nižšie, ako sa domnieva väčšina slovenskej populácie.

Spomedzi cudzích štátnych príslušníkov sa trestnej činnosti na Slovensku dopúšťali (nielen) v období 2000-2006 najčastejšie občania Českej republiky a Ukrajiny. Podiel občanov oboch krajín na súhrnnom počte páchatel'ov z cudziny bol v rozmedzí 23 až 44 %. Začiatkom analyzovaného obdobia Čechom a Ukrajincom v štatistikách výrazne sekundovali najmä Rumuni a Bulhari, osoby pochádzajúce z krajín bývalej Juhoslávie a Vietnamci. Novšie sa do popredia dostávajú viac občanovia z ďalších bývalých sovietskych republík (Moldavsko, Rusko, Bielorusko a i.) a tiež Poliáci, Maďari, príp. Nemci. Na drogovej scéne SR jednoznačne prevládajú Albánci zabezpečujúci jednak tranzit narkotík, ale aj ich šírenie na Slovensku (štatistiky Ministerstva vnútra SR).

Štruktúra trestných činov páchaných cudzincami v Slovenskej republike je sčasti odlišná od skladby trestnej činnosti autochtónnej populácie. Cudzinci sa v priemere menej dopúšťajú kriminálnych deliktov násilnej, mravnostnej a majetkovej povahy. Relatívne zriedkavejšie páchajú napr. trestné činy lúpeže, ublíženia na zdraví, výtržníctva, krádeže a pod., ale frekventovanejšie (temer dvojnásobne oproti štandardu) sa podieľajú na ekonomických trestných činoch – napr. skrátene/nezaplatenia dane a poisťného, porušovania predpisov o obehu tovaru v styku s cudzinou, korupcie, porušovania predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru – ale i dopravných nehodách. Z ťažších

deliktov sú cudzinci na Slovensku signifikantne zastúpení na obchode s drogami a ich užívaní, falšovaní a pozmeňovaní verejnej listiny, marení výkonu úradného rozhodnutia, prevádzachťve, krádežiach motorových vozidiel, obchode so zbraňami, vraždách či organizovanej prostitúcii (informácie Ministerstva vnútra SR a Generálnej prokuratúry SR).

Zahraničné organizované kriminálne skupiny operujúce na teritóriu Slovenska možno diferencovať podľa ich pôvodu na balkánske, ruskojazyčné, východoázijské a ostatné. Pokiaľ ide osobitne o prevádzanie nelegálnych migrantov, prevádzachťské gangy sú primárne zo SR, intenzívne však spolupracujú so zahraničnými prevádzachťmi, medzi ktorými sú v poslednej dobe najaktívnejší predovšetkým Ukrajinci, Česi, Vietnamci, Číňania, Poliaci, Kaukazania, Balkánci a India. Pre ilustráciu: z 305 zistených prevádzachťčov v r. 2006 bolo 109 cudzích štátnych príslušníkov (t. j. 36 % – informácie Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ).

Na záver možno zhrnúť, že miera kriminality spôsobenej zahraničnými migrantmi v Slovenskej republike je napriek prevládajúcej verejnej mienke oveľa nižšia, než si myslí väčšina jej obyvateľov. *Údajná rozsiahla trestná činnosť cudzincov na území krajiny je čírym mýtom, živeným a preceňovaným xenofóbiou radových občanov i médiami* (cf. Divinský, 2005d). Kriminálnych deliktov sa dopúšťajú hlavne cudzinci s povolením na pobyt a obzvlášť migranti zdržujúci sa v krajine nelegálne, zatiaľ čo tranzitní nelegálni migranti, žiadatelia o azyl a azylanti na Slovensku len nepatrne. Avšak na druhej strane je pravda, že legálni migranti konštituuujú len 0,6 % populácie krajiny, takže medzi týmto podielom a podielmi špecifikovanými v Tabuľke 24 sa prejavuje určitá disproporcía. Z tohto pohľadu sú v tejto oblasti ešte rezervy, situácia však nie je ani zďaleka dramatická. Do budúca ale možno očakávať, že podiel cudzincov na trestnej činnosti v SR stúpne (MV SR, 2001-2007).

Tabuľka 24. Účasť cudzincov na trestnej činnosti v Slovenskej republike v období 2000-2006

Ukazovateľ / Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Počet objasnených trestných činov spolu	49 110	52 829	57 161	56 451	56 723	60 093	53 245
Z toho trestné činy spáchané cudzincami	1 634	1 227	965	912	928	1 164	1 357
Podiel trestných činov cudzincov (%)	3,3	2,3	1,7	1,6	1,6	1,9	2,5
Počet prokuratúrou stíhaných osôb spolu	36 779	39 102	43 202	57 362	55 824	65 693	47 620
Z toho počet stíhaných cudzincov	709	710	687	729	691	846	1 182
Podiel stíhaných cudzincov (%)	1,9	1,8	1,6	1,3	1,2	1,3	2,5
Počet odsúdených osôb spolu	22 363	23 159	24 102	27 177	26 806	27 729	25 764
Z toho počet odsúdených cudzincov	223	210	215	230	284	293	766
Podiel odsúdených cudzincov (%)	1,0	0,9	0,9	0,8	1,1	1,1	3,0

Zdroj: štatistiky Ministerstva vnútra SR, Generálnej prokuratúry SR, Ministerstva spravodlivosti SR

3.4 VEREJNÁ MIENKA A POSTOJE OBYVATEĽOV SLOVENSKA K ZAHRANIČNÝM MIGRANTOM

Na zvyšujúcu sa intenzitu zahraničnej migrácie v SR a nárast počtu imigrantov (najmä nelegálnych migrantov a žiadateľov o azyl) v krajine od r. 2000 začalo citlivejšie reagovať aj domáce obyvateľstvo. Kým predtým neboli efekty imigrácie v slovenskej spoločnosti veľmi zreteľné a preto ani vnímané, po tomto roku sa profilovala verejná mienka výraznejšie. Žiaľ nemožno povedať, že percepčia imigrantov je na Slovensku prevažne pozitívna. Nasledujúca časť textu prezentuje výsledky niekoľkých reprezentatívnych prieskumov verejnej mienky či výskumov postojov obyvateľov voči imigrantom, realizovaných v krajine. Je potrebné však podotknúť, že tejto problematike sa v SR venuje len minimálna pozornosť (podrobnejšie analýzy možno nájsť napr. v prácach Divinský, 2004a; 2005a; 2005c; 2007a).

Zhoršenie vnímania cudzincov v krajine na počiatku nami sledovaného obdobia dokazujú viaceré prípady z praxe. Spravidla individuálne prejavy xenofóbie a intolerancie voči imigrantom, resp. ich sociálnej exklúzie sa vyskytovali častejšie nielen medzi bežnými občanmi, ale i na úrovni samosprávy alebo štátnej správy, v médiách zase zaznievali neraz neobjektívne a znepokojujúce správy. Aj rasovo motivované delikty v tomto období vykazovali evidentne rastovú tendenciu (informácie Ministerstva vnútra SR), hoci ich počet mohol stúpať primárne v dôsledku prijatých systémových opatrení a teda prísnejších postihov represívnymi orgánmi.

Vyššie uvedené skutočnosti potvrdzuje tiež jeden z najhodnovernejších prieskumov verejnej mienky v tejto dobe, vykonaný pre Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov na Slovensku, a to opakovane v r. 1998, 2001 a 2005. Prieskum sa zamerl na postoje verejnosti k utečencom v krajine na báze väčšej vzorky respondentov (1 038 osôb). Je nutné však zdôrazniť, že výsledky prieskumu majú univerzálny charakter, keďže drvivá väčšina občanov Slovenskej republiky príliš nerozlišuje medzi jednotlivými kategóriami migrantov. Porovnanie vývoja postojov majoritnej populácie v čase ukazuje Tabuľka 25. Ako vidno, percepčia utečencov v SR nebola vo východiskovom období (r. 1998) veľmi pozitívna a do r. 2001 sa ešte zhoršila. Opytovaní síce v podstate uznávali potrebu akceptácie či pomoci utečencom, avšak podiel osôb identifikujúcich sa s príslušnými tvrdeniami sa v danom období signifikantne znížil. Zároveň vzrástol podiel tých, ktorí spájali pobyt utečencov v SR s negatívnymi dopadmi na spoločnosť. Následný vývoj názorov verejnosti do r. 2005 však naznačil aj keď nie radikálnu, ale predsa priaznivú zmenu vo vzťahu k cudzincom. Hoci sa solidarita s migrantmi v núdzi naďalej zmiešava s obavami vyplývajúcimi z ich prítomnosti, v zásade možno – s výnimkou jedného výroku – badať zmiernenie záporných postojov respondentov oproti r. 2001. Napriek tomu však podiel tých, ktorí veria, že utečenci berú pracovné príležitosti domácim obyvateľom, prispievajú k zvyšovaniu kriminality, ale predovšetkým že prinášajú do krajiny rozličné choroby a sú značným finančným bremenom pre spoločnosť je ešte stále prekvapivo vysoký (cf. UNHCR et FOCUS, 1998, 2001, 2005).

Tabuľka 25. Postoje slovenskej verejnosti k utečencom v r. 1998, 2001 a 2005

Tvrdenie	Úplne + skôr súhlasím (%)			Skôr + vôbec nesúhlasím (%)			Neviem (%)		
	1998	2001	2005	1998	2001	2005	1998	2001	2005

Utečencov by sme mali prijímať a poskytovať im pomoc a ochranu, ak ich k úteku z vlasti viedli závažné dôvody	74,9	66,3	72,6	20,7	26,4	21,8	4,4	7,3	5,6
Utečencom treba pomáhať, lebo sú to ľudia v núdzi a potrebujú našu humanitárnu pomoc	68,5	66,8	74,2	26,5	26,3	19,6	5,1	7,0	6,2
Utečencov by sme mali čím skôr poslať späť do krajiny ich pôvodu alebo ďalej do inej krajiny	49,5	51,0	39,7	42,1	37,7	49,3	8,5	11,3	11,0
Utečenci berú pracovné príležitosti našim obyvateľom	49,3	49,7	42,3	40,3	38,2	47,4	10,4	12,0	10,4
Utečenci prispievajú k rastu kriminality na našom území	57,4	62,9	51,4	27,1	23,1	34,9	15,4	13,9	13,8
Utečenci stoja náš štát príliš veľa peňazí	–	73,3	67,9	–	12,6	18,2	–	14,1	13,9
Utečenci k nám prinášajú rôzne choroby	–	60,1	65,8	–	19,1	20,4	–	20,8	13,8

Zdroj: UNHCR et FOCUS, 1998, 2001, 2005

Xenofóbne postoje občanov Slovenskej republiky možno ilustrovať i na niektorých výskumoch z posledného obdobia. Cieľom rozsiahleho projektu Mladí ľudia a európska identita (za SR implementovaný SÚ SAV, 2004) bolo zistiť, ako mladí ľudia vo vybraných sídlach šiestich európskych krajín – na Slovensku, v Českej republike, Veľkej Británii, Nemecku, Španielsku a Rakúsku – vnímajú svoju identitu, občianstvo a väzby na lokálne spoločenstvo, národ a Európu. V tematickej časti zaoberajúcej sa imigráciou väčšina respondentov zo SR (Bratislavy) udala, že by všetky v projekte vymedzené skupiny imigrantov (občania Európskej únie, žiadatelia o azyl, ekonomickí migranti z krajín Európy mimo EÚ a napokon migranti za prácou z neeurópskych krajín) prijala „len s istými obmedzeniami“, a to dokonca aj v prípade, ak by pochádzali z členských krajín EÚ. V porovnaní s rovesníkmi z iných štátov tak mladí Slováci prijímajú imigrantov najneochotnejšie.¹⁹

Prevažujúca odmietavá verejná mienka obyvateľov Slovenskej republiky voči imigrantom je tiež manifestovaná v nedávnom prieskume verejnej mienky občanov členských krajín Európskej únie *Eurobarometer*. Len 12 % respondentov zo SR úplne či čiastočne súhlasí s tvrdením, že „imigranti sú výrazným prínosom pre [danú] krajinu“. Táto hodnota je až 28 percentných bodov pod priemerom celej EÚ a predstavuje absolútne minimum spomedzi všetkých členských štátov. Naopak, až 84 % opytovaných zo Slovenska nesúhlasí s týmto tvrdením, čo je zase najviac v Únii – 32 percentných bodov nad priemerom (EC, 2006). Tieto postoje sú pomerne znepokojivé; dôležité však je, ako sa budú vyvíjať v budúcnosti.

Predložené fakty logicky vyúsťujú do otázky, v čom spočívajú príčiny negatívnej percepcie a xenofóbie (resp. prejavov diskriminácie a intolerancie) autochtónnej populácie na Slovensku voči zahraničným migrantom. S najväčšou pravdepodobnosťou sa možno zhodnúť na synergickom pôsobení viacerých faktorov. Substanciálnu úlohu však zohrala relatívna izolácia krajiny v uplynulých desaťročiach, kedy slovenská spoločnosť bola len málo konfrontovaná s cudzincami, pracovními

¹⁹ Napr. predmetné skupiny imigrantov v uvedenom poradí by „bez obmedzení“ akceptovalo až 71, 61, 34 a 33 % respondentov z Viedne, ale len 45, 26, 13 a 11 % opytovaných z Bratislavy.

migrantmi, utečencami. Miera predsudkov voči nim ale závisí aj od celého radu ďalších činiteľov: veku (obzvlášť staršie generácie už nie sú schopné/ochotné modifikovať svoje názory), úrovne vzdelania (čím vyššie vzdelanie, tým priaznivejší vzťah k imigrantom), nezamestnanosti v regióne (s jej rastom stúpa i animozita), skúseností z pobytov v zahraničí (väčšine občanov SR, ktorí nežili dlhšie v zahraničí, je cudzia predstava viackultúrnej spoločnosti), stupňa urbanizácie a veľkosti obce (rurálne spoločenstvá a menšie obce sa vyznačujú väčšou intoleranciou), počtu migrantov v regióne, informovanosti a osobných kontaktov s migrantmi (čím sú kontakty domácich obyvateľov s cudzincami osobnejšie, tým je ich vzťah k nim kladnejší).

Inklinácia nie nepodstatnej časti obyvateľov SR ku xenofóbii je aj *reflexiou skreslených informácií produkovaných médiami*. V slovenských médiách sú príliš často demonštrované negatívne javy asociované s imigrantmi – vysoké počty nelegálnych migrantov a žiadateľov o azyl zaplavujúcich krajinu, údajná kriminalita cudzincov, hrozba na obmedzenom pracovnom trhu, finančná záťaž pre štátny rozpočet, nebezpečenstvo prenosných chorôb a i. O pozitívnych prípadoch – napr. o úspešnej integrácii imigrantov do spoločnosti, ich prínose pre ekonomiku SR, kultúrnom obohacovaní, priateľstvách a rodinných zväzkoch, aktivitách združení imigrantov a pod. – médiá oboznamujú len zriedka. Fenomén zahraničnej migrácie je prezentovaný zväčša sporadicky, okrajovo, povrchno a bez erudície, vyjadreniam samotných migrantov sa nedáva veľa priestoru.

Žiaľ, na výslednej situácii sa spolupodieľajú aj *politické elity na Slovensku*, bez ohľadu na ich orientáciu. Politici krajiny len v minimálnej miere deklarujú svoje názory na problematiku zahraničnej migrácie, venujú slabú pozornosť aktivácii zdrojov, koncepcnej činnosti alebo budovaniu inštitucionálnej sféry, zriedkavo sa vyslovujú proti marginalizácii a sociálnej exklúzii imigrantov atď. Rozsah verejnej i expertnej diskusie o migrácii tak zostáva v krajine stále extrémne limitovaný a preto neexistuje ani seriózna, systematická a nezaujatá „migračná agenda“ v rámci politických strán.

Toto všetko sú skutočnosti, ktoré determinujú postoje nielen verejnosti, ale tiež ostatných subjektov slovenskej spoločnosti voči zahraničným migrantom a podoba ktorých by sa mala urgentne korigovať.²⁰

²⁰ Na druhej strane, za pozitíva v tomto kontexte možno považovať súbor právnych predpisov Slovenskej republiky, ktorý je z hľadiska imigrantov na štandardnej úrovni, ako i komplexný nástroj v boji proti diskriminácii – *Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerance* – pravidelne aktualizovaný vládou SR a zahŕňajúci aj imigrantov v krajine.

4 VÝVOJ, SÚČASNÝ CHARAKTER A KLÚČOVÉ VÝZVY MIGRAČNEJ POLITIKY V SR

Táto kapitola sa zaoberá vývinom migračnej politiky Slovenskej republiky v období od r. 2000 po koniec r. 2006. Okrem toho sa tiež snaží identifikovať jej slabé miesta, resp. oblasti možného/potrebného zdokonalenia v najbližšej budúcnosti. Vo všeobecnosti je nutné si uvedomiť, že v každom štáte jestvujú špecifiká, pokiaľ ide o povahu, intenzitu a dynamiku migračných javov a procesov prebiehajúcich na jeho území. Je preto vhodné, aby jednotlivé krajiny disponovali prepracovanou migračnou politikou predstavujúcou súbor cieľov, praktických krokov a procedúr na reguláciu zahraničnej migrácie. Keďže migračná politika je konštituovaná viacerými parciálnymi politikami (napr. imigračnou, integračnou, azylovou, návratovou, naturalizačnou, vízovou) a je založená na vízii úlohy migrácie v ekonomickom, sociálnom, politickom, demografickom a kultúrnom rozvoji krajiny, patrí medzi najkomplexnejšie a zároveň najkontroverznejšie politiky (cf. IOM et UNO, 1999; OECD, 2001). Aká je v tejto súvislosti situácia na Slovensku?

4.1 VÝVOJ MIGRAČNEJ POLITIKY SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO ROKU 2004

Na vznik samostatného štátu zareagovali jeho centrálné orgány zriadením Migračného úradu Ministerstva vnútra SR už v r. 1993. Tento úrad následne vypracoval *Zásady migračnej politiky Slovenskej republiky*, schválené uznesením vlády č. 846/1993. Tieto odzrkadľovali objektívnu realitu v danom čase a príslušné štátne inštitúcie krajiny postupovali v praxi priamo podľa nich. Hoci sa *Zásady* stali na dlhú dobu jediným manuálom migračného manažmentu štátu, pozostávali len z 10 krátkych a relatívne vágnych ustanovení. Rovnako vtedajšie právne predpisy SR týkajúce sa pobytu cudzincov a azylu (zákon č. 73/1995, resp. č. 283/1995) boli značne formálne a povrchné (cf. Divinský, 2007c; v tlači).

Z tohto dôvodu je pochopiteľné, že tieto inštrumenty pomerne rýchlo zastarali a absolútne nezodpovedali vývoju a požiadavkám na poli zahraničnej migrácie v krajine po r. 2000; stali sa tak prekážkou ďalšieho rozvoja. V r. 2001-2004 totiž – ako sme detailne informovali v kapitole 2 – došlo na Slovensku k turbulentným zmenám v imigračných vzorcoch (extraordinárne veľký nárast počtu zadržaných nelegálnych migrantov a žiadateľov o azyl v krajine, rozmach prevádzachstva, štrukturálne modifikácie u cudzincov s povolením na pobyt, zvyšovanie významu imigrácie za prácou, opätovné zintenzívnenie naturalizácie cudzincov v SR a i.). Súčasne v rámci predvstupového procesu bolo nevyhnutné transponovať relevantné právne normy Európskej únie a prijať radikálne nové domáce zákony vzťahujúce sa k rôznym kategóriám migrantov, ako aj uskutočniť množstvo inštitucionálnych a iných reforiem s dopadom na ochranu štátnej hranice, azylový systém, oblasť vstupu, pobytu a integrácie cudzích štátnych príslušníkov a pod.

Evidentné zaostávanie migračného manažmentu krajiny voči potrebám praxe v tomto období bolo neraz kritizované expertmi, medzinárodnými a mimovládnyimi organizáciami alebo migrantmi samotnými. Dokonca aj časť reprezentantov štátnych inštitúcií vyjadrovala názor, že migračná politika Slovenskej republiky je slabo artikulovaná, verejnosť či médiá sú o nej informovaní len minimálne, nie je vykonávaná promigračne (najmä v porovnaní so susednými krajinami), koordinácia medzi zainteresovanými aktérmi je neuspokojivá, materiálo-technická báza, finančné prostriedky a personálne kapacity určené na jej realizáciu sú nedostatočné a ako celok nedosahuje úroveň obvyklú v členských štátoch Európskej únie. Navyše mimovládne organizácie v SR mali viac či menej

oprávnený dojem, že ich aktivity na úseku starostlivosti o migrantov nie sú štátom doceňované a ony nie sú akceptované za ekvivalentného partnera. Naopak, progres bol očividný pri tvorbe národnej legislatívy a v harmonizácii právnych noriem SR s právnymi predpismi EÚ;²¹ inštitucionálna sféra napriek zmenám bola málo konsolidovaná a dosť fragmentovaná (Divinský, 2004a; 2005c; 2007c).

Absencia konzistentnej, efektívnej a vyváženej migračnej politiky štátu sa tak de facto stala jedným z kardinálnych problémov zahraničnej migrácie na počiatku 3. milénia na Slovensku. Tento stav pretrvával až do konca r. 2004, kompetentné inštitúcie žiaľ nestihli predložiť základy moderného manažmentu migrácie v SR v roku vstupu krajiny do Únie.

4.2 VÝVOJ MIGRAČNEJ POLITIKY SLOVENSKEJ REPUBLIKY PO VSTUPE KRAJINY DO EÚ

V kontexte vstupu krajiny do Európskej únie obzvlášť naliehavo vyvstala požiadavka pripraviť jej kvalitatívne novú migračnú politiku. Síce podstatne neskôr ako sa očakávalo, ale predsa začiatkom r. 2005 Ministerstvo vnútra SR vypracovalo a vláda SR svojím uznesením č. 11/2005 schválila dokument nazvaný *Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky*.

Prijatie Koncepcie možno označiť za veľmi významný systémový krok predstavujúci ďalekosiahly posun oproti predošlému obdobiu. Ako fundamentálny strategický dokument v oblasti migračného manažmentu krajiny je Koncepcia vytvorená na báze implementovania právnych aktov Európskej únie do sústavy právnych noriem SR, ako i v súlade s Haagskym programom na posilnenie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, čím môže prispieť k formovaniu spoločnej imigračnej, azylovej a integračnej politiky na území Únie.

Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky v úvode prezentuje princípy, z ktorých vychádza, a to princíp suverenity krajiny, zákonnosti, regulácie legálnej migrácie, aktívnej spolupráce s Európskou úniou, zákazu diskriminácie a princíp flexibility. Dokument ďalej definuje najdôležitejšie domény, v ktorých je potrebné rozvíjať praktické činnosti na zabezpečenie želaného vývoja zahraničnej migrácie na teritóriu Slovenska (medzinárodná spolupráca, legálna migrácia a sociálna integrácia imigrantov, predchádzanie a boj s nelegálnou migráciou, udeľovanie azylu, spolupráca hlavných aktérov migračného manažmentu v SR a napokon ochrana ľudských práv s prevenciou xenofóbie, intolerancie a diskriminácie). Súčasne Koncepcia vymedzuje konkrétne úlohy na úseku spolupráce medzi príslušnými inštitúciami, legislatívou, budovania inštitúcií, ľudských zdrojov či financovania vytýčených zámerov.

Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky je síce substanciálne novým nástrojom manažmentu migrácie v krajine, ale nie je dokonalá; už hneď po jej schválení sa objavili rôzne kritické poznámky. V dokumente zjavne zostal priestor, ktorý mohol byť lepšie využitý. Nielen je jeho rozsah vzhľadom k tak závažnej téme relatívne skromný (cca 15 strán), ale predovšetkým sa mohol zaoberať viacerými otázkami dôkladnejšie. Koncepcia mohla, medziiným, róznejšie riešiť problémy postavenia cudzincov s povolením na pobyt na Slovensku, ich integrácie do spoločnosti, vzdelávania a jazykovej

²¹ Napr. v r. 2002-2004 boli na Slovensku prijaté úplne nové právne normy meniace/zdokonaľujúce podmienky vstupu a pobytu imigrantov v krajine (Zákon č. 48/2002 o pobyte cudzincov), azylovej procedúry (Zákon č. 480/2002 o azyly), ochrany hraníc SR (Zákon č. 477/2003 o ochrane štátnej hranice), evidencie občanov (Zákon č. 500/2004 o hlásení pobytu občanov a registri obyvateľov), boja proti diskriminácii (Zákon č. 365/2004 Antidiskriminačný zákon), ako aj celý rad zákonov upravujúcich sociálnu a zdravotnú starostlivosť, zamestnávanie, podnikanie, vlastnícke práva, vykonávanie volebného práva atď. a zohľadňujúcich aj prítomnosť zahraničných migrantov v krajine.

prípravy, občianskej participácie na miestnej úrovni, združovania, aktivizácie a podpory ich spolkov, naturalizácie a pod. Väčšia pozornosť sa mohla tiež venovať posilneniu pozície orgánov samosprávy v migračnom manažmente, vzdelávaniu a informovanosti slovenských detí a študentov o imigrantoch v krajine, výchove občanov SR v boji proti xenofóbii, objektívnejšiemu pôsobeniu médií, dobudovaniu inštitucionálnej sféry, intenzifikácii spolupráce s krajinami pôvodu migrantov, skvalitneniu štatistických databáz o migrácii, ako aj celému súboru otázok vzťahujúcich sa k imigrácii za prácou do SR. Niektoré elementárne aspekty migračného manažmentu nie sú v Konceptcii vôbec spomenuté, napr. prijatie migračnej doktríny Slovenskej republiky (oficiálny postoj spoločnosti k zahraničnej migrácii) či identifikácia migračných priorít Slovenska. Zároveň je nutné zdôrazniť, že *Koncepcia migračnej politiky sa orientuje výhradne na problematiku imigrácie do krajiny, nie emigrácie z nej.*

Keďže Konceptcia migračnej politiky SR je iba rámcovým dokumentom, vyššie zmienené uznesenie vlády č. 11/2005 ju uložilo rozpracovať na podmienky tých ministerstiev krajiny, ktorých sa migračný manažment najviac dotýka – Ministerstva vnútra, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstva školstva, Ministerstva zahraničných vecí, Ministerstva spravodlivosti a Ministerstva zdravotníctva – v koordinácii so zastupiteľskými organizáciami samosprávy, Štatistickým úradom, Úradom Vysokého komisára OSN pre utečencov a Medzinárodnou organizáciou pre migráciu na Slovensku. Uvedené ministerstvá tak plnia každý rok čiastkové úlohy migračnej politiky podľa svojich kompetencií a špecializácie, ťažisko je však na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstve vnútra SR.

Ako je akcentované vo vládnom vyhodnotení realizovaných aktivít menovaných subjektov za obdobie 2005-2006,²² možno v nich nájsť určité rezervy, a to najmä v kreovaní optimálneho priestoru na zmenu relevantných právnych noriem, transformácii inštitucionálnej sféry a zvyšovaní úrovne spolupráce zainteresovaných aktérov migračného manažmentu v krajine. Možno preto uzavrieť, že moderná migračná politika Slovenskej republiky sa vlastne stále len formuje a jej presnejšia podoba bude známa až v nasledujúcom období.

4.3 Hlavné výzvy pre súčasný manažment migrácie v krajine

4.3.1 Ochrana hraníc, imigračná politika a pomoc krajinám pôvodu migrantov

Pokiaľ ide o imigračnú politiku Slovenskej republiky v širšom zmysle, v r. 2000-2006 bola zameraná trochu jednostranne na otázky súvisiace prevažne so vstupom cudzích štátnych príslušníkov na územie krajiny a na ochranu hraníc. Toto obdobie však bolo pre Slovensko mimoriadne významné. Rozhodujúcim momentom bol predvstupový proces a záväzky krajiny v oblasti vnútorných záležitostí a bezpečnosti, konkretizované napr. pri inkorporovaní Schengenského acquis, budovaní Schengenskej hranice a potláčaní nelegálnej migrácie. Niektoré ustanovenia Schengenského acquis totiž museli byť aplikované do právneho poriadku krajiny ešte pred dátumom jej vstupu do Únie.²³ Už v r. 2001 schválila vláda SR *Schengenský akčný plán*, v r. 2002 *Stratégiu dobudovania ochrany štátnej hranice schengenského typu* a v r. 2003 prijalo Ministerstvo vnútra SR *Návrh systému technickej a fyzickej*

²² Súhrnná správa o stave plnenia úloh vyplývajúcich z rozpracovania Konceptcie migračnej politiky Slovenskej republiky na podmienky jednotlivých rezortov za roky 2005-2006, materiál k uzneseniu vlády č. 415/2007.

²³ Napr. články týkajúce sa prekračovania vonkajších hraníc, víz, boja proti nelegálnej migrácii, policajnej spolupráce, vzájomnej pomoci v trestných veciach a i.

ochrany štátnej hranice Slovenskej republiky s Ukrajinou. Začiatkom r. 2004 vstúpil do platnosti nový zákon o ochrane štátnej hranice na ďaleko vyššej úrovni než predošlý, harmonizovala sa tiež vízová politika krajiny. Na nepriaznivý a Slovensku často vytýkaný vývoj na poli nelegálnej migrácie od r. 2001 reagovali zodpovedné orgány SR energickejšie ako predtým, a to na operatívnom úseku aj v inštitucionálnej sfére. V apríli 2002 bola zriadená špecializovaná organizácia na boj proti prevádzacstvu – *Národná jednotka boja proti nelegálnej migrácii*, v r. 2003-2004 sa posilnili oddelenia hraničnej kontroly na štátnej hranici s Ukrajinou, v r. 2004 vznikol odbor hraničnej polície Sobrance riadiaci jednotne ochranu celej východnej hranice.

Po vstupe Slovenskej republiky do EÚ sa pokračovalo v charakterizovaných trendoch. V kontexte príprav na vstup do schengenského priestoru sa prijímali ďalšie opatrenia – v r. 2004, 2005 i 2006 sa aktualizoval *Schengenský akčný plán*, sprísňovala kontrola na východnej hranici SR, budoval *Schengenský informačný systém*, uskutočnili sa ďalšie reorganizácie v zložkách Ministerstva vnútra SR atď. Z represívneho hľadiska sa efektívnejším inštrumentom v boji proti pašovaniu migrantov stal nový Trestný zákon (č. 300/2005 Z. z.), účinný od januára 2006, s nekompromisnými trestami za prevádzacstvo (vrátane zásady trikrát a dost). Zreteľný pokrok bol v posledných rokoch dosiahnutý v oblasti readmisných dohôd. Ku koncu r. 2006 malo Slovensko uzatvorených 24 readmisných dohôd, z toho 20 na bilaterálnej úrovni a 4 medzi Európskou úniou a tretími krajinami (informácie Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ). V r. 2005-2006 sa tiež výrazne zlepšilo uplatňovanie readmisnej dohody s Ukrajinou. Ďalším činiteľom prispievajúcim k znižovaniu počtu nelegálnych migrantov/žiadateľov o azyl v krajine od r. 2004 bola implementácia Dublinského dohovoru.

Napriek uvedeným krokom sa vývoj na Slovensku v priebehu r. 2006 skomplikoval. Najprv niektorí vysoko postavení rakúski politici vyhlásili, že „Slovensko na Schengen nedorástlo“, resp. že práve ono je problémom pri rozširovaní Schengenu.²⁴ Zároveň slovenskú diplomaciu zmrazili vyjadrenia českého veľvyslanca pri Európskej únii, že ak sa Slovenská republika nestihne prichystať na vstup do schengenského priestoru, „ČR je politicky pripravená zaviesť kontrolu na česko-slovenskej hranici“.²⁵ Minister vnútra SR koncom r. 2006 pripustil, že krajina naozaj nie je na rozšírenie schengenského priestoru pripravená, resp. že je z desiatky nových členov EÚ na tom najhoršie.²⁶ Hodnotiaca komisia Únie vzniesla k aktuálnej situácii v SR na tomto úseku až 189 pripomienok. Problémy boli predovšetkým s priechodnosťou a zastaranou infraštruktúrou na hraničných priechodoch s Ukrajinou, adaptáciou medzinárodných letísk, kvalitou elektronických zariadení na monitorovanie hranice, logistikou či jazykovou úrovňou policajtov. Pred Slovenskom tak stálo pred záverečnou návštevou hodnotiacej komisie v r. 2007 ešte množstvo úloh.

Čo sa týka pobytu cudzích štátnych príslušníkov na území SR, už koncom r. 2001 bola schválená úplne nová právna norma – Zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov. Tento bol do r. 2006 niekoľkokrát novelizovaný (napr. zákonmi č. 606/2003, 558/2005, 693/2006 Z. z.). Jednotlivými novelizáciami sa o. i. transponovali relevantné smernice EÚ, v dôsledku čoho získali občania Európskeho hospodárskeho priestoru a ich rodinní príslušníci v krajine oproti prisťahovalcom z tretích krajín nadštandardné pobytové práva. Slovensko týmto spôsobom jasne naznačilo, imigráciu ktorých

²⁴ SME, 16.6.2006, SPÖ: Maďarsko a Slovensko na Schengenskú dohodu nedozreli; Pravda, 4.12.2006, SR vraj komplikuje rozšírenie Schengenu.

²⁵ SME, 13.12.2006, Česi by nám pre Schengen zavreli hranicu; TA3, 12.12.2006, ČR začne strážiť hranicu so SR, ak nezaistí hranicu s Ukrajinou.

²⁶ Pravda, 22.11.2006, Kaliňák: SR na Schengen nie je pripravená; SME, 17.12.2006, Palko: Na Schengen už môžeme otvoriť šampanské.

kategórií migrantov preferuje. Ako však bolo zmienené v kapitole 2, komunity imigrantov z tretích – prevažne ekonomicky menej vyspelých – krajín sa kvôli tejto okolnosti cítia do istej miery prehliadané.

Za určitú formu imigračnej politiky možno pokladať aj veľkosť a smerovanie *oficiálnej rozvojovej pomoci* (ODA) zdrojovým krajinám imigrantov ako faktor napomáhajúci čiastočne regulovať intenzitu emigrácie z nich. Slovenská republika sa snaží plniť svoje záväzky v tejto sfére; v r. 2006 poskytla ODA v objeme 1,64 miliardy SKK, čo činilo okolo 0,1 % hrubého národného produktu krajiny (MZV SR, 2007).²⁷ Hoci by v súlade s rozhodnutím Komisie mali nové členské štáty v r. 2010 a 2015 vynakladať na ODA 0,17, resp. 0,33 % HDP, podľa expertov z Ministerstva zahraničných vecí SR sú tieto ciele v prípade Slovenska nereálne. Oficiálna rozvojová pomoc zo Slovenska je primárne určená vybraným krajinám na Balkáne a rozvojovým krajinám mimo Európy; migračné toky z týchto regiónov do SR nie sú zanedbateľné.

4.3.2 AZYLOVÁ POLITIKA

Jedným z kardinálnych problémov v rámci slovenského azylového systému v období 2000-2006 bola manifestácia silných tenzií medzi kompetentnými štátnymi inštitúciami na jednej strane a mimovládnyimi organizáciami, medzinárodnými inštitúciami či samotnými migrantmi na strane druhej (dotazníkové zisťovanie migračnej situácie v krajine – Divinský, 2005a) v pohľade na niektoré základné aspekty azylovej politiky Slovenskej republiky.

Vychádzajúc zo stavu a trendov v azylovej migrácii – opísaných podrobne v kapitole 2 – podrobovali nevládne subjekty azylovú politiku SR kritike týkajúcej sa najmä počtu, resp. miery priznaných azylov v krajine. Nevládne organizácie považovali túto politiku za vyslovene reštriktívnu, posudzovanie kritérií na získanie azylu za príliš rigorózne, azylovú procedúru za veľmi prísnu a podmienky pre úspešnú integráciu azylantov do slovenskej spoločnosti za nedostatočné. Ako sme uviedli už vyššie (Tabuľka 16), miera priznaných azylov na Slovensku klesla z 8,2 % v r. 2000 iba na 0,9 % v r. 2006, čo bolo v tomto roku najmenej medzi členskými krajinami Európskej únie (UNHCR, 2007).

Autority zodpovedné za priznávanie azylu v Slovenskej republike sa obhajovali konzekventným uplatňovaním medzinárodných dohovorov (osobitne Ženevskej konvencie) a slovenských právnych noriem, ako i zneužívaním konania o udelenie azylu žiadateľmi. Zdá sa totiž, že len mizivý podiel z nich mal reálny záujem získať azyl práve v SR. Ako bolo už spomenuté, takmer všetci žiadatelia o azyl v krajine po r. 2000 oň žiadali z pragmatických príčin až po zadržaní políciou ako ekonomickí nelegálni migranti a preto iba minimum z nich spĺňalo ustanovenia Ženevskeho dohovoru. Navyše v drvivej väčšine prípadov sa azylová procedúra zastavila kvôli svojvoľnému odchodu žiadateľov z azylového zariadenia – Slovensko bolo pre nich len tranzitnou krajinou, v ktorej krátko pobudli a pokračovali ďalej do pôvodne zamýšľanej krajiny západnej Európy. Tieto tvrdenia podporuje aj fakt, že priemerný počet dní pobytu žiadateľa o azyl stráveného v utečeneckom tábore na Slovensku bol v r. 2006 len 43 (MÚ, 2007).²⁸

Domnievame sa, že obe strany by mali hľadať kompromis. Žiadateľom o azyl so skutočným záujmom by tento mal byť v Slovenskej republike udeľovaný veľkorysejšie než doteraz, napr. častejšie z humanitárnych dôvodov. Rovnako sa každoročne vyskytujú osoby, ktoré v snahe azyl na Slovensku naozaj získať sa nachádzajú v azylovej procedúre neúmerne dlho – viac než rok – a nezriedka s

²⁷ Tento podiel je však niekoľkokrát nižší než príspevky starých členských krajín EÚ.

²⁸ Dokonca v predchádzajúcich rokoch bola dĺžka pobytu žiadateľa v azylovom zariadení ešte kratšia, napr. v r. 2004 iba 30 dní (MÚ, 2005).

nepriaznivým výsledkom. Oproti tomu osoby žiadajúce o azyl z čisto účelových pohnútok – ako dobrovoľní ekonomickí migranti, t. j. nie perzekvovaní alebo inak ohrození žiadatelia – by mali tak byť vnímaní tiež organizáciami na ochranu práv utečencov. Zároveň systematická práca s takýmito žiadateľmi v azylových zariadeniach (jazykové vzdelávanie, odborné pracovné kurzy a pod.) nemá za predpokladu, že pobývajú v SR sotva niekoľko málo týždňov, väčší zmysel.

Ďalšou závažnou výzvou pre azylový systém Slovenskej republiky je jeho (ne)atraktivita pre osoby s udeleným azylom: väčšina azylantov sa totiž v krajine už nezdržuje. Ako bolo uvedené opäť v kapitole 2, koncom r. 2006 registrovala cudzinecká polícia na území Slovenska menej než 90 osôb so štatútom azylanta (štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície P-PZ), čo je len zhruba 1/5 zo súhrnného počtu osôb s udeleným azylom od r. 1992 (okrem tých, ktorí získali medzitým štátne občianstvo). Slovensko je tak vlastne azylantmi do veľkej miery využívané ako odrazový mostík do štátov ležiacich západnejšie od neho a prostriedky vynakladané na ich integráciu do autochtónnej spoločnosti sú pochopiteľne málo efektívne.

Zotrúvaníu a hlbšej integrácii azylantov v SR bráni viacero vonkajších aj vnútorných faktorov (Divinský, 2006a; 2007b). Medzi vonkajšie činitele patrí napr. prítomnosť rodín azylantov v štátoch západnej Európy, tamjšie početnejšie, dlhšie etablované a viac nápomocné komunity krajanov, niekoľkonásobne vyššie mzdy, nižšia nezamestnanosť a i. Ako vnútorné príčiny odchodu zo Slovenska osoby s priznaným azylom uvádzajú najmä ťažkosti s hľadaním adekvátneho zamestnania a bývania v krajine (obzvlášť na vidieku a v malých mestách), prevládajúcu odmietavú verejnú mienku a prejavy intolerancie voči imigrantom, neujasnenosť smerovania integračnej politiky štátu, nedostatok finančných prostriedkov na účinnejšie integračné programy pre azylantov, nie práve harmonickú spoluprácu medzi individuálnymi kľúčovými aktérmi azylovej politiky a pod. Je však potrebné vziať do úvahy aj skutočnosť, že časť azylantov nie je schopná či ochotná sama sa uspokojivo integrovať do slovenskej spoločnosti.

4.3.3 INTEGRAČNÁ POLITIKA

Integračnú politiku možno vo všeobecnosti považovať za mimoriadne významný komponent migračnej politiky štátu. Avšak Slovenská republika sa venovala otázkam integrácie cudzích štátnych príslušníkov pobývajúcich na jej teritóriu dosiaľ len minimálne, pričom v migračne vyspelých štátoch rezonuje táto téma momentálne asi najmarkantnejšie. Navyiac legálni migranti sú v krajine zo všetkých kategórií zahraničných migrantov najpočetnejší a bezo sporu ekonomicky i spoločensky najdôležitejší.

Prvé odborné výstupy obsahovo viac či menej zamerané na integráciu selektovaných skupín imigrantov do slovenskej spoločnosti sa objavili až v období okolo vstupu krajiny do EÚ.²⁹ Niektorými aspektmi integrácie sa v uplynulých rokoch sporadicky a parciálne zaoberalo predovšetkým Ministerstvo školstva SR (viď napr. *Vzdelávanie detí migrujúcich rodičov* – r. 2003; *Projekt experimentálneho overovania jazykového kurzu pre deti cudzincov* – r. 2004; *Výchova a vzdelávanie detí cudzincov v Slovenskej republike* – r. 2005; *Národný plán výchovy k ľudským právam na roky 2005-2014* – r. 2005), príp. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (napr. *Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004-2006* – r. 2004, *Národný akčný plán zamestnanosti* – r. 2004, implicitne aj *Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006-2008* – r. 2006).

²⁹ Nerátajúc uznesenie vlády č. 105/1996 ešte z polovice 90. rokov 20. storočia, ktoré doteraz slúži ako návod na integráciu azylantov.

Integrácia imigrantov do spoločnosti prijímajúcej krajiny je však kontinuálny, dlhodobý a dynamický obojstranný proces, ktorý zahŕňa jednak v krajine sa legitímne zdržiavajúcich cudzích štátnych príslušníkov, ako aj členov hostiteľskej spoločnosti. Ako celok sa integrácia skladá z ekonomickej, sociálnej/zdravotnej, jazykovej/kultúrnej (vrátane vzdelania), rezidenčnej a politickej/občianskej zložky; tieto sa vzájomne prelínajú (cf. IOM, 2005b; IOM et UNO, 1999). Žiaľ, takýto komplexne ponímaný prístup pri integrácii imigrantov do majoritnej spoločnosti však zatiaľ Slovensko nepozná. Krajine citeľne absentuje samostatná *konceptia integračnej politiky* ako esenciálny predpoklad úspešnej integrácie cudzincov (Divinský, 2005b); v praxi je táto problematika riešená skôr improvizovane, neorganizovane a neefektívne.

V rámci nedávno realizovaného výskumu (dotazníkové zisťovanie migračnej situácie v SR in Divinský, 2005a) sme oslovili reprezentantov štátnej správy, mimovládnych organizácií, medzinárodných inštitúcií, žurnalistov, expertov z akademickej obce, ako i migrantov žijúcich na území Slovenska už dlhšie. Zisťovali sme o. i. ich názory na integračnú politiku krajiny, integračný proces a jeho jednotlivé komponenty, rovnoprávnosť postavenia imigrantov v spoločnosti, stupeň ich sociálnej inklúzie/marginalizácie a pod. Charakter a úroveň kvality integrácie migrantov v SR boli vnímané veľmi polarizovane. Časť zástupcov prevažne štátnych inštitúcií sa optimisticky domnievala, že východiskové princípy integrácie migrantov sú v Slovenskej republike vyhovujúce a ich implementácia má za následok vysokú úspešnosť integrácie. Avšak respondenti najmä z nevládneho sektora konštatovali, že integrácii migrantov sa v krajine venuje minimum pozornosti, jej podpora je skôr symbolická, infraštruktúra pre integráciu chabo rozvinutá a informácie pre všetky vrstvy migrantov relatívne málo zrozumiteľné. Drvivá väčšina opytovaných prízvukovala, že napr. prístup cudzincov na pracovný trh v SR je dosť obmedzený, výrazne diferencovaný podľa krajiny pôvodu a ekonomická integrácia je tak sťažená. Ale aj pri hodnotení ostatných zložiek integrácie (obzvlášť kultúrnej, jazykovej a politickej) dominovali kritické pohľady na súčasný stav. Okrem toho sa väčšina oslovených imigrantov cítila spoločensky marginalizovaná (čo zodpovedá faktom demonštrovaným v kapitole 3.4). S týmito postrehmi sa v zásade stotožňujeme.

Slabými miestami, ktoré možno integračnému procesu migrantov v Slovenskej republike záverom vytknúť, sú okrem už vyššie uvedených koncepcných a praktických nedostatkov formálny prístup zo strany štátu, limitované finančné zdroje, chýbajúce integračné projekty, absencia špecifických programov pre integráciu vybraných kategórií migrantov, skromné aktivity samosprávy v danej sfére či neexistujúca koncepcia naturalizačnej politiky krajiny.

5 ODPORÚČANIA A NÁVRHY POLITÍK PRE SKVALITNENIE MIGRAČNÉHO MANAŽMENTU NA SLOVENSKU

Je čoraz evidentnejšie, že si rastúca relevancia, heterogenita a prejavy migračných tokov do a zo Slovenskej republiky po r. 2000 vyžadujú dôkladnú analýzu fenoménu zahraničnej migrácie v krajine, budovanie a posilňovanie príslušných inštitúcií, zdokonaľovanie právnych predpisov, pozitívne ovplyvňovanie verejnej mienky, redefinovanie migračnej politiky atď., a to v prospech oboch strán – autochtónnej spoločnosti aj samotných migrantov.

Prezentovaná publikácia si stanovila za cieľ nielen relatívne podrobne charakterizovať stav, trendy a vývojové trajektórie v hlavných komponentoch zahraničnej migrácie v Slovenskej republike od r. 2000, vyhodnotiť dopady migrácie vo vybraných spoločenských sférach či identifikovať problémové miesta v rámci migračnej politiky v krajine. Ako sme v diele dokumentovali, situácia na mnohých úsekoch nie je ideálna, z tohto dôvodu bolo jednou z *kardinálnych úloh tiež navrhnúť súbor vhodných odporúčaní, resp. politik za účelom zvýšenia súčasnej úrovne migračného manažmentu na Slovensku.*

Formulácia odporúčaní, ktoré by mohli stimulovať prijímanie a realizáciu celého spektra opatrení, nie je jednoduchou záležitosťou. Na jednej strane je pochopiteľné, že odporúčania musia byť dostatočne komplexné a reprezentatívne, aby zahŕňali čo najviac oblastí a subjektov. Na strane druhej nemôžu byť príliš generalizované, neadresné či povrchné, pretože by ich úžitková hodnota bola minimálna, avšak ich nadmerná detailizácia zase môže viesť k strate kontextuálneho významu. Zároveň by sa navrhované odporúčania mali vyznačovať patričnou mierou racionálnosti, uskutočniteľnosti, efektívnosti, aktuálnosti, vzájomnej previazanosti i systémovosti. Do úvahy by mali byť brané aj skúsenosti a pozitívne príklady zo zahraničia.

Na tomto mieste tak predkladáme na diskusiu rad konkrétnych námetov na skvalitnenie manažmentu zahraničnej migrácie v Slovenskej republike, ktoré majú potenciál stať sa základom pre lepšie/nové prístupy a politiky. Našou snahou bolo, aby uvedené odporúčania implikovali reálne opatrenia v politickej, inštitucionálnej, spoločenskej, ekonomickej, kultúrnej, informačnej, mediálnej a akademickej rovine, aplikovateľné v rozličných dimenziách praxe v krátkodobejšom i dlhodobejšom horizonte.

1. Vzťah Slovenskej republiky voči zahraničnej migrácii je stále ambivalentný a rozporuplný, nie jednoznačný a čitateľný. Slovensko očividne postráda jasne artikulovanú migračnú doktrínu, t. j. sústavu elementárnych zásad zhmotnenú v oficiálnom postoji (reštriktívnejšom, alebo liberálnejšom) štátu a spoločnosti voči zahraničnej migrácii (logicky viac imigrácii než emigrácii). Táto doktrína by samozrejme mala byť v súlade so záujmami krajiny, prebiehajúcimi procesmi európskej integrácie a kreujujúcou sa spoločnou imigračnou, azylovou a integračnou politikou Európskej únie. Preto je najvyšší čas *prijat' ústrednými štátnymi orgánmi migračnú doktrínu Slovenskej republiky ako primárny predpoklad ďalšieho zdokonaľovania migračného manažmentu v krajine.*³⁰ Pritom je potrebné tiež určiť rolu imigrácie v celkovom ekonomickom, sociálnom, demografickom, kultúrnom a bezpečnostnom rozvoji Slovenska.

2. Paralelne je žiaduce venovať adekvátnu pozornosť definovaniu priorít na poli zahraničnej migrácie v Slovenskej republike vzhľadom na mnohorozmernú a štruktúrovanú povahu tohto fenoménu. Malo

³⁰ Či už vo forme vyhlásenia, manifestu, právneho predpisu, koncepcie, súčasť iného dokumentu, alebo akýmkoľvek iným spôsobom.

by byť *politicky a odborne rozhodnuté, ktoré imigračné komponenty budú v krajine najviac preferované* – migrácia za prácou, migrácia za účelom zjednotenia rodiny, azylová migrácia, migrácia za účelom štúdia, boj proti nelegálnej migrácii, naturalizácia cudzích štátnych príslušníkov, presídľovanie Slovákov žijúcich v zahraničí či repatriácia emigrantov zo SR. Z nášho pohľadu a skúseností sa prihovárame predovšetkým za pracovnú imigráciu v kombinácii s komplexnou integráciou imigrantov s povolením na trvalý pobyt a ich prípadnou naturalizáciou.

3. V súvislosti s oboma predchádzajúcimi odporúčaniami a v kapitole 3 podrobnejšie vysvetleným, v súčasnosti minimálnym záujmom politických elít, štátnej správy a zástupcov samosprávy o javy a procesy týkajúce sa zahraničnej migrácie na Slovensku je nutné *iniciovat' širšiu debatu na slovenskej politickej scéne o rôznych aspektoch a dopadoch migrácie* s úmyslom podnietiť záujem o túto tému zo strany politikov, resp. etablovaných politických strán. Politické subjekty by mali častejšie než doteraz vyjadrovať svoje názory na aktuálne i perspektívne dôsledky imigrácie/emigrácie pre slovenskú spoločnosť, rozvíjať príslušnú inštitucionálnu sféru, intenzívnejšie podporovať boj proti sociálnej exklúzii imigrantov, inkorporovať problematiku manažmentu migrácie do agendy politických strán v krajine a tak napomáhať budovať priaznivejšiu celkovú spoločenskú klímu voči migrantom na Slovensku.

4. Jedným z dlhodobých negatívnych faktorov v rámci zahraničnej migrácie v krajine je chronický deficit finančných prostriedkov. Pritom je však neoddiskutovateľné, že väčšie vstupy sú pre riešenie množiacich sa, čoraz závažnejších a akútnejších úloh na tomto poli životne dôležitou podmienkou. Z tohto dôvodu je potrebné *vymedziť substanciálne väčšie finančné zdroje než dosiaľ aktérom pôsobiacim v oblasti migračného manažmentu v Slovenskej republike* najmä zo štátneho rozpočtu alebo rozpočtov samospráv. Ale aj samotné vládne i nevládne inštitúcie na úseku starostlivosti o migrantov či imigrantské organizácie by mali byť oveľa aktívnejšie pri hľadaní a získavaní (dodatočných) prostriedkov mimo zmienených rozpočtov, napr. využívajúc viac možnosti eurofondov.

5. Slovenská republika markantne zaostáva v procese integrácie imigrantov do spoločnosti ako jednom z najvýznamnejších komponentov migračnej politiky štátu. Ako bolo už naznačené, v krajine sa touto problematikou teoreticky, metodologicky a koncepcne v podstate zatiaľ nik nezaoberal a v praxi sa integrácia migrantov uskutočňuje nedostatočne, nesystematicky a improvizovane. Slovensku citeľne absentuje koncepcia integračnej politiky ako východisko úspešnej integrácie cudzincov, preto je fundamentálnou úlohou kompetentných orgánov (obzvlášť Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR) *vypracovať čo najskôr samostatnú a ucelenú Koncepciu národnej integračnej politiky*. Integračná politika Slovenskej republiky sa musí vyznačovať existenciou koordinovaných a navzájom prepojených nástrojov a opatrení vedúcich k zaradeniu imigrantov na pracovný trh krajiny, zvládnutiu slovenčiny a umožneniu prístupu k vzdelaniu, prístupu k zdravotnej starostlivosti a sociálnym službám, asistovaniu pri hľadaní adekvátneho bývania, uznaniu kultúrnych špecifik, udeleniu jasného právneho štatútu a eventuálne získaniu štátneho občianstva SR, participácii na občianskom a politickom živote, dodržiavaní ľudských práv, podporovaniu zjednotenia rodiny a i. (Nemenej užitočné v dlhodobejšom horizonte bude sformulovať osobitnú koncepciu naturalizačnej politiky ako neodmysliteľný predpoklad trvalej integrácie imigrantov žijúcich na území Slovenska.)

6. Obdobne je na Slovensku ešte stále značne podceňovaný súbor otázok spojených s pracovnou migráciou; väčšia diskusia a výskum sa v krajine rozbehli doslova až v posledných mesiacoch. Pritom mnohé výzvy sú v tejto oblasti urgentné už dnes a počas nasledujúcich dekád možno anticipovať zvyšujúci sa (možno až intenzívny) prílev imigrantov za prácou do SR. Z tohto dôvodu odporúčame ihneď zahájiť aktivity – opäť najlepšie pod vedením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR – *na príprave komplexnej politiky/stratégie pracovnej migrácie Slovenskej republiky regulujúcej vývoj na úseku pracovnej imigrácie*. Táto by podľa nás mala reflektovať momentálnu situáciu aj očakávané

trendy na slovenskom trhu práce, definovať pozíciu pracovnej migrácie v ekonomickom i neekonomickom rozvoji krajiny, špecifikovať priority – pokiaľ ide o kvantitu, štruktúru, vzdelanie, vek a krajiny pôvodu pracovných migrantov, koncipovať dosiaľ chýbajúce programy a schémy na podporu cielenej imigrácie, zatriktívniť Slovensko pre vybrané skupiny migrantov za prácou, identifikovať tie články trhu práce, ekonomické odvetvia, profesie a regióny krajiny, kde by pracovná imigrácia priniesla maximálny benefit, ďalej prehodnotiť a doplniť bilaterálne dohody o zamestnávaní, rozšíriť a zdokonaľiť informačno-poradenský servis pre pracovných imigrantov v SR, vytvoriť nástroje pre dôraznejší boj proti nelegálnemu zamestnávaniu cudzincov a i.

7. Inštitucionálna sféra na poli starostlivosti o migrantov je v krajine stále kvantitatívne i kvalitatívne limitovaná. Viaceré inštitúcie sú pomerne nestále či podfinancované (sektor mimovládnych organizácií), alebo predmetom častých organizačných zmien (napr. štátny sektor), alebo málo známe či nepočítané (združenia migrantov, medzinárodné organizácie). Aj preto odporúčame najvyšším ústavným orgánom *zväziť zriadenie osobitného parlamentného alebo vládneho Výboru pre záležitosti migrantov (cudzincov) pri Národnej rade SR alebo Úrade vlády SR* s cieľom pomáhať rozvoju migračného manažmentu v krajine, disponujúceho reálnymi kompetenciami a s reprezentatívnym politickým a odborným zložením. Zároveň za účelom rýchlejšej a zásadnejšej inštitucionálnej transformácie štátneho sektora je potrebné už teraz začať so zlučovaním v súčasnosti separátne pôsobiacich inštitúcií so špecializovanými právomocami (cudzinecká agenda, azylová problematika, naturalizácia, repatriácia migrantov a pod.) do jedného centralizovaného útvaru tak, ako sa osvedčilo v mnohých „starých“ členských krajinách Európskej únie.

8. Spolupráca relevantných inštitúcií migračného manažmentu na Slovensku nie je naďalej ideálna; je nezriedka nekoordinovaná, neefektívna, príp. zdvojená. Z tohto dôvodu je nevyhnutné *zlepšiť a prehĺbiť spoluprácu medzi hlavnými aktérmi v oblasti zahraničnej migrácie v krajine* (štátnymi inštitúciami, samosprávnymi orgánmi, mimovládnymi organizáciami, medzinárodnými organizáciami, zamestnávateľskými združeniami, odbormi, združeniami migrantov i akademickou obcou) na báze komplementarity a partnerstva. Je dôležité, aby sa tieto subjekty nepovažovali za konkurenta, ale skôr potenciálneho partnera a zvyšovali tiež vzájomnú informovanosť o realizovaných/plánovaných aktivitách.

9. Do okruhu inštitúcií, poskytujúcich pomoc imigrantom na území SR, patria aj ich združenia a spolky. Žiaľ, tieto nemajú v krajine dobré podmienky na svoju činnosť, ich zástupcovia sa sťažujú predovšetkým na slabú asistenciu zo strany štátu a samosprávy. Za účelom úspešnej integrácie imigrantov do slovenskej spoločnosti je preto žiaduce *podporovať viac finančne aj iným spôsobom spoločenské, kultúrne a občianske aktivity ich organizácií* na Slovensku, rozvíjať ich kontakty s autochtónnou populáciou, rozširovať a skvalitňovať výučbu slovenského jazyka pre cudzincov, ako i zvyšovať občiansku participáciu imigrantov na národnej a miestnej úrovni aj za eventuálnej úpravy národnej legislatívy.

10. Ako sme už viackrát uviedli v predošlých kapitolách, informovanosť o podstate, formách, príčinách, dôsledkoch, trendoch či prognózach zahraničnej migrácie je v Slovenskej republike všeobecne veľmi nízka. Z tohto dôvodu odporúčame médiám, edukačným inštitúciám a ďalším zainteresovaným štátnym i neštátnym subjektom v krajine, aby ich reprezentanti *častejšie, detailnejšie a korektnejšie informovali verejnosť o celej palete aspektov zahraničnej migrácie na Slovensku*, demonštrovali pozitívne príklady integrácie migrantov do spoločnosti a ich ekonomický, spoločenský, kultúrny a iný prínos, venovali väčší priestor výpovediam migrantov, hrali výraznejšiu rolu v boji proti xenofóbii a prejavom intolerancie voči imigrantom, ich marginalizácii či sociálnej exklúzii. Taktiež by bolo užitočné prevádzkovať v krajine sieť migračných informačných stredísk – buď s pomocou štátu, alebo na inom základe – slúžiacich ako všestranná informačná a konzultačná platforma jednak pre

potreby migrantov, jednak pre rôzne domáce inštitúcie, médiá a občanov SR. V kontexte s tým by bolo prospešné vytvoriť široko zameraný informačno-komunikačný systém (internetový portál, telefónne linky a pod.) poskytujúci údaje o zahraničnej migrácii v Slovenskej republike.

11. Jedným zo významných problémov migračného manažmentu na Slovensku je diapazón, kvalita a aktuálnosť štatistických údajov o jednotlivých komponentoch zahraničnej migrácie. Tieto ani zďaleka nedosahujú štandardnú akosť dát v „starých“ členských štátoch Únie. Za účelom zdokonalenia súčasnej evidencie migrantov v SR, ale i kvôli rastúcim požiadavkám príslušných zahraničných inštitúcií na údaje o zahraničnej migrácii v krajine je nevyhnutné, aby kompetentné štátne orgány radikálne pozdvihli úroveň zberu, spracovania, uchovávaní a prezentovania údajov o zahraničnej migrácii do/zo Slovenskej republiky, ale najmä aby *zlepšili ich kvalitu, spoľahlivosť, zrozumiteľnosť, homogenitu, aktuálnosť či dostupnosť pre finálnych užívateľov*. Zároveň je potrebné zvýšiť interoperabilitu a kompatibilitu všetkých štatistických databáz inštitúcií priameho kontaktu s migrantmi (Registra obyvateľov, evidenčných systémov Úradu hraničnej a cudzineckej polície, Migračného úradu, Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny, Sekcie verejnej správy, evidencie podnikateľov a živnostníkov a i.) a Štatistického úradu SR, ako aj zefektívniť spoluprácu a súčinnosť všetkých predmetných inštitúcií.

12. Nakoniec vzhľadom na absolútne minimálnu mieru bádania fenoménu zahraničnej migrácie v krajine a ponuku výsledkov pre prax sa javí viac ako žiaduce *zaangažovať akademickú obec, relevantné výskumné a pedagogické inštitúcie do dôkladného, systematického a komplexného výskumu existujúcich výziev v oblasti zahraničnej migrácie na Slovensku* s vyústením do adresných návrhov riešení. To si však bude vyžadovať nielen záujem samotných expertov, ale obzvlášť dostatok finančných prostriedkov pre výskum tohto druhu a jeho väčšiu inštitucionalizáciu. V súvislosti s tým by bolo vhodné zvážiť profiláciu novej samostatnej vedeckej disciplíny – tzv. migračných štúdií. Táto veda by sa zaoberala dôvodmi, atribútmi, dopadmi, politikami, právnym aj inštitucionálnym pozadím a ďalšími otázkami zahraničnej migrácie všeobecne i v konkrétnom geografickom a historickom kontexte Slovenskej republiky.

6 POUŽITÁ LITERATÚRA

- Baláž, V. – Williams, A. – Kollár, D. (2004): *Temporary versus permanent youth brain drain: economic implications*. In: *International Migration*, 42, No. 4, pp. 3-34
- Castles, S. (2000): *International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues*. In: *International Social Science Journal*, 52, No. 165, pp. 269-281
- Council of Europe (2005): *Recent demographic developments in Europe 2004*. Strasbourg: Council of Europe Publishing
- Divinský, B. (v tlači): *Labour market–migration nexus in Slovakia: high time to deal with*. Country Report for the Slovak Republic within the IOM Project “European Co-operation in Labour Migration: Search for Best Practices”. Budapest: International Organization for Migration
- Divinský, B. (2007a): *Chapter 22 – Slovakia*. In: Tryandafyllidou, A. – Gropas, R. (Eds.): *European Immigration: A Sourcebook*. Aldershot: Ashgate
- Divinský, B. (2007b): *Vybrané problémy zahraniční migrace na Slovensku v současnosti*. Praha: www.migraceonline.cz
- Divinský, B. (2007c): *Manažment zahraničnej migrácie v Slovenskej republike – vývoj, nedostatky, odporúčania pre jeho skvalitnenie*. In: *Forum Statisticum Slovaca*, 3, No. 3, pp. 64-69
- Divinský, B. (2006a): *Zahraničná migrácia v SR: potreba nových prístupov*. In: *Zahraničná politika*, 10, No. 3, pp. 3-5
- Divinský, B. (2006b): *Kapitola 3.2 – Medzinárodná migrácia*. In: Mládek, J. et al.: *Demogeografická analýza Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského
- Divinský, B. (2005a): *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung
- Divinský, B. (2005b): *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy a dopady na slovenskú spoločnosť*, Odporúčania pre vládu a parlament Slovenskej republiky. Bratislava: Pracovná skupina XI. Vnútorne záležitosti a policajná spolupráca Národného konventu o EÚ (poradný orgán vlády SR a NR SR)
- Divinský, B. (2005c): *Active Civic Participation of Immigrants in Slovakia*, Country Report prepared for the European research project POLITIS. Oldenburg: Carl von Ossietzky Universität
- Divinský, B. (2005d): *Zahraničná migrácia*. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G.: *Slovensko 2004: Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 873-894
- Divinský, B. (2004a): *Migration Trends in Selected EU Applicant Countries, Volume V-Slovakia – An Acceleration of Challenges for Society*. Vienna: International Organization for Migration
- Divinský, B. (2004b): *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike: súčasný stav a predpokladaný vývoj po vstupe krajiny do Európskej únie*. In: *Medzinárodné otázky*, 13, No. 2, pp. 16-38
- Docquier, F. – Rapoport, H. (2004): *Skilled Migration: The Perspective of Developing Countries*, World Bank policy research working paper No. 3382. Washington D.C.: The World Bank

- EC (2006): *Eurobarometer 66, Public opinion in the European Union*. Brussels: European Commission
- ECRE (2005): *The way forward: Towards the integration of refugees in Europe*. London: European Council on Refugees and Exiles
- Eurostat (2007): *Europe in figures – Eurostat yearbook 2006-07*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Eurostat (2006a): *Non-national populations in the EU Member States, Statistics in focus – Population and social conditions 8/2006*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Eurostat (2006b): *Population statistics – 2006 Edition*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Eurostat (2000a): *Push and pull factors of international migration – A comparative report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Eurostat (2000b): *Patterns and trends in international migration in Western Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Futo, P. – Jandl, M. (2006): *2005 Yearbook on illegal migration, human smuggling and trafficking in Central and Eastern Europe*. Vienna: International Centre for Migration Policy Development
- GCIM (2005): *Migration in an interconnected world: New directions for action*. Geneva: Global Commission on International Migration
- Hajnovičová, V. (2003): *Vývoj zamestnanosti v SR a odhad nedeklarovanej práce*. Bratislava: Prognostický ústav SAV
- Harrison, A. (2004): *Working abroad – the benefits flowing from nationals working in other economies*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development
- HO (2007): *Accession Monitoring Report, May 2004-December 2006*. London: Home Office
- ILO (2004): *Towards a Fair Deal for Migrant Workers in the Global Economy*. Geneva: International Labor Organization
- ILO, IOM et OHCHR (2001): *International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia*. Geneva: International Labor Organization, International Organization for Migration et Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
- IOM (2006a): *Handbook on Establishing Effective Labour Migration Policies in Countries of Origin and Destination*. Geneva: International Organization for Migration
- IOM (2006b): *Managing Migration in Ireland: A Social and Economic Analysis*. Dublin: International Organization for Migration et National Economic and Social Council Office
- IOM (2005a): *World Migration 2005: Costs and benefits of international migration*. Geneva: International Organization for Migration
- IOM (2005b): *Essentials of Migration Management: A Guide for Policy Makers and Practitioners*. Geneva: International Organization for Migration

- IOM (2004): *Glossary on migration*. Geneva: International Organization for Migration
- IOM (2003): *World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the Move*. Geneva: International Organization for Migration
- IOM et UNO (1999): *International migration policies and programmes*. Geneva: International Organization for Migration et Organizácia spojených národov
- IVO (2002): *Vízia vývoja Slovenskej republiky do roku 2020*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky
- Jandl, M. (2004): *The estimation of illegal migration in Europe*. In: *Studi emigrazione/Migration studies*, 41, No. 153, pp. 141-155
- Jurčová, D. (2005): *Slovník demografických pojmov*. Bratislava: INFOSTAT
- Jurčová, D. (2004): *Demografická charakteristika obvodov SR 1996-2003*. Bratislava: INFOSTAT
- Košta, J. (2006): *Medzinárodná migrácia v EÚ*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, manuscript
- Katuščák, B. (2006): *Nadnárodná migrácia za prácou zo Slovenska do EÚ (vývoj, stav, trendy)*. Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
- MÚ (2007): *Výročná správa Migračného úradu za rok 2006*. Bratislava: Migračný úrad
- MÚ (2005): *Výročná správa hospodárenia rozpočtovej organizácie Migračný úrad MV SR za rok 2004*. Bratislava: Migračný úrad
- MV SR (2001-2007): *Správa o bezpečnostnej situácii v Slovenskej republike za rok 2000 až 2006*. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
- MZV SR (2007): *Informácia o oficiálnej rozvojovej pomoci poskytnutej SR v roku 2006*. Bratislava: Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky
- OECD (2007): *International migration outlook, Sopemi 2007 Edition*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development
- OECD (2006): *International migration outlook, Sopemi 2006 Edition*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development
- OECD (2005): *Trends in international migration, Sopemi 2004 Edition*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development
- OECD (2001): *Migration Policies and EU Enlargement – The Case of Central and Eastern Europe*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development
- Özden, C. – Schiff, M. (2006): *International migration, remittances and the brain-drain*. Washington D.C.: The World Bank et New York: Palgrave Macmillan
- Salt, J. (2006): *Current Trends in International Migration in Europe*. Strasbourg: Council of Europe
- Salt, J. (2005): *Types of migration in Europe: implications and policy concerns*, presentation at the Council of Europe European population conference. Strasbourg, April 7-8, 2005
- SÚ SAV (2004): *Mládež a európska identita: Orientácie mladých mužov a žien na občianstvo a európsku identitu*. Bratislava: Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied

- ŠÚ SR (2006): *Migrácia obyvateľstva*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky
- ŠÚ SR (2003): *Migrácia obyvateľstva a migračná štatistika v podmienkach Slovenskej republiky*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky
- ŠÚ SR ([1994]2001-2007): *Stav a pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike [1993] 2000-2006*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky
- Tamas, K. – Münz, R. (2006): *Labour migrants unbound? EU enlargement, transitional measures and labour market effects*. Stockholm: Institute for Futures Studies
- UNFPA (2006): *The state of the world population 2006: A passage to hope – women and international migration*. New York: United Nations Population Fund
- UNHCR (2007): *Statistical Yearbook 2005, Trends in displacement, protection and solutions*. Geneva: Office of the UN High Commissioner for Refugees
- UNHCR (2005): *2004 Global Refugee Trends*. Geneva: Office of the UN High Commissioner for Refugees
- UNHCR et FOCUS (1998, 2001, 2005): *Prieskum verejnej mienky pre UNHCR – Postoje verejnosti k utečencom v SR*. Bratislava: Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov et FOCUS
- UNO (2007): *World Population Prospects – The 2006 Revision*. New York: Organizácia spojených národov
- UNO (2006): *Trends in total migrant stock: The 2005 revision*. New York: Organizácia spojených národov
- UNO (2004): *World Economic and Social Survey 2004 – International Migration*. New York: Organizácia spojených národov
- UNO (1998a): *World population monitoring 1997: Issues of international migration and development*. New York: Organizácia spojených národov
- UNO (1998b): *Recommendations on Statistics of International Migration – Revision 1*. New York: Organizácia spojených národov
- Vaňo, B. (2002): *Population Projection of Slovakia until 2050*. Bratislava: INFOSTAT
- Vaňo, B. (2000): *Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999*. Bratislava: INFOSTAT
- WB (2007): *South-South Migration and Remittances – Bilateral Remittance Estimates*, World Bank working paper No. 102. Washington D.C.: The World Bank
- WB (2006): *Labor migration from the new EU Member States*, World Bank EU8 Quarterly Economic Report, September 2006. Washington D.C.: The World Bank